ALOIS MUSIL

MEZI EUFRATEM A TIGRIDEM

780

NOVÝ IRÁK

A 13878

MELANTRICH

A L O I S M U S I L

Mezi Eufratem a Tigridem

NOVY IRÁK

Irák se dnes říká naplavenině při dolním Eufratu a Tigridu. Bible tam klade ráj, stála tam kolébka osvěty babylonské, Alexander Veliký tam zemřel a pohádkový Bagdád, od něhož se Evropa ve středověku učila, je hlavním městem.

Až do války světové tvořil Irák tři vzdálené a proto zanedbávané provincie turecké. Velká Britanie po nich toužila od třicátých let 19. století. Chtěla tudy po souši nebo po Eufratu svésti svou indickou poštu. K Iráku tíhli též velcí politikové ruští. Nadáli se, že se jím dostanou k teplému moři, k Perskému zálivu. K soutěži britsko-ruské přibyli začátkem tohoto století Němci a jejich Bagdádská železnice byla jedním z hlavních důvodů, proč se Velká Britanie pustila do války světové. Postavila silnou armádu na jižním pomezí Iráku, zmocnila se provincie baserské i bagdádské a po uzavření příměří obsadila Mósulsko. Jedni se přimlouvali, aby z těchto tří provincií utvořila korunní kolonii, druzí rozumnější, aby se v ní ujala vlády a správy jménem Společnosti národů. Učinila to, dala Iráku krále a tvořila irácký národ, iráckou vlast, irácký stát. Zajistila si obrovské nerostné bohatství petrolejové, vložila mnoho peněz do různých podniků, usadila své lidi ve všech úřadech a rozhodla se, že dopřeje Iráku nezávislosti a dopomůže mu do Společnosti národů. Musil předvádí čtenáři zemi, obyvatele, náboženské obce a názorně líčí národní probuzení, uvědomění, výchovu a politický vývoj až do dneška.

Brož. 30 Kč, váz. 45 Kč.

U knihkupců.

MELANTRICH

69331

DNEŠNÍ ORIENT
NÁRODNÍ PROBUZENÍ A POLITICKÝ VÝVOJ
JEDNOTLIVÝCH STÁTŮ

SVAZEK TŘETÍ

MEZI EUFRATEM A TIGRIDEM

NOVÝ IRÁK

Napsal
Dr. ALOIS MUSIL,
profesor Karlovy university v Praze

S mapkou

VYDÁVÁ MELANTRICH A. S. V PRAZE

ALOIS MUSIL

MEZI EUFRATEM A TIGRIDEM

NOVÝ IRÁK

MELANTRICH A. S. V PRAZE

NÁRODNÍ KNIHOVNA
1002114763

Copyright by Melantrich a. s.
Praha, Czechoslovakia

Z 2734/54

54 F 18763

JOSEFU ŠUSTOVI

NÁRODNÍ KNIHOVNA
1002114763

OBSAH

Úvod 11

I. Země a lidé 13

Od úsvitu dějin po zřízení dnešního státu 15
Sumerové 16
Babyloňané 16
Asyrové 18
Aramejci 18
Chaldejci 19
Peršané 20
Arabští muslimové 21
Osmánští Turci 23
Zájmy evropské 23
Velká Britanie opanuje 25
Hranice a rozsah nového státu 27
Obyvatelstvo podle plemen a náboženství 28
Muslimové: sunnité a šíité 28
Skupiny šíitské 28
Hospodářský a politický význam šíitů a sunnitů 30
Židé 31
Jak se dostali do zajetí 31
Život v zajetí 32
Talmud 35
Zbytky židů 36
Křesťané 37
Aramejci a křesťanství 37
Syrská církev Orientu 37
Syřané po celé Asii 39
Zbytky církve nestoriánské nebo asyrské 41
Cizí misionáři 43
Sjednocení Syřané či Chaldejci 43
Za světové války 44
Jakobité nebo Syřané 46
Sjednocení Syřané 48
Sabejci a jazídi 48

Výživa obyvatelů 50
Usedlíci a kočovníci 50
Nedostatek dělného lidu 51
Bohatství přírodní 52
Cesty, železnice a přístav 52

II. Budování státu 55

Potíže s Mósulskem 57
Vývoj nazírání 57
Rozmach imperialistů 58
Francie se vzdá Mósulska 59
Úprava vlády a správy 61
Národní probuzení 62
Mandát nabídnut Velké Britanii 63
Mraky politické 65
Bouře se blíží 66
Národní odboj 67
Zřízen trůn a vybrán král 68
Národní vláda 68
Irák a slíbený stát arabský 69
Stanovy mandátu 69
Fejsal na cestě k trůnu 71
Fejsal králem 23. srpna 1921 73
Smlouva s králem 75
Vysoký komisař a britští úředníci 75
Iráčané nespokojeni 76
Odpor proti smlouvě s Velkou Britanií 78
Prvá smlouva britsko-irácká 79
Úmluvy podružné 81
Ústavodárné shromáždění schválí smlouvu 83
Volební zákon 83
Odpor proti volbám 84
Volby vykonány 86
Ústavodárné shromáždění 86
Ústava 88
Sněmovna 89
Nátlak volební 90
Činnost úředníků britských 91
Smlouva anglo-irácká a mandát 92
O severní hranice 93
Křesťané a muslimové 93

Potíže s Tureckem 94
Rada Společnosti národů stanoví hranice severní 95
Druhá smlouva anglo-irácká 96
Souhlas Turecka 97

III. Cesta k nezávislosti 99

Král a jeho pomocníci 101
Strany politické 103
Opatrný postup britský 104
Britové napomáhají národnímu sjednocení 104
Vojsko a státní příjmy 105
Velká Britanie a nezávislost 106
Třetí smlouva anglo-irácká 107
Iráčané zdůrazňují požadavky národní 108
Velká Britanie slevuje 109
Čtvrtá smlouva uznává nezávislost 111
Výsady britské 113
Obavy Iráčanů překonány 115
Proti cizímu dozoru 116
Irák do Společnosti národů 117
Nezávislý stát se zařizuje doma i za hranicemi 118
Potíže s Kurdy a nestoriány 120
Král Fejsal zemřel 8. září 1933 121
Gázi králem 122
Doslov 123

IV. Menšiny, sousedé, věci hospodářské a osvětové 125

Kurdi 127
Marné pokusy zříditi kurdský stát 127
Irácký Kurdistán 129
Samospráva kurdská omezena 131
Nestoriáni nebo Asyřané 135
Nestoriáni neznají kázně 136
Rozkol mezi nestoriány 138
Skupina patriarchova neuznává státu 139
Vzpoura nestoriánů 141
Kam s nimi? 143
Eben Saúd 144
Uzná irácké hranice 144
Smíří se s Fejsalem 146
Persie, Spojené Státy a Francie 148

Cizí podniky 150
Těžba petroleje 150
Zavodňování a odvodňování 152
Věci peněžní 153
Doprava 153
Věci vojenské 155
Správní rozdělení 156
Soudnictví 157
Školství 157

Použil jsem spisů 161

Irák — dřevní Babylonsko — má dějiny nejzajímavější ze všech semitských států Orientu. Před světovou válkou byly tu jen tři pohraniční zaostalé turecké provincie. Jejich obyvatelé neznali ani národnosti ani vlasti. Dnes je v tom kraji stát nezávislý, svrchovaný, člen Společnosti národů. Koho by nezajímala cesta, jakou dospěl k tak vznešené metě?

V Neurazech 18. února 1935. *Alois Musil.*

UNIVERSITNÍ KNIHOVNA - PRAHA

I

ZEMĚ A LIDÉ

Irák je staré Babylonsko, země nanesená řekami Eufratem a Tigridem do Perského zálivu. Kde končí naplavenina, končí též Babylonsko či Irák a začíná Mesopotamie nebo arabsky Džezíre. Mósulsko, třebas je dnes částkou Iráku, útvarem půdy k němu nenáleží. Je to země starého Asyrska, pozdější Mesopotamie.

OD ÚSVITU DĚJIN PO ZŘÍZENÍ DNEŠNÍHO STÁTU

Celé Babylonsko bylo jednou pokryto mořem. Dnešní Perský záliv sahal nad město Bagdád a pod osadu Hít. Řeky Eufrat a Tigris, jež v něm končily, přinášely a přinášejí obrovské množství kalu a ukládají jej při svém ústí, ponenáhlu vyplňujíce mořskou zátoku. Člověk se mohl na naplavenině ubytovati a z její úrody těžiti, bylo jen třeba, aby ji uměle zavlažoval a chránil před záplavami a rozbahněním. Usazovalať se naplavenina nejen vedle řečiště, nýbrž i v něm samém, čímž se stávalo plytčejším, a teklo-li jím více vody, přelévala se po okolí, tvoříc z dolin a nížin bažiny. Nezbylo než podél řečiště navršiti hráze a zříditi zavodňovací kanály, aby mohl býti přítok vody podle potřeby zastaven, a odvésti přebytečnou vodu dlouhými příkopy znova do řečiště, ovšem hluboko pod začátkem kanálu. Tyto nákladné práce nemohl konati jeden člověk. Bylo třeba, aby se jich účastnila celá obec, ba několik obcí a aby na ně zvláštním výborem dozíraly a udržovaly je v řádném stavu. Sama orba v Babylonsku vedla tedy k městskému, ba státnímu zřízení.

SUMEROVÉ

Od nepaměti hospodařili v naplavenině babylonské Sumerové, národ neznámého původu, snad středoasijského. Bydlili v městech a byli pány všech sousedních pozemků, jež byly obdělávány buď nájemci nebo roby. Úroda náležela měšťanům. Větší část surovin zpracovali v městě a hotové výrobky jakož i přebytečné obilí vyměňovali a prodávali. Obchodní styky udržovali nejen se sousedními městy, nýbrž i s kraji značně dalekými jak po souši, tak po vodě.

Větší města nebo skupiny menších tvořily státečky. Kdo byl hlavou státního zřízení městského, byl spolu veleknězem. Dozíral na zavodňování a odvodňování, na opravu kanálů starých a kopání nových, zajišťoval pořádek a bezpečnost, vybíral cla a daně a řídil bohoslužbu. Každý chrám byl nejen sídlem božstva, nýbrž též obchodním střediskem. Bohoslužba byla značně vytříbena a bohoslužebné obřady, modlitby a zpěvy jasně předepsány.

BABYLOŇANÉ

Již na úsvitu dějin vnikali do držav sumerských Semité. Přicházeli jednak jako kočovníci, aby se zásobili na dlouhý pobyt v poušti, jednak jako dělníci, kteří byli pronajímáni na žně, aby si vydělali na šaty a potraviny, jednak jako sluhové a konečně jako pohaněči velbloudů a průvodčí obchodních karavan. Mnohé z nich upoutala zeleň zahrad a pozemků, takže se už nevrátili k svým do pouště, nýbrž usadili se a hledali si obživu nejvhodnějším způsobem, obyčejně zemědělstvím. Takových semitských usedlíků přibývalo, přiznili se pokrevně se svými sousedy, posemitšťovali je a osazovali samotu za samotou, vesničku za vesnicí. Po letech byl venkov jednotlivých státečků úplně semitský a města v něm tvořila sumerské ostrůvky. Došlo-li v městě

k různicím nebo k občanské válce, přidali se venkované k té neb oné straně, dopomohli jí k vítězství, avšak jejich velitel zůstal v městě a jeho bojovníci v něm zajišťovali pořádek. Město dostalo nového pána, jenž ponechal náboženské i správní zřízení tak, jak bylo. Bohoslužebné obřady se konaly nadále jazykem sumerským, sumerštiny se užívalo též v obchodních věcech, ale semitština vnikala do politické a vojenské správy. Městské státečky byly dvojjazyčné.

Semitští vládcové jednotlivých měst babylonských si hleděli podrobiti města sousední, aby rozšířili svou moc a svůj obchod. Největších úspěchů dosáhl Hammurapi (kolem 2000), pán Babylonu či, jak se tomuto městu říkalo, Báb-ilu, Brány Boží. Rozvážným a vytrvalým postupem přiměl ostatní vládce, že uznali jeho svrchovanost a podrobili se jeho zákonům. Chtěje zameziti rychlý rozklad své říše, snažil se Hammurapi, aby v ní zavedl stejný právní řád a položil základ hospodářského blahobytu. Nebylo správního oboru, kterým by se nebyl zabýval. Dal zřizovati mohutné hráze na ochranu úrodných niv před povodněmi a kopati dlouhé kanály, a to jednak zavodňovací, jednak odvodňovací. Všímal si chovu dobytka, hleděl zvýšiti polní úrodu, staral se o dovoz dřeva a upravoval cla a daně. V Babyloně zřídil obrovské sýpky, v nichž uschovával zásoby obilí, které se rozdělovalo mezi obyvatelstvo v letech, kdy řeky náležitě nevystoupily a všech pozemků dostatečně nezavlažily.

O státnickém důmyslu Hammurapiho svědčí zákoník, jejž dal vtesati do dioritového, přes dva metry vysokého balvanu. Zákoník má 44 sloupců a 282 článků a zabývá se bezmála všemi obory právního řádu. Jsou v něm předpisy o veřejném, majetkovém, rodinném i trestním právě.

ASYROVÉ

Říše Hammurapiho sahala daleko. Na severu k ní náležela i města Aššur a Ninive. V Aššuru, dnešním Kalat Šerkát, na pravém břehu Tigridu, v němž sídlil zemský správce babylonský, se tvořilo ohnisko nového státu, jemuž se říkalo asyrský. Asyřané si ponenáhlu vymohli samosprávu, potom nezávislost a konečně přinutili krále babylonského, aby uznal jejich svrchovanost. Státu babylonského nezničili. Požívalť veliké vážnosti náboženské a osvětové, proto jej zachovali; snažili se však, aby v jeho čele stál vládce jim oddaný.

Asyrští králové, jdouce ve stopách svých babylonských předchůdců, hleděli se zmocniti světových obchodních cest, třebas se sami obchodem hrubě nezabývali, věnujíce se raději válečnému řemeslu. Věd a umění nezanedbávali. Podporovali učence a spisovatele a zakládali bohaté knihovny. Nejznámější je knihovna, kterou vytvořil Ašurbánipal (626—608) v sídelním městě Ninive. Soustředil v ní všechny literární odbory buď v původních zápisech nebo v opisech. Mnohé prastaré památky byly přeloženy ze sumerštiny do asyrštiny. V jeho knihovně se uchovaly též sumerské mluvnice a slovníky. Používaliť jak Babyloňané, tak Asyřané při náboženských obřadech sumerštiny, jež nebyla srozumitelná ani kněžím ani věřícím. Bylo třeba se jí učiti a vysvětlovati ji věřícím. Mnohé litanie, náboženské zpěvy nebo modlitby mají mezi sumerskými řádky semitský překlad. Přečetné úřední i soukromé listy svědčí o poštovní dopravě jak v říši babylonské, tak v asyrské.

ARAMEJCI

Obchodní a poštovní dopravu obstarávali Aramejci, kteří byli plemenem a jazykem spřízněni s Babyloňany

i s Asyřany. Aramejci ponenáhlu obsadili všechny důležitější stanice světových obchodních cest a dospívali v odlehlých částech asyrské říše k jakési samostatnosti. Zřizovali městské státečky, které byly četné při středním Eufratu, jakož i při jeho přítocích Chábúru a Belíchu. Při dolním Eufratu a při Perském zálivu se uchycovali Chaldejci, příbuzní Aramejců a zakládali rovněž malé, ale bohaté a proto vlivné osady a státy.

Velcí asyrští králové potírali aramejské i chaldejské státečky, poněvadž se obávali jejich odstředivých snah a správně soudili, že by se s nimi mohl spojiti některý odhodlaný babylonský král, aby obnovil svou nezávislost. Bezmála každé vzpoury v Babylonsku se účastnili Aramejci a Chaldejci.

CHALDEJCI

Chaldejci se šířili na úkor Babyloňanů. Nabyli převahy na venkově a zmocnili se vlády v samém hlavním městě. Přispěl jim národ indo-evropský, který těžce naléhal na Asyřany od východu. Byli to Médové, příbuzní Peršanů, kteří si tou dobou zřizovali stát při ústí Tigridu a východním břehu Perského zálivu. Peršané poslouchali Médů a pomáhali jim i babylonským Chaldejcům zdeptati asyrskou moc a dobýti Ninive, hlavního města této veleříše. Ninive padlo r. 612 a nebylo už nikdy obnoveno. Místo něho rozkvetlo nové město, kterému se říká Mósul.

Po pádu asyrské říše zazářil Babylon novou slávou. Jeho král Nebukadnezar II. vodil své vojsko až k Středozemnímu moři, rozbořil Jerusalem a odvedl jeho obyvatele do zajetí; jenže neměl nástupců, kteří by se mu byli vyrovnali. Toho využili ve svůj prospěch jeho dosavadní spojenci Médové a Peršané. Médové odnímali Babyloňanům krajinu za kra-

jinou, byli však ve svém vítězném postupu zadrženi perským králem Kyrem, synem Kambysovým, jenž se jim opřel, porazil je a sobě podřídil. Po tomto úspěchu se obrátil proti drobící se říši babylonské a opanoval r. 538 její hlavní město, Bránu Boží, Babylon.

PERŠANÉ

Kyros založil novou říši, jejímž státním jazykem nebyla ani sumerština, ani babylonská semitština, nýbrž indoevropská perština. Babylonsko bylo proměněno v perskou provincii a zůstalo jí až do r. 330. Tehdy přivedl mladistvý, řecky vychovaný Macedoňan Alexander Veliký svá vojska do Asie a rozbořil velkou říši perskou. Babylon chtěl vzkřísiti k nové slávě a vytvořiti z něho nejen hlavní město své světové říše, nýbrž středisko, v němž by se rozliční národové stýkali, poznávali, spolčovali a v jednotný národ přetvářeli. Svého cíle nedosáhl; zemřel v Babyloně r. 323 jako dvaatřicetiletý muž.

Po Alexandrově smrti se hádali jeho generálové o dědictví, bojovali mezi sebou, čímž přivodili brzký rozvrat říše. Hlavní památkou po řecké vládě v Babylonsku bylo město Seleukie, vystavěné na pravém břehu Tigridu blízko Babylonu. Toto město vynikalo průmyslem a obchodem a nadobro zastiňovalo starodávný Babylon. Svého významu neztratilo, ani když nějakých osmdesát let po Alexandrově smrti Partové, příbuzní Peršanů, vypudili Řeky a založili si vlastní říši s hlavním městem Ktesifontem, vybudovaným na levém břehu Tigridu naproti Seleukii. V Seleukii měli převahu Řekové, v Ktesifontu Peršané, ale střední vrstvy byly semitské, potomci Babyloňanů, Asyrů, Aramejců a Chaldejců, již všichni mluvili aramejsky.

Vlastní Peršané pohrdali svými příbuznými Party a čekali

na příležitost, aby se sami ujali vlády. To se stalo začátkem třetího století po Kr., kdy se na perský trůn dostala rodina Sasanovců, jež vládla v Babylonsku až do příchodu arabských muslimů.

Velká sousední města Seleukie a Ktesifon zobrazovala dvě osvěty a dva státy, Okcident a Orient. Vždyť Římané, dědicové Řeků, uznávali jedinou říši za sobě rovnou, a to říši perskou, zosobňující imperium Orientis, právě jako říše římská byla imperium Occidentis. Mezi Okcidentem a Orientem, mezi Římany, jakož i Byzantinci, jejich nástupci, a Peršany, bylo krutě bojováno o prvenství na světě. Seleukie, nositelka osvěty Okcidentu, byla vypleněna a pobořena od římských císařů a perští vládcové neměli důvodu, aby ji vzkřísili. Úporný zápas trval po sedm století, naplnil zříceninami nejkrásnější země západní Asie a přivodil úplné vysílení obou soupeřů. Koncem šestého a začátkem sedmého století se již zdálo, že imperium Occidentis, jež tehdy zastupovali Byzantinci, v tom boji podlehne, ale od 624 až do 627 byzantský císař Heraklius byl naopak přesvědčen, že opanuje perskou říši a že si trvale podrobí imperium Orientis. Zmýlil se. Sedm let později se již ukázalo na hranicích Babylonska muslimské vojsko a roku 637 zvítězilo. Semité se stali pak opět pány Babylonska, vedení novou ideou náboženskou, islámem, a učinili je středem muslimského světa, sahajícího od řeky Indu až k Atlantickému oceánu.

ARABŠTÍ MUSLIMOVÉ

Arabští muslimové si nezvolili za hlavní město ani Babylon ani Seleukii-Ktesifon. U Babylonu bylo již řečiště Eufratu velice zanesené a lodní spojení s Perským zálivem znesnadněné, ba znemožněné, okolí zbahněné a proto těžce přístupné, nehodil se tudíž Babylon za hlavní město světové

říše muslimské. Dvojměsto Seleukie-Ktesifon mělo po Tigridu přímé spojení s Perským zálivem, ústily do něho nejdůležitější světové cesty, ale bylo obydleno cizím živlem, který vzdělaností i bohatstvím vynikal nad arabské dobyvatele a lišil se od nich úplně svým náboženstvím. Prozíraví muslimští vládcové se rozhodli pro nové hlavní město. Stavěli je od roku 754 na pravém a později i na levém břehu Tigridu, několik kilometrů nad Seleukií-Ktesifontem, a říkali mu Bagdád.

Jako každé světové město zažil i Bagdád mnoho radostných i trudných chvil, viděl slávu i úpadek. Založen roku 754, byl od chalífy Mansúra a jeho nástupců vyzdoben nádhernými stavbami. Veškerý světový průmysl a obchod se v něm soustředil a přes dva miliony lidí prý v něm bydlilo. Obyvatelé byli velmi nepokojní. Nebyli to potomci jednoho národa, nýbrž příslušníci rozličných národních skupin, kteří pod arabským nátěrem uchovávali své různorodé zvyky a obyčeje a nevražili na hrstku skutečných Arabů, obklopujících muslimské vládce.

Bagdádští vládcové podléhali víc a více cizím vlivům, zvláště perskému, a odcizovali se svým arabským soukmenovcům. Někteří chalífové, aby se vybavili z nebezpečného bagdádského okolí, zakládali si sídla v jiných městech, jako v Rakka při ústí Belíchu, ba učinili na čas hlavním městem osadu Sámarru, ležící na levém břehu Tigridu k severu od Bagdádu. Nechtějíce ztratiti své říše, vrátili se však zpět do Bagdádu, kde se dostali do tureckého područí. Velitelé turecké tělesné stráže a později tureckého vojska, zvaní sultánové, se stali skutečnými pány, kdežto chalífové se proměnili v pouhé stíny. Světské a politické moci byli zbaveni a byla jim ponechána jenom zdánlivá moc duchovní, či lépe církevní. Živořili až do polovice třináctého století. Tehdy se hýbali velcí kmenové mongolští, kteří právě jako zavalili

Rusko a ohrozili naše země, jiným svým proudem se zmocnili roku 1258 i Bagdádu a vyplenili a pobořili jej. Tatarské nájezdy se pak opakovaly. Nejkrvavější byl koncem čtrnáctého století Tamerlanův. V Bagdádě a v celém Iráku nebylo skutečného pána.

OSMÁNŠTÍ TURCI

Teprv v šestnáctém století se snažili osmánští Turci opanovati Irák. Podařilo se jim to, ale jen na čas; brzo byli vypuzeni Peršany. Opět však se zmocnili Bagdádu roku 1638 a zůstali v něm jakož i v Iráku trvale. Tehdy bydlilo v Bagdádě jen 14.000 lidí. Cařihradský sultán tam nevykonával velké moci. Uznával za pašu některého člena mocnějších rodin, který se opíral o janičáry. Od roku 1834 pečovali o Irák Turci obávajíce se, že jim jej vezmou nikoliv Peršané, nýbrž Rusové nebo Angličané. Koncem devatenáctého století přibyl třetí soupeř. Němci stavěli Malou Asií železnici, aby se ponenáhlu dostali k Perskému zálivu, v němž spočívala po názoru imperialistů osa britského imperia. Diplomatické třenice o Irák rostly.

ZÁJMY EVROPSKÉ

Irák nabyl znova světového významu, když se Velká Britanie pevně usadila v Indii a přičlenila k oblasti svého vlivu i Perský záliv. Irákem je možno se dostati od západu do Persie a od severu k Perskému zálivu. Již o Napoleonu Bonapartovi se Angličané domnívali, že dobude z Egypta Syrie a potáhne z Haleba Irákem a jižní Persií do Indie. Porážka u Abu Kíru 1. srpna 1798 zbavila Napoleona spojení s vlastí a zlomila mu křídla, avšak jeho záměr utkvěl v hlavách britských politiků a nutil je, aby se zabezpečili jak v Perském zálivu, tak v Iráku. V třicátých letech minulého

století dala Velká Britanie zkoumati splavnost Eufratu a Tigridu a ponenáhlu dostávala pod svou pravomoc náčelníky osad a kmenů na ostrovech a obou březích Perského zálivu.

Tou dobou vojsko Mehmeda Aliho, egyptského vládce, drželo celou Syrii a tlačilo se Arabií nejen do Iráku, nýbrž až k Indickému oceánu. Nebyla bez důvodu obava, že si Mehmed Ali vybuduje přístavy v Basře a v Adenu a jeho válečné loďstvo že bude zasahovati tam, kde dotud vlála jen anglická vlajka. Chtějíc takovému ohrožení Indie zabrániti, vzala si Velká Britanie 1839 Aden, utvořila proti Mehmedu Alimu čtyřspolek a přinutila ho, že odvolal své vojsko 1840 z Asie a odevzdal své válečné loďstvo Turecku. Od těchto časů střehla indická vláda Iráku a Perského zálivu jako oka v hlavě. V Bagdádu ji nezastupoval generální konsul, nýbrž resident, před jehož nádherným sídlem kotvila britská válečná loď a jejž hlídali indičtí vojáci. Na pobřeží Perského zálivu dozírali konsulární úředníci a političtí jednatelé, jež ustanovovala a platila indická vláda.

Ve druhé polovici minulého století však sílily zároveň i ruské snahy dostati se Persií nebo Irákem k teplému moři. Lord Curzon, jsa přesvědčen, že Perským zálivem prochází osa britského imperia, upozorňoval 1892 své krajany na ruské nebezpečí a vybízel, aby se mu opřeli veškerou silou. Londýnská vláda nabádala ještě rok předtím Bismarcka, aby se němečtí podnikatelé účastnili hospodářského života v Iráku, Persii a při Perském zálivu. Soudila, že by jí Německo pomohlo zadržeti ruský rozmach. Za šest let poznala, že se ukvapila. Němečtí imperialisté se nadchli pro Bagdádskou dráhu a hledali pro ni východisko a přístav v Perském zálivu. Ruský hrabě Kapnist 1898 hleděl své vlasti zajistiti uhelnou stanici v Kuejtu, Francie ji chtěla míti v Maskatu a všechny tři říše vysílaly své obchodní i válečné lodi k pobřeží irác-

kému. Již v září 1899 měl státní tajemník pro Indii na žádost indické vlády zabrániti, aby se některá cizí moc pevně usadila v Perském zálivu a upravila si cestu do Bagdádu. Lord Lansdowne, státní tajemník zahraničních věcí, prohlásil 5. května 1903 v horní sněmovně, že kdyby se některá velmoc pokusila si zříditi v Perském zálivu oporu válečného loďstva nebo vybudovati opevněný přístav, považovala by to vláda Jeho Veličenstva za velmi velké ohrožení britských zájmů a jistě by se tomu bránila všemi možnými prostředky. Jeho nástupce, sir Edward Grey, opakoval totéž 1907 a odpíral Německu důsledně souhlasu k prodloužení železnice z Bagdádu k moři.

VELKÁ BRITANIE OPANUJE

Mr. Winston Churchill, státní tajemník námořnictví, vybídl 1913 vládu, aby si zajistila dozor nad perským petrolejem, bez něhož by bylo zásobování válečného loďstva britského topivem v Indickém oceánu velice ztíženo, ba znemožněno. Vznikla Anglo-Persian Oil Company se základní částkou £ 4,000.000. Admiralita a ministerstvo financí mají v ředitelství po zástupci, kde mohou zabrániti jakémukoliv počinu společnosti, uznají-li, že se příčí zájmům imperia.

Angličtí úředníci v Perském zálivu podporovali účinně arabské národní hnutí, jehož účelem byla samospráva, ba nezávislost nikoli celého Iráku, nýbrž toliko přístavu Basry s okolím. Řídil je sajjed Táleb, syn a nástupce Radžaba, maršálka náboženské šlechty v Basře. Byl přesvědčen, že s britskou pomocí svrhne turecké jho a půjde vlastní cestou k lepší budoucnosti. Bezmála všichni dovozci a vývozci s ním souhlasili.

Irák se tak stával obchodně částkou Indie, Bagdád vzdáleným předměstím Bombaye. Velcí obchodníci iráčtí se ne-

doptávali na ceny v Alexandrii, Damašku nebo Cařihradě, nýbrž na bursu a obchodní pohyby v Bombayi. Netoužili po nezávislosti vědouce, že pro ni nejsou zralí. Chtěli míti samosprávu pod dozorem nebo svrchovaností státu spravujícího Indii, tedy Velké Britanie. Rusko nemohlo v Iráku soutěžiti s Anglií ani hospodářsky ani politicky, třebas ruské lodi dojížděly až do Basry. Ruské trhy byly vzdáleny, vzdálenější než Cařihrad, trhy v Bombayi určovaly ceny a Anglo-Persian Oil Company, která pracovala s velkými penězi v sousedství správního baserského kraje, poskytovala jistý výdělek a slibovala hospodářský i průmyslový rozkvět, kdyby obsáhla též Irák. Jaký div, že Velká Britanie hned začátkem července 1914 rozkázala indickému místokráli, aby zabezpečil veškeré podniky na pomezí Iráku. Poslala válečné loďstvo do Perského zálivu a dovážela vojsko na ostrovy Bahrejn. Jako důvod udávala potřebu ochrany petrolejových zřídel a potrubí v sousedním perském Chúzistánu a Arabistánu. Důvod byl pravdivý. Bez perského petroleje by byly bývaly její nejen obchodní, nýbrž i vojenské pohyby v Orientě ohroženy. Ovšem Turci by se byli sotva odvážili napadnouti její potrubí, procházející Persií a střežené bachtiárskými ilchány a náčelníkem Chazalem z Muhammary, již by byli zadrželi značnou tureckou armádu, zvláště kdyby je byla Anglie zásobila zbraněmi a střelivem. Ale k Perskému zálivu, tedy do Iráku, směřovala též ruská armáda.

Na začátku světové války Anglie nevěděla, jaký bude ruský postup z Kavkazu, věděla však, že je přes 4000 kozáků shromážděno u Chánekín, 150 km severovýchodně od Bagdádu a byla přesvědčena, že Rusové Irák nevyklidí, podaří-li se jim jej obsaditi a proniknouti až k Perskému zálivu. Bylo třeba je předejíti. Proto vypověděvši 5. listopadu 1914 Turecku válku postavila již 7. téhož měsíce vojsko před Basru

a zmocnila se jí 21. listopadu téhož roku. Soustředivši v Iráku více než 300.000 mužů, usadila se 11. března 1917 trvale v Bagdádě. Vrchní velitel, generál sir Stanley Maude, ujistil obyvatelstvo jménem Velké Britanie a jejích spojenců, že nabude účasti ve vládě a správě svými zástupci, že se sjednotí se soukmenovci a uskuteční tak národní tužby. Britská vláda prý jim nemíní uložiti cizí zařízení, nýbrž obnoviti slávu a zašlý blahobyt pod správou, která by byla ve shodě s posvátnými zákony a národními tužbami.

Do Mósulu vkročili angličtí vojáci teprv 7. listopadu 1918, tedy po 30. říjnu 1918, kdy bylo podepsáno příměří mezi Anglií a Tureckem u Mudrosu. Postupovali ještě dále a obsadili celé Mósulsko, jež spojili se správními kraji baserským a bagdádským v jediný irácký stát.

HRANICE A ROZSAH NOVÉHO STÁTU

Irák sousedí na východě s Persií v hranicích, stanovených smlouvou erzerumskou z 20. května 1847, upravenou protokolem cařihradským ze 4.—17. listopadu 1913. Rozhraní mezi Irákem a Nedždem bylo z hruba vymezeno smlouvou, podepsanou v zámku Fejlijje u Muhammary 5. května 1922. Na západě se stýká Irák se Zajordáním úzkým pomezím, stanoveným listy z 31. července a 16. srpna 1932. Hranice se Syrií na severozápadě byly určeny anglo-francouzskou smlouvou z 23. prosince 1920 a schválením rady Společnosti národů z 25. listopadu 1932. Severní pomezí s tureckou republikou vymezila po dlouhých půtkách rada Společnosti národů 16. prosince 1925 a turecká republika je uznala smlouvou s Velkou Britanií a Irákem, podepsanou v Ankaře 5. června 1926. Irák takto ohraničený má více než 370.000 km² a 2,849.000 obyvatelů.

OBYVATELSTVO PODLE PLEMEN A NÁBOŽENSTVÍ

Vlastní Irák je skoro úplně arabský. Ze 2,085.000 jeho obyvatelů je 1,930.000 Arabů, asi 75.000 Peršanů, rovněž tolik židů, kdežto zbytek tvoří příslušníci rozličných národností. V Mósulsku je Arabů jen něco přes 160.000, Kurdů 470.000, Turkmenů na 50.000, židů na 14.000. Je patrné, že Mósulsko nenáleží k vlastnímu Iráku ani útvarem půdy ani národností obyvatelstva, poněvadž arijští Kurdové a uralo-altajští Turkmeni nemají v Iráku pojítek, kdežto v sousedním Turecku a Persii bydlí miliony jejich bratří.

MUSLIMOVÉ: SUNNITÉ A ŠÍITÉ

Náboženstvím je Irák stát muslimský. Je v něm totiž přes 2,600.000 muslimů, kteří se však štěpí na šíity, jichž je bezmála 1,500.000, a sunnity, již se odhadují na 1,140.000.

Prvotním střediskem náboženské obce a hlavním městem muslimské říše byla Medína. Tam bydlil Muhammad, odtamtud vládli tři jeho nástupcové a tam měl sídliti též Ali, čtvrtý chalífa, zástupce a zeť Muhammadův. Ali nedůvěřoval Medínským. Bál se, aby ho nezahubili jako jeho předchůdce, proto zvolil za své sídlo Kúfu, vojenský tábor muslimský v Iráku. S tímto a jinými ještě počiny nesouhlasili četní věřící. Tvrdili, že každý muslim je povinen se říditi dotavadním podáním čili sunnou, proto se jim říkalo sunnité, přívrženci sunny, podání, kdežto oni, kdo Aliho následovali a podání nedbali, se jmenovali šía Ali, stoupenci Aliho neboli šíité.

Skupiny šíitské

Všichni muslimové touží, aby měli něco božského ve své náboženské společnosti. Představou tohoto božského se štěpí

rovněž ve dvě velké skupiny: sunnity a šíity. Sunnité věří, že korán, muslimská náboženská kniha, nebyl stvořen, že je od věčnosti, že byl vždycky u Boha a že byl v čase poslán na svět. Šíité uznávají také božský původ koránu, jenže jim nestačí. Chtějí míti živého nositele božskosti jako prostředníka mezi sebou a Bohem. Takovým prostředníkem byl po názoru všech muslimů prorok Muhammad, v němž se božstvo projevilo, ale šíité říkají, že projev božstva nemůže býti omezen na jedinou osobu, nýbrž že musí přecházeti s člena na člena rodiny Muhammadovy. Poněvadž Muhammad nezanechal žádného syna, že tvoří jeho rodinu potomci jeho dcery a jeho zetě Aliho. V tomto názoru všichni šíité souhlasí, rozcházejí se však v představě o způsobu a míře projevu božskosti hlavy nebo, jak jí říkají, imáma náboženské obce.

Jedna skupina šíitů chce míti za imáma onoho potomka Aliho, který svou povahou a mocí zaručuje, že bude řádně vykonávati svůj úřad, při čemž není třeba, aby byl synem předchozího imáma.

Druhá skupina je přesvědčena, že imám může býti zplozen toliko od imáma, že však nemusí býti prvorozený.

Třetí a nejčetnější skupina věří, že projev božskosti přechází s imáma jenom na jeho prvorozeného syna. Tato skupina měla největší obtíže. Vždyť se stalo, že prvorozený synek, tedy imám, dával pohoršení mravy a způsobem života; nebo že byl nemocný, nepříčetný; nebo že imám žádného syna nezplodil; nebo že synek v dětském věku zemřel. Tyto věci dávaly příčinu k nejedné různici. Již současníci a stoupenci Aliho nechtěli uznati jeho prvorozeného syna Hasana za imáma a nositele božskosti horšíce se nad jeho životem. Různice vzrostly, když některý z bratří prvorozeného imáma vynikal rozvahou a vlivem, kdežto imám sám dával najevo každým hnutím, že se k svému úřadu nehodí.

Nedostatky imámovy přiváděly mnohé šíity k myšlence, že může býti řada imámů přerušena, a byli v ní utvrzováni názory křesťanů, kteří rovněž očekávají nový příchod Vykupitele, ale teprv před koncem světa. Stoupenci vzorného imáma, nemohouce nebo nechtějíce uznati za imáma jeho nehodného nástupce, vžili se v myšlenku, že vzorný imám trvá nadále, třebas se neukazuje, i dospívali od imáma viditelného k neviditelnému. Nejčetnější jsou šíité, uznávající dvanáct imámů, z nichž poslední byl viditelný roku 873. Od těch dob zastupují u nich imáma na světě mudžtahedové, božským světlem ozáření vykladači zákona. Šíité v Iráku a Persii jsou stoupenci dvanácti viditelných imámů, i říká se jim dvanáctníci.

Hospodářský a politický význam šíitů a sunnitů

Střediskem šíitských vykladačů zákona neboli mudžtahedů jsou irácká města Nedžef a Kerbela. Hlavní mudžtahed sídlí v Nedžefu a řídí náboženskou školu, v níž studuje více než šest tisíc posluchačů z Iráku, Persie a Indie. Nálezy velkých mudžtahedů jsou uznávány po celém šíitském světě a žádný vládce se neopováží proti nim vystoupiti.

Ve vlastním Iráku tvoří šíité většinu, v Mósulsku jich skoro ani není. Ohnisko mají v Persii, kde je šíitský způsob islámu státním náboženstvím. Iráčtí sunnité mají souvěrce na severu a na západě, v turecké republice a Syrii. Šíité jsou nábožensky a politicky uvědomělejší. Mají učiliště a střediska v posvátných poutních městech Kerbele, Nedžefu a Kázimén, kam přicházejí tisíce a tisíce poutníků z muslimského světa a přinášejí nové zprávy a nové pobídky k činnosti a pokroku nejen náboženskému, nýbrž i hospodářskému a národnímu. Sunnité jsou zaostalejší. Hospodářsky nevynikli,

těžíce z podpory cařihradské vlády, jíž se houževnatě přidržovali. Podlehli úplně vlivu velkých muslimských řádů káderijje, rifáijje a nakšbandijje. Káderijje byli nejmocnější v Bagdádě, kde odpočívá jejich zakladatel Abdalkáder Kíláni (zemřel 1166). Jeho potomek bývá maršálkem náboženské bagdádské šlechty a velmistrem řádu. Rifáijje, jejichž zakladatel Ahmad al-Kebír zemřel 1183 a byl pochován v Umm Obejda u Basry, jsou silní ve správním kraji baserském, kde jejich velmistr stojí v čele náboženské šlechty, t. j. všech, kdož odvozují svůj původ od potomků prorokovy dcery Fátimy a jejího manžela Aliho. Mezi Kurdy je mnoho členů řádu nakšbandijje, založeného v Bucháře na začátku patnáctého století, jehož velmistr sídlil v sousedním tureckém Kurdistánu.

ŽIDÉ

Po muslimech jsou hospodářsky nejsilnější židé, jichž je v celém Iráku přes 75.000. Jsou potomky palestinských židů.

Jak se dostali do zajetí

Po Šalomounově smrti se židé rozštěpili a utvořili dva státy: izraelský s hlavním městem Samařím a judský s Jerusalemem. Tehdy zápasily o prvenství dvě veliké říše: asyrsko-babylonská a egyptská. Židovské státy podlehly egyptské politice a byly proto napadány a trestány od velkých asyrských a babylonských králů. Když tresty nepomohly, dal asyrský král Sargon II. (722—705) výkvět obyvatelstva izraelského odvésti a usídliti po rozličných městech severních zemí své říše. Babylonsko-chaldejský král Nebukadnezar (604—562) se řídil jeho příkladem a přestěhoval obyvatelstvo měst a větších judských osad do severozápadního Babylonska. Zanedlouho po Nebukadnezarově smrti dobyl perský král Kyros jeho říše; chtěje zabezpečiti svou moc, ujal se

utištěných národů a r. 538 dovolil židům, aby se vrátili do vlasti. Vrátilo se jich málo, hlavně ti, kdož žili z bohoslužby. Velká většina si již oblíbila zemi, ve které dlela ve vyhnanství, a dala jí přednost před starou vlastí, Zaslíbenou zemí.

Život v zajetí

Izraelští, byvše rozsazeni po rozličných, často hodně vzdálených městech, přizpůsobovali se jejich obyvatelům. Přidávali se k Aramejcům, jejichž řečí mluvili, a účastnili se s nimi světového obchodu. Ponenáhlu si zakládali obchodní domy po všech městech nejen v říši asyrsko-babylonské a později perské, nýbrž i v říši římské a byzantské, ba i v daleké Indii a Číně, s nimiž Aramejci byli ve spojení. Ve svých nových sídlech zůstávali židovští obchodníci věrni svému náboženství a hleděli pro ně získati i domorodce. Židovské skupiny rostly, množily se a při Kristově narození nebylo snad země a většího města bez židovské osady.

Judští židé nebyli rozptýleni po vzdálených městech, nýbrž usazeni poblízku v severozápadním koutu naplaveniny, bezmála v krajích, které byly zavlažovány rajskými řekami neboli správněji rameny Eufratu. Měli tam domy, zahrady, rozsáhlé pozemky a živili se řemeslem, orbou a obchodem. Odváděli daň z hlavy a z půdy a dostali od perských králů úplnou samosprávu. Měli svého knížete. Považoval se za potomka Davidova a jeho hodnost přecházela s otce na syna. Perský král ho zvláštní listinou uznával za světskou hlavu židovské obce a za vysokého státního úředníka. Od souvěrců vybíral daně pro stát, udržoval pokoj a pořádek, dozíral na obchod, soudil spory a trestal vinníky. Měl značný majetek, četné dvořanstvo a úřednictvo a přijímal daně a dary nejen pro sebe a pro svou správu, nýbrž i pro jerusalemský chrám a chudé tamní židy.

O věci náboženské a církevní pečovali učitelé zákona. Učili mu a vykládali jej na několika školách. Dvakrát do roka, na jaře a na podzim, se scházívali k veřejným poradám, na nichž odpovídali na dotazy a dávali svým krajanům návod, jak by si měli počínati v té neb oné věci. Zákon ponenáhlu pronikal veškerý nejen rodinný, ale i veřejný život. Nebylo oboru lidské činnosti, který nebyl vybudován na zákoně a se jím neřídil. Povinností vykladačů zákona bylo, aby ukazovali cestu vedoucí k lidskému cíli a k nebeské blaženosti.

K Jerusalemu se babylonští židé dívali jako k svému náboženskému středisku. Putovali tam, přinášeli daně a dary a účastnili se tamní bohoslužby. Doma, v Babylonsku, se scházívali každou sobotu rovněž k bohoslužbě, ale obětí nekonali. Spokojovali se čtením a výkladem bible, náboženskými zpěvy a vybízením ke zbožnému životu.

Po rozboření jerusalemského chrámu a po zániku tamní bohoslužby se učila světová židovská obec pohlížeti k Babylonsku jako k ohnisku svého náboženského života. Předkládala své pochybnosti představeným tamních škol s prosbou, aby jí pověděli, co by měla činiti a čeho by se měla varovati. S rostoucím významem škol rostl též význam babylonského židovstva.

Babylonsko tvořilo částku velké perské říše, jíž se také říkalo Orient. Peršané vedli po staletí války se svým soupeřem, říší římskou a později byzantskou nebo, jak se také jmenovala, s Okcidentem. Židé, jsouce tísněni jak v římské, tak v byzantské říši, přikloňovali se k Peršanům, pomáhali jim, kde jen mohli, a za to dostávali rozličné výsady. Někteří z pozdějších perských králů je sice pronásledovali pro náboženství, ale toto utrpení dlouho netrvalo, a muslimové, kteří se 637 rozlili po Babylonsku, jim staré výsady nejen vrátili, nýbrž ještě je rozmnožili.

Tři babylonská města vynikala jako střediska židovského života: Ambár, ležící v koutu mezi Eufratem a prvým ramenem, jež z něho po levé straně vytéká; Súra nedaleko dnešní stanice Maháuíl a Pumbeditha u dnešní osady Čifil. Židovský kníže sídlil napřed v Ambáru, později v městě Súra. Ve všech třech byly velké židovské školy, obzvláště se však proslavila vysoká učení měst Súry a Pumbedithy. Představené neboli rektory těchto škol jmenoval kníže a vláda je obdařovala hojnými poctami. I učitelé zákona byli ctěni nejen souvěrci, nýbrž i státem. Představení škol rozhodovali v náboženských věcech, takže kníže, třebas je jmenoval, byl na nich závislý v církevních věcech. Ponenáhlu představení vysokých učilišť způsobili, že hodnost knížete přestala býti dědičná. Ukázali, že není na prospěch židovské obci, když přechází na nemluvně nebo na syna, který se nehodí zdravím nebo povahou na takové místo. Dosáhli, že spolu s předními učiteli a zástupci lidu volili knížete, ovšem jen z členů vládnoucího rodu. Tyto volby dávaly podnět k žárlivosti a k svárům mezi členy vládnoucí rodiny a představenými škol, jakož i mezi knížetem a jeho voliči. Ubývalo kázně a rostla touha po moci a majetku. Nejednou někteří představení škol vyhlásili, že kníže, dopustiv se toho onoho skutku, přestal býti členem náboženské židovské obce, a nejednou kníže, spojiv se s některými učiteli zákona, vyobcoval představené škol ze svého lidu. Různice se vzmáhaly a obě strany se uchylovaly k muslimskému vládci o pomoc.

Chalífa Mamún (813—833) vydal zákon: „Sejde-li se aspoň deset zástupců židovské nebo křesťanské obce a zvolí si hlavu, nikdo jim nebrání.“ Tímto zákonem byla dokořán otevřena brána rozkolu. Moc knížete upadala a s ní upadal též význam vysokých učilišť. Škola súrská zhasla v druhé

polovici desátého století, kdežto škola v Pumbedithě se udržela až do polovice jedenáctého století. Skoro v téže době zahynul na popravišti poslední kníže.

Talmud

Vysoká učení babylonská zanikla bezmála před tisícem let, ale ovoce jejich činnosti se udrželo a dosud se z něho živí veškerá židovská obec. Tímto ovocem je talmud. Jak vznikl talmud?

Základem židovského náboženství je Písmo svaté. Náboženský život je vybudován na zákonech obsažených v Písmě. Zákony se neměnily, ale měnil se život. Jiný kraj, jiné podnebí, jiný způsob výživy, jiné okolí a jiné názory vyžadovaly nových a nových změn v životních pravidlech. Bylo třeba zákon Boží vykládati v souhlasu s těmito změnami a uchrániti věřících od bloudění. Tuto těžkou a přece velice potřebnou práci konali vykladači zákona. Její výsledky se udržovaly ústním podáním a učitelé zákona je přednášeli a vysvětlovali svým žákům. Ponenáhlu se jich nahromadilo tolik, že byla oprávněná obava, aby nebyly pozměněny nebo zapomenuty. Zaznamenávali je do knih, jimž říkali mišna neboli učebnice zákona.

Sotva byla mišna dokončena, ukázalo se, že potřebuje doplňků, že byly některé výklady vynechány, jiné že je třeba lépe odůvodniti a vysvětliti a rovněž že je nezbytno chrániti před zapomenutím novějších nálezů. Učitelé zákona se ujali nové a svízelné práce. Sbírali všechny doplňky, tříbili je a zapisovali ty, které uznali za pravé. Sbírka knih doplňků se zove gemara; mišna pak s gemarou tvoří talmud.

Obec židovská má talmudy dva: jerusalemský a babylonský. Jerusalemského se neužívá, nýbrž všude se učí babylonskému, jenž byl dokončen kolem roku 500 po Kr.

Talmud je podkladem veškeré židovské výchovy. Nezabývá se jenom náboženskými věcmi, nýbrž i světskými. Zákon Boží, bohoslužba, mravouka, rodinné, občanské a trestní právo nalézá v něm místo právě jako státní správa, obchod, průmysl, lékařství, hvězdářství a všechny jiné obory lidské činnosti. Články nejsou seřaděny ani podle obsahu ani podle časové posloupnosti.

Zbytky židů

Židovský lid velice trpěl nesváry svých představených, církevních i světských. Odvykl kázni a pohrdl svými učiteli. Obdivoval se rozkvětu věd u svých sousedů muslimů a účastně se jejich hospodářského a společenského života, přestupoval k jejich víře. Muslimů přibývalo, židů ubývalo. Jejich zbytky se udržely po městech a osadách babylonských; nejvíce je jich v Bagdádu, kde činí skoro třetinu obyvatelstva, a jejich rod Sasún drží bezmála veškeren peněžní obchod. S pomocí Alliance Israélite Universelle založil pro souvěrce znamenitý ústav, zvaný Sasúnova kolej, jehož odchovanci odcházejí na další vzdělání do Bombaye, Paříže nebo Londýna, šíříce takto přátelské i hospodářské styky.

Iráčtí židé se s hrdostí hlásí k svému náboženství a k své národnosti. Sionské hnutí uvítali s nadšením, ale ochladli, když se dověděli, že někteří čelní sionští vůdcové kladou národnost nad náboženství a horují pro národní židovský stát v Palestině. Tvoříce nepatrnou, třebas vlivnou menšinu mezi obyvatelstvem, jež je proti židovskému státu, ba proti národní domovině v Palestině, nechtějí si ztěžovati své postavení. Řídí se z velké většiny radou vrchního rabbiho z rodu Dankúr, jenž je znám nejen přátelstvím k arabskému lidu, nýbrž i rozvahou, s jakou vede souvěrce střední cestou.

Křesťanů je něco více než 78.000. Štěpí se na příslušníky nezávislé církve nestoriánské (asyrské) nebo s Římem spojené chaldejské, jakož i na stoupence církve jakobitské, jejíž části, spojené s Římem, se říká syrská.

1) nestoriánská
2) chaldejská
3) jakobitské a syrská

Aramejci a křesťanství

Mezi národy semitského původu vynikali obzvláště Féničané a Aramejci zálibou v obchodě. Aramejci řídili dovoz a vývoz nejen ve východní polovici říše římské, nýbrž i v celé říši perské a měli domy, ba osady na všech důležitějších stanicích tehdejších světových cest. Jaký div, že seznámivše se s křesťanstvím, roznášeli o něm široko daleko zprávy. Již koncem prvého století byly po perské říši roztroušeny křesťanské obce, spravované biskupy. O prvenství zápasil biskup hlavního města Ktesifontu s biskupem vlastní Persie, jemuž podléhala též Indie. Význam hlavního města rozhodl, a ktesifontský biskup, dostav r. 430 čestný název katholikos, byl uznán zástupcem všech křesťanských obcí perské veleříše u antiochenského patriarchy.

Syrská církev Orientu

Perští císařové nelibě nesli církevní vliv císařů a hodnostářů byzantské říše, i podporovali odstředivé hnutí, vedoucí k národní neboli státní církvi. Jádro křesťanů perské říše tvořili potomci Aramejců, kteří mluvili a psali syrsky; proto byla syrština náboženským jazykem. Čím urputněji ji byzantští Řekové potlačovali a vymycovali z obřadů náboženských, tím úžeji k ní lnuli křesťané perské říše a uvolňovali své pojítko s řeckým patriarchátem antiochenským. Čekali jen na příležitost, aby je úplně roztrhli. Naskytla se, když církevní sněm v Efesu 431 odsoudil cařihradského patri-

archu Nestoria, popírajícího jednotnost Kristovy osoby. Nestorios studoval v Antiochii a měl mnoho přátel mezi biskupy perské církve. Ti byli většinou rovněž odchovanci proslaveného učení antiochenského, v němž měly kořeny syrské školy v Edese a Nisíbín, kam perští bohoslovci chodili na studie. Ujali se ho z odporu proti Řekům, kteří jim za to přezděli nestoriánů, kdežto oni si říkali Syřané. Odštěpili se roku 486 od jednotné církve a utvořili samostatnou národní církev, podřízenou katholiku či patriarchovi, jenž sídlil prvotně v Seleukii-Ktesifontu a později v Bagdádu.

V polovici šestého století si syrská východní církev zaváděla řádové duchovenstvo. Zakladatelem byl Abraham z Kaškaru v dolním Iráku. Putoval po Palestině, pobyl dlouho mezi mnichy v egyptské poušti a po návratu do vlasti vystavěl na hoře Izala u Nisíbín prvý klášter, jenž se stal ohniskem klášterního života po blízkém i dalekém Orientě. Kláštery zřizovali prvotně na pustých místech, od chrámů vzdálených. Zůstávaly pod pravomocí biskupů; jediné kláštery hory Sindžáru, západně od Mósulu, spravoval katholikos. Mniši byli vzdělaní, přísní a šířili široko daleko znalost písma a náboženství. Neženili se, kdežto kněží světští směli míti manželky.

Syřané říše perské, nebo, jak se jim přezdívalo a dosud přezdívá, nestoriáni, nebyli kacíři, nýbrž jenom odštěpenci, schismatiky. Bludné Nestoriovo učení se do jejich náboženských knih nedostalo a jejich patriarchové byli uznáváni za pravověrné. Patriarcha Išójabh I., vyslaný s poselstvem k císaři Maurikiovi (582—602), sloužil v Cařihradě slavnou mši svatou, při níž podal Tělo Páně jak císaři a jeho dvořenínům, tak všem přítomným biskupům. Při mši, sloužené patriarchou cařihradským, přistoupil Išójabh se svou družinou ke stolu Páně. O několik let později patriarcha Išó-

jabh III. se setkal s byzantským císařem Herakliem (610 až 641) v Halebě, kde obětoval mši svatou a konal posvátné obřady spolu s antiochenským patriarchou a ostatními biskupy.

Příchodem muslimů ustaly bezmála úplně styky mezi odštěpenou církví syrskou a jednotnou církví byzantskou.

Ktesifon, hlavní město perské říše, bylo opanováno muslimy 637 a čtyři léta později vládli Muhammadovi stoupenci po celé říši. Nestoriáni dostali úplnou církevní samosprávu a jejich patriarcha byl uznán za jejich hlavu a zástupce u muslimské vlády. Noví vládcové rádi brali do svých služeb příslušníky syrské církve, s nimiž byli plemenem a jazykem spřízněni. Křesťanští Syřané byli učiteli svých zaostalých muslimských bratří, překládali pro ně důležité řecké spisy a pomáhali jim ve všech správních oborech. Dospívali k velikému vlivu, jehož používali k prospěchu své církve.

Syřané po celé Asii

Syrská církev Orientu pronikla záhy hluboko do Asie. Měla diecése nejen po celé východní polovici Arabie, ale i na Ceylonu a na západním indickém pobřeží. Celá vlastní Persie jakož i země s ní na východě sousedící byly protkány církevními zařízeními křesťanskými. Podél obchodní cesty, spojující Persii s Čínou, vznikaly nové a nové křesťanské obce, z nichž se rozcházeli misionáři jednak k jihu do Afgánska a severní Indie, jednak k severu Sibiří skoro až k Ledovému moři.

Četní turečtí národové přijali křesťanství a s pomocí svých syrských učitelů si sestavili abecedu a položili základy národního písemnictví. Za středověku se v Evropě mnoho mluvilo o křesťanském knězi Janovi, vládnoucím kdesi ve střední Asii. Pověst ta navazovala původem svým nejspíše na

vládce některého z tureckých nebo mongolských kmenů, kteří se stali křesťany. Mongolští dobyvatelé byli s počátku velice nakloněni křesťanství. Brali si za manželky dcery byzantských císařů a dovolovali, aby si vedle jejich stanů stavěly přenosné křesťanské kaple. Římští papežové se dlouho těšili nadějí, že Mongolové přijmou svatou víru a ji rozšíří až k Tichému oceánu. V Číně obrátili nestoriánští syrští kupci a misionáři mnoho domorodců a patriarcha bagdádský upravil čínskou hierarchii s metropolitou v Pekingu.

Dobrá vůle mezi nestoriánským neboli syrským patriarchou Orientu a světskými vládci trvala i po roce 1258, kdy pohanští Mongolové, které vedl Hulagu, rozvrátili muslimskou říši. Argon, vnuk Hulagův a vládce Persie, hleděl vypraviti do Evropy poselstvo, aby ujednalo s křesťanskými knížaty spolek proti muslimům. Za vůdce poselstva vyhlédl syrského neboli nestoriánského křesťana. Jmenoval se Barsóma. Byl původu mongolského a pocházel z Číny, kde byl vysvěcen na kněze. Chtěje navštíviti posvátná místa palestinská, opustil se svým druhem Markem, rovněž knězem, východní Čínu. Putovali obchodní středoasijskou cestou do Bagdádu, odkud se dali do Palestiny. Muslimské pohraniční stráže jim zamezily vstup do Syrie, i vrátili se s nepořízenou do Bagdádu, kde byli pohostinsky přijati patriarchou Mar Denhou. Patriarcha si je oblíbil a vysvětil Marka za metropolitu Číny a Barsómu ustanovil jeho generálním vikářem. Perský vládce Argon byl s Barsómou velmi spokojen a se souhlasem patriarchovým ho vypravil s poselstvem k evropským knížatům. Barsóma se dostal se svými druhy na pobřeží Černého moře, odtud po lodi do Italie a dospěl do Říma 1287, právě když umřel papež Honorius IV. Z Italie navštívil jak krále francouzského, tak anglického, s nimiž dlouho jednal. Za pobytu na jejich dvorech slou-

žíval mši svatou a několikráte podal Tělo Páně králům, jejich manželkám a dvořanům. Při návratu byl v Římě přijat s velikými poctami od papeže Mikuláše IV., od něhož dostal bohaté dary a důležité listy pro Argona.

K společnému postupu proti muslimům nedošlo, ale Argonovo poselstvo zanechalo přece hluboký dojem v Evropě i v Asii. Křesťanský Mongol, narozený v Pekingu, vyjednával s papežem a s králi francouzským a anglickým, aby se spojili s pohanským mongolským vládcem perským a zhubili islám.

Brzy potom Mar Denha zemřel a biskupové zvolili Marka za jeho nástupce pod jménem Jabhalaha III. (1291—1317). Rodilý Mongol se stal hlavou křesťanské církve nestoriánské, třebas s bídou uměl tolik syrsky, aby konal posvátné obřady. Spravoval 25 metropolitů a na 230 biskupů. Jeho pravomoc sahala od Kypru až k Tichému oceánu a od Ceylonu hluboko do Sibiře. Za sto let bylo jinak. Mongolští vládcové se nestali křesťany, nýbrž z politických důvodů se přiklonili jednak k budhismu, jednak k islámu. Tamerlan (Tímúr, 1369—1405), jeden z nejukrutnějších vládců, bezmála úplně vyhubil křesťanství ve vnitřní Asii. V Číně se udrželo, ale vadlo, poněvadž nebylo pravidelného spojení s patriarchou. Jak kněží, tak věřící čínští se přizpůsobovali svému okolí a přestupovali k islámu. Křesťanské obce v Persii zanikaly a uchovaly se hlavně ve střední Mesopotamii mezi jezery Van a Urmia, 160 km severně od Mósulu.

Zbytky církve nestoriánské nebo asyrské

Patriarchové nestoriánští neměli po delší dobu pevného sídla. Teprv koncem sedmnáctého století si vybral Mar Šimún XIII. (1662—1700) k trvalému pobytu horskou osadu Kodšánes (Kočhánes) severovýchodně od Mósulu. Hodnost

patriarchy byla tou dobou dědičná v rodině, které Kodšánes s okolím náleželo. Za patriarchu býval volen svobodný člen této statkářské rodiny a přibíral čestný název Mar Šimún. Věřících mnoho neměl. Z obrovské syrské církve Orientu zůstaly mu věrny nepatrné zbytky, roztroušené po okolních horách, u jezera Urmijského v Persii a na západním pobřeží jižní Indie.

Patriarcha byl uznáván za zástupce své církevní obce, jež měla bezmála úplnou samosprávu. Štěpila se na kmeny s náčelníky, zvanými malek, kteří viděli v patriarchovi nejen církevní, nýbrž i světskou hlavu. Vybíral a odváděl vládě daně, řešil spory o pastviny, stáda, krvinu, dědictví a schvaloval vojnu a mír.

Biskupská hodnost se stala rovněž dědičnou. Ani biskupové, ani patriarcha se neženi. Nosí černý šat, avšak působením misionářů anglikánské církve se rádi odívají po evropsku a mluví anglicky. Kněží jsou nevzdělaní. Málokterý umí čísti a psáti, znamenitě se však vyznají ve střelbě a často vodívají své souvěrce na nájezdy proti sousedům. Posty zachovávají přísně a varují se kouření domnívajíce se, že ruší půst. Nemají ani soch, ani obrazů, ba ani tělo Kristovo na kříži neznázorňují; kříž je holý. Svatou oběť přinášejí obzvláště večer před velkými svátky a užívají chleba kvašeného, jenž se připravuje v sakristii, sousedící s oltářem. Před pozdvihováním odlomí kousíček, rozdrobí a vsypou do těsta uchystaného pro nový chléb obětní. Takto postupujíce domnívají se, že používají dotud chleba, který držel Kristus při poslední večeři: apoštolé že smísili po smrti Páně jeho zbytek s těstem na chléb, od nich pak přejali tento způsob i jejich žáci, takže se udržel do dneška.

Řádového duchovenstva a klášterů není. Četní mužové jsou vysvěceni na jáhny, leč nestarají se o církevní věci, nýbrž o své rodiny, válku a nájezdy. Mladík nebo dívka, zůsta-

nou-li svobodni, se zovou rabban nebo rabbanta. Z mladíků se vybírají biskupové. Obojí žijí ve svých rodinách a věnují se službě Boží a svých bližních.

Od svých sousedů, muslimských Kurdů, se hrubě neliší. Mají sice své syrské nářečí, ale hovoří kurdsky, poněvadž se s Kurdy i pokrevně spřízňují. Války, hlavně kořistné, vedou nejen s muslimy, nýbrž i se svými souvěrci. Stromů nevysekávají a ženám a dětem neublíží. Osobní svobody si váží nade všecko, proto se neradi podřídí vrchnímu velení a libují si v různicích. Zakládají si na svém křesťanství, ale snadno mění vyznání, obzvláště kyne-li jim hmotný prospěch. Vždyť se o ně ucházejí rozliční misionáři a lákají je náhončí soupeřících velmocí. Znajíce anglicky a majíce doporučení od svých misionářů, zajíždějí sbírati na dobročinné účely do Ameriky a zemí Velké Britanie, při čemž velmi často si ponechají nasbírané peníze.

Cizí misionáři

O zbytky syrské neboli nestoriánské církve se v devatenáctém století zajímali jak Američané a Francouzi, tak Rusové a Angličané. Všichni k nim vysílali misionáře; Američané (od 1834) a Francouzi z důvodů náboženských, Rusové (od 1898) a Angličané (od 1876) z politických. Rusové hleděli získati přátele a stoupence v krajích, jimiž zamýšleli proniknouti k teplému moři, Angličané pak hledali přívržence v týchž krajích, aby ruský záměr překazili. Slibovali jim národní domovinu a líčili je jako potomky starých Asyřanů, kteréž jméno se ujalo.

Sjednocení Syřané či Chaldejci

Katoličtí misionáři francouzští působili v Iráku od začátku sedmnáctého století. Karmelité se usadili v Basře

1623, v Bagdádě 1731; kapucíni v Bagdádě 1628, v Mósulu 1632, v Tavrízu v Persii 1653, v Dijárbekru v Malé Asii 1667; dominikáni v Mósulu 1750. Jejich přičiněním se syrští křesťané, bydlící v rovinách kolem Mósulu a Dijárbekru, ponenáhlu spojovali s Římem a poslouchali od ledna 1681 sjednocených patriarchů. Ti sídlili původně v Dijárbekru, od června 1830 v Mósulu a mají čestný název: babylonský patriarcha Chaldeů.

Dominikáni spravují od 1877 syro-chaldejský seminář v Mósulu, karmelité pak znamenitou kolej v Bagdádě. Obojí jsou z řádových francouzských provincií.

Apoštolský delegát (od 1832) má sídlo v Mósulu a bývá z dominikánského řádu.

Chaldejci obnovili mnišstvo, jež má středisko v klášteře Alkóš, 50 km severně od Mósulu. Pohřebiště patriarchů je v klášteře Mar Hormizd, asi 5 km východně od Alkóše.

Ceylon a západní indické pobřeží byly jindy posety kvetoucími osadami syrských křesťanů. Dodnes je ve státech Cochin a Tranvancore bezmála milion křesťanů, kteří užívají syrštiny jako bohoslužebného jazyka. V novém věku se většina spojila s Římem, avšak patriarchovi Chaldeů nepodléhá. Část se přidala k jakobitům a nepatrný zbytek zůstal věren patriarchu Mar Šimúnovi.

Za světové války

O nestoriánské křesťany se za světové války ucházeli Turci, Rusové a Angličané. Turecká vláda jim slibovala splnění rozličných tužeb, zvýšení podpor a hlubší samosprávu. Ani patriarcha ani malekové nevěřili a vyjednávali v Urmii se zástupci Dohody. Ze svých horských osad se koncem 1915 vystěhovali s ženami, dítkami i stády a ubytovali se v táborech a vesničkách v rovině Salmás severně

od Urmie jakož i jižně od tohoto města. Z tureckých hor správního okresu Džulamerk jich přitáhlo asi 25.000 a rovněž tolik jich bylo z perského pohraničního úseku.

Ruští důstojníci vyzbrojili a cvičili tři prapory; dvěma veleli sami, třetí zůstal pod vedením patriarchy Benjamina. Do bojů s tureckým vojskem nestoriáni nezasáhli, mstili se však na svých kurdských sousedech, loupili a pálili nejen v Turecku, nýbrž i v sousední Persii.

Na podzim 1917, kdy bylo patrno, že hrozí Rusku úplný rozvrat, ujal se správy nestoriánů britský generál Offley Shore, člen vojenského poselstva, jež mělo při perském pomezí vytvořiti spojení od Černého moře k Bagdádu a zameziti německým nadhaněčům vstup do Persie.

Shore radil, aby se patriarcha Benjamin Mar Šimún XIX. smířil a spojil s náčelníkem Kurdů kmene Šekkak, jemuž patří horský hřbet mezi jezery Van a Urmia. Patriarcha vyhověl a navštívil 25. února 1918 náčelníka Ismaíla nebo, jak se mu obecně říkalo, Simka (Sumejka) v jeho osadě Koni Šehr. Simko, chráněnec a stoupenec britský, patriarchu zavraždil a nový boj se rozpoutal mezi Kurdy a rozvášněnými nestoriány. Vedli je patriarchův bratr David a Aga Petros. Kurdy porazili, vyplenili a hlavní zásluhu svého vítězství přičítali Petrovi, jenž se postavil v čelo všech bojovníků a odsunul příbuzenstvo patriarchovo.

Aga Petros byl ze kmene Baz. Naučiv se anglicky, odebral se do Kanady, kde sbíral na sirotčinec v Macedonii, jíž nikdy neviděl. Nějaký závistivý krajan ho udal, i byl na něho vydán zatykač, ale Petros unikl i s hojným výtěžkem a doprošoval se peněžité pomoci ve Francii a Italii, nikoliv pro Macedonii, nýbrž pro svou vlast. Byl přijat i od sv. Otce, jemuž se vydával za mocného náčelníka, maleka, horského kmene a sliboval, že se se všemi soukmenovci spojí s Římem.

Mimo značný peníz dostal též papežský řád. Po návratu domů si nasbírané peníze ponechal, stal se tureckým konsulem v Urmii a na začátku války světové si dal svou dobrou vůli a mlčenlivost platiti ruským zlatem.

Pokud žil patriarcha Benjamin, neodvážil se Petros do popředí, ale za jeho nástupce, jímž se stal jeho mladší, chorý bratr Pólos, se ujal vrchního vedení a nikdo se mu neprotivil. Ruští důstojníci mu svěřili veškeré zásoby válečné, nahromaděné v Urmii a okolí, a Britové byli rádi, že našli schopného vykonavatele své vůle.

Postavení nestoriánů bylo na jaře 1918 velmi obtížné. Rusové ustoupili, Armeni se hašteřili, Britové se zastavili nad Bagdádem a turecká armáda postupovala od západu. Petros odrazil několik útoků drobných čet, nemohl však zabrániti, aby ho neobkličovala turecká křídla na severu a jihu. Cestu ze záhuby mu ukázal 8. července 1918 britský důstojník, jenž se svým letounem přistál u Urmie. Ujednali, že Petros s britskou pomocí dovede své souvěrce a ostatní křesťany z okolí Urmie do Iráku. Na 60.000 se jich vypravilo s ženami, dítkami a stády, ale dobrá čtvrtina jich zahynula vinou Petrovou a jeho horských krajanů. Podléhaje ješitnosti nedbal ujednání s Brity, i zbavil se jejich pomoci. Horalé nestoriánští nebránili křesťanů z rovin proti útokům Turků, Kurdů, ba i Peršanů, nýbrž loupili vesnice, okolo kterých táhli a dostali se do Iráku s větším majetkem, než měli doma.

Jakobité nebo Syřané

Jakobité si sami říkají Syřané. Od katolické církve se odštěpili v druhé polovici pátého století za sporů o Kristovu přirozenost z národních důvodů. Řekové je obviňovali, že věří v jedinou a to božskou přirozenost, avšak toto bludné

učení do jejich věrouky nevniklo. Jejich hlava, patriarcha, sídlil v syrském městě Antiochii a tedy v říši byzantské. Za stálých bojů mezi Byzantinci a Peršany trpěli jakobitští poddaní perští, poněvadž jim perští úředníci předhazovali, že nadržují Byzantincům, nepřátelům státu. Aby se uchránili od krvavého pronásledování, omezovali styky s patriarchou antiochenským a zřídili si samosprávu církevní. Patriarcha antiochenský ji začátkem sedmého století uznal a poslal jim svého plnomocného zástupce s názvem mafrian. Prvním mafrianem se stal roku 629 Marúta. S počátku mu bylo podřízeno deset a po několika letech dvanáct biskupství, ležících nejen v perské říši, nýbrž i v sousedních státech. Marúta se usadil v Tekrítu na pravém břehu Tigridu a on to byl, kdo 637 otevřel bránu tohoto křesťanského města muslimům, když písemnou smlouvou zajistili obyvatelům život, majetek a úplnou náboženskou svobodu.

Úpadek jakobitské církve lze pozorovati již koncem desátého století. Zavinili jej nesvědomití kněží, ba i mafriani, kteří dobrovolně, z důvodů čiře světských a sobeckých přestupovali k islámu. Po roce 1153 nebylo mafriana v Tekrítu; nyní sídlí v klášteře Mar Mattaj u Mósulu. Křesťanů ubývalo, muslimů přibývalo.

Odštěpení od katolické církve nebylo na prospěch národní syrské církvi. Svých věřících nezachovala a tím svou národnost zeslabila. Kdo přestoupili k islámu, ti se poarabštili. Kdo zůstali věrni své církvi, nezúčastnili se obecného rozkvětu a nezachovali své národnosti. Při bohoslužbách užívají sice prvotního syrského jazyka, ale v rodinném a veřejném životě jej nahrazují spřízněným arabským jazykem. Svého bohatého národního písemnictví, zvláště církevního, neznají, ba ani mu nerozumějí. Jsou rozptýleni po městech a osadách syrských a mesopotamských. Jejich patri-

archa, nebo, jak se mu také říká, katholikos, sídlil v horském městě Mardině, jež bylo střediskem největší skupiny Syřanů čili jakobitů. Po světové válce se usadil v Halebu.

Sjednocení Syřané

Koncem osmnáctého století se četní Syřané sjednotili s Římem a dostali 1783 vlastního patriarchu, jenž nyní sídlí v klášteře Šarfe v Libanonu nebo v Bejrútě. V Iráku jsou mu podřízeni biskupové bagdádský a mósulský. Sjednocení Syřané mají lepší školy a proto také vzdělanější duchovní správce a mnichy. Účastní se národního života svých arabských krajanů, od nichž se neliší leda náboženstvím.

Mimo nestoriány a Chaldejce, jakobity a Syřany bydlí v Iráku římští katolíci, z velké části potomci domorodých křesťanů, avšak též přistěhovalci, protestanti domácí i cizí, Armeni pravověrní a sjednocení, Řekové pravověrní, jakož i melkité či sjednocení Řekové antiochenského patriarchátu. Římští katolíci tvoří skupinu nejsilnější, poněvadž nejvzdělanější.

SABEJCI A JAZÍDI

V Iráku se uchovaly církevní obce, které nejsou ani muslimské, ani křesťanské nebo židovské. Říká se jim sabejci a jazídi.

Sabejci nebo mandejci vyznávají směs náboženských prvků perského pohanství, židovstva a křesťanství. Svou úctu soustřeďují na sv. Jana Křtitele a dbají tělesné čistoty. Jejich náboženské knihy jsou psány starosyrským nářečím, obecně však mluví arabsky. Odhadují se na 3000 a mají středisko v osadě Súk aš-Šujúch při dolním Eufratu, kde bydlí jejich hlava. Po světové válce se nastěhovali do všech měst, ležících při vodě v Iráku. Krojem se neliší od svých

muslimských sousedů, leda že nenosí tarbúš, nýbrž šátek na hlavě. V obchodě jsou podnikaví, ve zpracování stříbra dovední a touží po vzdělání.

Jazídi mají kořeny v islámu, křesťanství a židovství. Jejich náboženství upravil v desátém století šejch Adi, rodák z okolí Baalbekku v Syrii, jenž se usadil v horách severně od Mósulu, kde zemřel a je pochován v osadě po něm pojmenované. Podle jeho nauky stvořil nejvýš dobrý Bůh všechno, i bytost, která se vlastní vinou stala zlou a zlé působí. K Bohu se skoro ani nemodlí, zato však uctívají zlou bytost, jíž se bojí a jejíž jméno nikdy nevyslovují, ba varují se slov připomínajících zvukem název šejtán, satan. Užívají pro ni výrazu Malek Táús, Král Páv, a znázorňují ji podobou tohoto ptáka. Mají dvě hlavy: světskou, sídlící v osadě Baadri nedaleko Šejch Adi, a církevní v Hazane, rovněž severně od Mósulu. Nálezy šejcha hazanského ve věcech víry uznávají za neomylné. Muži nosí bílý šat, červený tarbúš s ovinkem téže barvy. Ženy se odívají podobně a jejich kabát sahá ke kotníkům. Mají pravidelně jen jednu manželku, jsou velice snášenliví, milují mír a živí se hlavně orbou. Žádná náboženská obec nemá tolik mučedníků jako jazídi, neboť byli od turecké vlády krutě pronásledováni. Soustřeďují se okolo Šejch Adi, avšak mnoho jich bydlí západně odtud v pohoří Sindžár jakož i v okolí Haleba, Tiflisu a Teheránu. Počítá se jich na 150.000. Koncem 1930 propukla u nich nespokojenost s Mír Saídem, nynější církevní hlavou, jemuž vytýkají rozmařilý život.

VÝŽIVA OBYVATELŮ

Iráčané se živí orbou a chovem dobytka.

USEDLÍCI A KOČOVNÍCI

Štěpí se na čtyry skupiny: horaly, kočovníky pouště, venkovany ze zavlažovaných rovin a měšťany.

Horalé bydlí hlavně v severním a východním Mósulsku. Štěpí se na kočovníky a na obyvatele vesnic. Kočovní horalé se živí chovem koz a ovcí. Bydlí pod stany a mění tábory podle pastvy. Za léta vystupují na nejvyšší hory. Neznají ani bázně ani kázně a hájí své svobody proti všem. Vesničky s okolím bývají majetkem jednoho dvou statkářů a obyvatelé pro ně pracují za podíl na úrodě. Přivydělávají si chovem soukromého stádečka ovcí nebo koz a prodávají mléko, máslo, vlnu, srst nebo palivo, jež dovážejí na oslech do měst. Za potravu mají podobně jako kočovní horalé mléko, syrečky a ječný chléb. Touží po bezpečnosti života a majetku, již ohrožují horští kočovníci, jejich sousedé.

Kočovníků pouště nemá Irák mnoho a ubývá jich, poněvadž se vzrůstem bezpečnosti a pořádku zaměňují velbloudy s ovcemi a kozami a tlačí se k řekám, kde se usazují a obdělávají půdu buď jako zemědělští dělníci nebo nájemci.

Irácká naplavenina je velmi úrodná, je však potřebí, aby byla uměle zavlažována, poněvadž přirozená závlaha zimními dešti nestačí. Roční průměr srážek činí 57 až 179 mm. Říční vodu čerpají pomocí zvířat, mlýnskými koly, motory nebo ji nadhánějí do kanálů a z nich do struh a stružek. Každé čerpací zařízení, každý kanál stojí peníze a těch jednotlivý rolník nemá. Stará se o ně náčelník. Příslušníci kmene, který si to ono území přisvojuje, uznávají svého vrchního náčelníka za majetníka veškeré půdy, která se dá obdělati. Ten

se domluví s podnikatelem, jenž ho založí penězi nebo zařídí umělé zavlažování a dostává určitou částku úrody. Náčelník považuje rolníky za své nájemce, platí za ně daně a vymáhá, kolik se mu uzdá. Bezmála každý rolník je zadlužen, poněvadž nemá odbytiště pro zbytek úrody a nemůže soutěžiti ani s náčelníkem ani s podnikatelem, kteří ovládají trhy. Pěstují rýži, ječmen, pšenici a datlové palmy.

Měšťané jsou míšenci Peršanů, Turků, Mongolů, Arabů, Babyloňanů, Asyrů, Aramejců, Chaldeů a jiných ještě národů, jejichž příslušníci se jako zajatci nebo vojáci do Iráku dostali. Mluví arabsky, persky, turecky, kurdsky. Pojem lásky k vlasti je jim cizí. Teprv mládež se probouzí a to hlavně stykem se syrskými vlastenci. Za dvě anglické libry se dnes dostane Iráčan do Bejrútu, kde se seznámí s vyšší osvětou, i vrací se s novými myšlenkami. V práci se měšťané nepřetrhnou. Podnebí je teplé, živobytí laciné, rolníci a kočovníci levně prodávají a draho nakupují, proč by se městští řemeslníci, obchodníci, právníci, lékaři, úředníci, vojáci namáhali? Vloží-li peníze do zavodňování, mají živobytí zajištěno.

NEDOSTATEK DĚLNÉHO LIDU

Irák nemá nadbytek obyvatelstva. Mohlo by se ho obživiti třikrát tolik, jen kdyby byla půda náležitě zavlažována. Jindy býval Irák vývoznou obilnicí. Dnes se plodí jen tolik, kolik obyvatelé pro svou výživu potřebují. Vynikající anglický odborník sir W. Willcocks zkoumal před světovou válkou, zda by se dala obnoviti zavodňovací zařízení. Našel, že by to stálo na 200 milionů anglických liber. Bylo by třeba nejen zavodňovati, ale i odvodňovati. Odkud peníze? Irák jich nemá a Anglie jich sotva poskytne. Ani stát ani soukromé společnosti by nečekaly, až vložené peníze ponesou uži-

tek třetímu nebo čtvrtému pokolení. Odkud vzít dělníky? Dnešní obyvatelé stačí sotva na pozemky, které jsou nyní obdělávány. Nová pole by vyžadovala přistěhovalců. Podnebí není vhodné pro lidi z Evropy, avšak svědčí Indům. Indie potřebuje země, do které by se trvale stěhovalo přebytečné obyvatelstvo. Dobře by se jí hodil Irák. Za několik málo let by se hemžil skromným a pracovitým selským lidem indickým; jenže by s lidem přišli i političtí vůdcové a působili by v Iráku potíže nejen domácí, nýbrž i londýnské vládě a nastaly by potyčky mezi přistěhovalci a domorodci. Ze sousední Arabie se stěhují ustavičně kočovní chovatelé koz a ovcí do Iráku, je jich však málo, neumějí pracovati na polích a pozemky draze zavodněné a odvodněné by vyžadovaly nejen pilných, nýbrž i osvědčených rukou.

BOHATSTVÍ PŘÍRODNÍ

Největším zdrojem národního bohatství jsou v Iráku zřídla petrolejová. Domorodci jich nikdy nezužitkují. Jednotlivci nemají peněz a nejsou duševně vyspělí, aby zakládali družstva. Cizí společnosti těží a budou těžiti z přírodních pokladů Iráku a obyvatelé budou rádi, když se jim dostane drobtů, spadlých se stolů cizích podnikatelů. I tyto drobty jim přinesou užitek, poněvadž společnosti zabezpečí život a majetek, vybudují cesty, upraví plavbu po řekách a napomohou vzniku domácího průmyslu a obchodu.

CESTY, ŽELEZNICE A PŘÍSTAV

Před válkou neměl Irák ani jediné pořádné silnice. Za války je stavěli jak Turci, tak Angličané, aby umožnili automobilům jízdu. Velikou budoucnost mají silnice, upravované pouští mezi Bagdádem a Damaškem. Pravidelná automobilová jízda byla zahájena v říjnu 1923 z Damašku na

studnici Ratba, kde je zájezdní hostinec, a osadu Rumádi do Bagdádu. Druhá silnice vede z Damašku na Palmyru, Kubejsu a Hít do Bagdádu; třetí z Ratby do Hajfy.

Již za války byla budována úzkokolejná železnice z Basry po pravém břehu Eufratu do Díuánijje a odtud po levém břehu na Hille do Bagdádu, kam dospěla začátkem 1920. Má odbočky ze stanice Mukajjer do Náserijje a z Hindijje do Kerbely. Železná pramice spojuje stanici bagdádskou, ležící na pravém břehu, se stanicí na levém břehu, odkud vede úzkokolejná dráha do Chánekín na perské hranici. Od ní vychází ze stanice Karagan rovněž úzkokolejná železnice, do Kerkúku, již chtějí prodloužiti do Mósulu. Normální železnici dostavěli Němci na jaře 1914 z Bagdádu po pravém břehu Tigridu do Sámarry a odtud ji Angličané prodloužili přes Tekrít do Bajdži, jižně od Kalat Šerkát, kdysi hlavního města Asyrska. Je to irácký úsek proslulé jindy dráhy Bagdádské, jež měla spojiti Cařihrad s Basrou nebo Kuejtem a pomoci německému vlivu až do Perského zálivu. Anglie jí nepřála a také ji nikdy neprovede. Zřizuje si vlastní síť, která nesměřuje k Evropě, nýbrž k Perskému zálivu a k Indii. Bagdádskou dráhu sotva prodlouží do Mósulu, poněvadž vede neúrodným krajem, kdežto železnice z Kerkúku do Mósulu by procházela zavlažovanými a obdělanými pozemky. Úsek z Bagdádu do Sámarry by se snad vyplácel, leč není ho třeba, poněvadž irácká naplavenina sahá až skoro k Sámaře a řeka Tigris je potud splavná. Řečiště Eufratu je příliš zaneseno, i mohou po Eufratu jezditi jenom ploché lodice od března do června, kdy je v něm nejvíce vody.

Hlavní přístav v Iráku je Maakíl u Basry, na 100 km od Perského zálivu. Byl ještě za války Angličany vybudován a od 29. dubna 1926, kdy byl otevřen průplav Chór ar-

Rúke, mohou v něm kotviti velké mořské lodi a skládati zásoby. Uplatní se, až rozkvete Irák. Pokud nebude provedeno zavodňování a odvodňování a nevzroste výroba surovin, bude živořiti přístav i železnice.

II

BUDOVÁNÍ STÁTU

Příměří s Tureckem bylo uzavřeno v noci z 30. na 31. října 1918. Britské vojsko drželo celé Bagdádsko, kdežto turecká armáda hájila Mósulska z opevněného tábora Kajjáry na západ a na východ. Chtěla na svém stanovišti vytrvati, avšak Britové naléhali, hrozili a již 7. listopadu vtáhli do Mósulu, načež ponenáhlu obsazovali celý správní kraj a pronikali i za jeho severní hranice, navazujíce přátelské styky s kurdskými náčelníky.

POTÍŽE S MÓSULSKEM

Bylo patrno, že Velká Britanie nemíní Irák opustiti; bylo však hodně obtížné tento úmysl provésti, poněvadž si na Irák činili nároky též druzí.

VÝVOJ NAZÍRÁNÍ

Na podzim 1915 slíbila Anglie velkému šerífu Husejnovi Irák až k pohraničnímu horstvu Tauru jako částku arabského státu. Toliko Basru s okolím si vymiňovala. Smlouvou Sykes-Picotovou z 9. a 16. května 1916 přiznala Mósulsko Francii, kdežto sobě vyhradila Bagdádsko a Basersko. Generál Stanley Maude ubezpečil 19. března 1917 obyvatele osvobozeného Iráku jménem britského krále a jeho spojenců, že jim nikdo nevnutí cizích zákonů a nařízení, nýbrž že si budou vládnouti sami. Velká Britanie a Francie prohlásily 7. listopadu 1918, že je účelem jejich postupu v Orientě ustaviti národní vlády a správy, které by braly svou moc z popudu a svobodného výběru domorodého obyvatelstva a že

jsou ochotny uznati tyto vlády, jakmile budou skutečně utvořeny. Krátce potom 30. listopadu 1918 oznámilo India Office, že si britská vláda nemíní Irák přisvojiti, ani vyhlásiti protektorát, že však by tam ráda zůstala po způsobu, jak je v Egyptě, leč bez kapitulačních závazků.

Článek 22. stanov Společnosti národů, prohlášených 28. června 1919, praví: „Jisté obce bývalé říše turecké postoupily ve svém vývoji, že mohou býti předběžně uznány za nezávislé s podmínkou, že se jim dostane správní rady a pomoci od státu mandátem pověřeného, pokud nebudou s to, aby se samy udržely. Při výběru státu, který má býti mandátem pověřen, je potřebí dbáti přání těchto obcí."

Z toho, co bylo řečeno, je patrný vývoj nazírání na úpravu věcí iráckých. Bylo nezbytné, aby se Francie nároku na Mósulsko vzdala a Velká Britanie se spokojila s mandátem. V římském právu sluje mandát pověření, jímž jedna osoba žádá druhou, aby za ni zadarmo jednala a uchránila jí od ztráty. Takové pověření je jenom dočasné, měla tedy Velká Britanie Irák opustiti, jakmile by jeho obyvatelé prokázali, že se sami udrží. To byl těžký oříšek, avšak politikové britští byli přesvědčeni, že jej rozluští po egyptském způsobu: nezávislost uznají a svůj hospodářský a politický vliv zachovají.

ROZMACH IMPERIALISTŮ

Velká Britanie potřebovala Iráku, aby uhájila cest imperia, zabezpečila Indii, přisvojila si přírodní bohatství, obzvláště naftu, a navždy zabrzdila ruský postup k teplému moři. Lord Curzon a jiní imperialisté navrhovali, aby byl Irák připojen k Indii. Bylo by se to stalo, nebýti strachu, že se tam přenesou politické zmatky indické. Na jaře 1919 se Velká Britanie nemohla vyhnouti mandátu, nechtěla-li rozbíti Společnost národů, měla jej však míti pro celý Irák, tedy též pro Mósulsko.

Francii připravovali v Mósulsku půdu náboženští řádové od začátku sedmnáctého století. Tamní křesťané, sjednocení s Římem, viděli v zástupcích francouzské vlády své ochránce a pány. Udržovali obchodní spojení s francouzskými domy, brali od nich peníze a toužili, aby se dostali pod francouzskou správu. Imperialisté francouzští potřebovali Mósulska jako zázemí pro Syrii. Těšili se, že nesmírné přírodní bohatství tohoto kraje zaplatí správní výlohy a umožní obchodní styky nejen s Persií a Tureckem, nýbrž i s asijským Ruskem. Přístav alexandrettský měl zastíniti alexandrijský a otevříti francouzskému průmyslovému, obchodnímu a politickému rozmachu volnou dráhu hluboko do Asie. Tomu mínili britští imperialisté zabrániti a byli přesvědčeni, že se jim to podaří; vždyť se od konce 1918 šířily posádky anglické od Středozemního moře až po Indii. Britské vojsko obsadilo Syrii, Irák, Zakavkazsko, Persii a Arabie uznávala britskou nadvládu. Zdálo se, že se splní nejbujnější sen imperialistů a že jejich vlast ovládne celou Přední Asii.

FRANCIE SE VZDÁ MÓSULSKA

Poválečná únava, rostoucí nechuť k službě vojenské, vracející se potřeba rozpočtové rovnováhy podlamovaly křídla ukvapeného vzletu. Britské posádky opustily Zakavkazsko i Persii, zůstaly však v Syrii, odkud měly odejíti teprve, až se Francie vzdá Mósulska. Do konce 1919 tam nebyl vpuštěn žádný úřední zástupce Francie. Francouzští přátelé měli poznati, že se jejich tužby nesplní, že je Francie slabá a že jim nezbývá než se přimknout k Velké Britanii. Podobným způsobem se pracovalo i v sousední Syrii, kde britská vláda dávala Fejsalovi, synu Husejnovu, usadivšímu se v Damašku, £ 150.000 měsíčně, aby si zařizoval s pomocí britských důstojníků a úředníků vládu a správu protivnou Francii, která přece měla Syrii dostati.

Civilní irácké věci spravoval sir Arnold Wilson, generální konsul pro jižní Persii a resident v Perském zálivu. Vlastním odborníkem pro Irák byl sir Percy Cox; ten však dlel po delší dobu v Teheránu, kde měl za úkol přiměti vládu perskou k uzavření smlouvy, která by zajistila Velké Britanii politické i hospodářské prvenství. Wilson postupoval nesmírně obezřele, neboť byl podřízen jak indické, tak londýnské vládě a věděl, že na něho dozírají zástupci ministerstva vojenství, jemuž Irák podléhal. Souběžná civilní a vojenská správa nebyla skoro možná. Docházelo k třenicím a ty nebyly na prospěch ani Velké Britanii ani Iráku.

Wilson měl získati veřejné mínění Mósulska. Nebylo to snadné, poněvadž francouzští misionáři šířili pověsti, že tamní britská správa dlouho nepotrvá, že brzy přijdou francouzští vojáci a úředníci a že si zapamatují, kdo byli proti nim. Wilson naléhal, aby se londýnská vláda domluvila s pařížskou. Lloyd George se o to pokusil již v prosinci 1918; požadoval, aby se Francie vzdala Mósulska a přivolila, aby se Palestina nedostala pod správu mezinárodní, nýbrž jenom pod britskou. Clémenceau se zdráhal. Vytýkal Sykes-Picotovu smlouvu a naléhal, aby Velká Britanie odvolala své posádky nejen z Mósulska, nýbrž i z celé Syrie. Lloyd George byl ochoten vykliditi Syrii, avšak s podmínkou, že Mósulsko zůstane při Iráku. Poukazoval na jednomyslné přání tamního obyvatelstva. Indická vláda vybídla totiž Wilsona, aby vyzvěděl od iráckého lidu, zda si přeje arabského státu od severních hranic Mósulska až po Perský záliv; zda se domnívá, že by se měl dostati pod arabského vládce a kdo by jím měl býti. Všichni projevili touhu, aby irácký stát sahal od severních hranic Mósulska po Perský záliv. Většina nechtěla změny dosavadní správy. Značná menšina byla pro arabského knížete pod britským vedením a dozorem, avšak ani

nepatrná skupina nedospěla k souhlasu, kdo by jím měl býti. Za mírového vyjednávání potřebovala Francie nejedné britské úsluhy. Clémenceau nemohl popříti, že velká většina iráckého obyvatelstva touží po přivtělení Mósulska, proto jevil ochotu k dohodě, dostane-li Francie značný podíl na petroleji a zaručí-li Lloyd George, že jí bude přiřčena celá Syrie, o niž se též ucházely Spojené státy na popud odchovanců americké university bejrútské. Francouzští imperialisté napadali vládu, avšak když turecké vojsko tísnilo francouzské a armenské posádky v Kilikii a chystalo se, že vpadne i do Syrie, povolil Clémenceau 15. září 1919. Mósulsko bylo přičleněno k Iráku, Francii zaručena účast na tamní petrolejové těžbě a britské posádky ze Syrie odvolány.

ÚPRAVA VLÁDY A SPRÁVY

Iráčtí Arabové málo pečovali o svou budoucnost. Štěpili se na příbuzenstva, čeledi a kmeny. Prospěch příbuzenstva jim byl nade všecko a kmenové území bylo jejich vlastí. V sousedech viděli žádostivé odpůrce. Hašteřili se s nimi, ba vedli války, jen aby uhájili svého prospěchu a rozšířili své území. Společných zájmů neměli nebo jich aspoň nedbali. Venkované se dívali na měšťany jako na vydřiduchy a obyvatelé měst opovrhovali venkovany, kočujícími nebo bydlícími v okolí. Báli se jich a považovali za povinnost vlády, aby je krotila a udržovala v porobě. Velká města nespojovala, nýbrž rozdělovala; vždyť byly jejich hospodářské zájmy odlišné a touha po zisku znesnadňovala společný postup. Mósul zapadal do prostředí tureckého, z něhož nejvíce těžil; Bagdád se přikloňoval k Indii, avšak též k Persii, odkud přicházelo na tisíce bohatých poutníků, kteří přinášeli výdělek; Basra směřovala k Bombayi, k Indii.

Národnost ztotožňovali v Iráku s náboženstvím a třebas Arabové, přece se štěpili jak muslimové, tak křesťané. Toliko židé tvořili jednotný celek. Šíité měli sunnity za cizince. Vždyť největší jejich mučedníci skropili svou krví iráckou půdu, byla jejich, šíité v ní měli vládnouti a ji spravovati. O křesťany se ucházeli misionáři soutěžících velmocí. Jejich stoupenci se potírali a popírali společný cíl. Na cizí nadvládu si všichni zvykli, muslimové, křesťané i židé. Po staletí poslouchali cizinců, napřed Peršanů, potom Turků; proč by se byli vzpírali Angličanům, jejichž úředníci a vojáci nebyli tak nároční jako perští a turečtí a svědomitě se přičiňovali, aby zavedli pokoj a pořádek?

NÁRODNÍ PROBUZENÍ

Národní hnutí se do světové války po Iráku nerozšířilo. Od Syrie, kde vyvěralo, odděluje Irák nehostinná step, ba poušť, již málokterý Iráčan překročil. Na severu sousedí zaostalé turecké kraje maloasijské, kde nebylo po národním probuzení ani památky. V Persii se jevily prvé známky národního uvědomění, avšak byly deptány jak od domácích vládců, tak od cizích náhončí. Nepovzbuzovaly, ba spíše naháněly strachu, aby nenasytní cizinci nezakotvili i v Iráku, když by se národně probudil. Jenom do Indie byla cesta volná a mnohý snaživý obchodník se po ní vydal, avšak nepotěšilo ho, co v Indii našel. Vracel se s přesvědčením, že jsou věci indické zcela jiné než irácké a že z národního hnutí těží nejvíce cizinci, využívajíce muslimů proti hindům. Patrný důkaz se jevil v přístavu Basra, kde sajjed Táleb po způsobu indických muslimů nabádal své souvěrce, aby se seskupili, od Turků odloučili a přimkli se pod jeho vedením k Angličanům.

Politické výchovy nebylo, politických stran také ne. Důstojníci a úředníci, iráčtí rodáci, si utvořili před světovou vál-

kou v Cařihradě irácké sdružení, ahd al-iráki, s účelem společenským a zájmovým. Scházívali se pravidelně, rokovali o svých potřebách a domáhali se oprávněného postupu, když jim ho Mladoturci odpírali. Ponenáhlu zasahovali i do politiky a probouzeli se národně, vidouce, že je turečtí představení a soudruzi nepovažují za sobě rovné Osmány. Mnozí z členů iráckého sdružení, kdo se dostali do zajetí britského, přešli ke králi Husejnovi a dali se najmouti do britského pluku arabského, jejž podle jména vedl Husejnův syn Fejsal. Po uzavření příměří se stali Fejsalovými pomocníky v Damašku, kde budovali po britském návodu a za britské peníze arabskou armádu a správu. Přidružovali se k nim krajané, kteří zůstali až do konce v tureckých službách a všichni ponenáhlu horovali pro obnovení závazného slibu, jaký dala Velká Britanie 1915 Husejnovi. S Husejnem, jeho synem Fejsalem a syrskými vlastenci se domáhali zřízení arabského státu ze všech arabských provincií bývalé turecké říše. Pobídkou jim byla klidná vypočítavost. Věděli, že v tvořícím se státě arabském snáze najdou chléb a postup než ve francouzských a britských službách, proto se dívali na své britské učitele a podporovatele jako na cizince a těšili se, že sami zaujmou jejich místa, jakmile odejdou. Podobně soudili iráčtí úředníci a zřízenci, obzvláště mladší, kdo byli nuceni ustoupit Britům a Indům a zůstali bez výslužného, bez chleba. Touha po živobytí probouzela národní vědomí a lásku k irácké vlasti.

MANDÁT NABÍDNUT VELKÉ BRITANII

Zprávy, jež přicházely 1919 z Evropy do Syrie a odtud do Iráku, naháněly strachu těmto probouzejícím se vlastencům. Bylo patrno, že si Syrii vezmou Francouzi a v Iráku že zůstanou Angličané. O arabském státu sahajícím od

moře Středozemního až po perské hranice, nebylo řeči. Syrští vlastenci si jej chtěli na radu britských přátel založiti sami a členové iráckého sdružení se k nim přidali. Opírali se o závazný slib Velké Britanie. Král Husejn, zakládající člen Společnosti národů, je úsilovně podporoval a doba byla příhodná. Turecké vojsko tlačilo Francouze a Armeny z Kilikie, hrozilo Syrii, z níž angličtí vojáci odcházeli, Kurdi, podporováni tureckými vojáky, tísnili Brity v Mósulsku, Peršané se proti nim bouřili, bolševici se hýbali v Zakavkazí a Velká Britanie neměla do nové války ani chuti ani peněz. Zástupcové sjednocené Syrie vyhlásili 10. března 1920 Fejsala za krále a členové iráckého sdružení, jež vedl Toufík Suejdi, slíbili nazítří věrnost jeho bratru Abdalláhovi jako iráckému králi. Oba byli jen zástupci svého otce, krále Husejna, jenž si činil nároky na arabský stát, sahající od Tauru po Indický oceán.

V Indii a v Londýně nevěděli, kudy kam. Závazný slib, daný Husejnovi 1915, popříti nemohli, Husejnovi přátelé — a bylo jich ve Velké Britanii hojně — se ho ujímali, a přece bylo třeba zachovati dobrou vůli s Francií, aby nenastaly zmatky horší, než jaké tížily svět před válkou. Světové zájmy nabyly převahy, arabský stát byl pochován, Syrie přiřčena Francii, Palestina Sionským a Irák Velké Britanii, ovšem pod rouškou mandátu. Rada Společnosti národů nabídla 25. dubna 1920 mandát nad Irákem vládě londýnské a ta jej 3. května přijala. Bylo patrné, že britské úřednictvo a britský dozor potrvá a domorodci že budou odkázáni na dobrou vůli cizinců. Tomu hleděli členové iráckého sdružení zabrániti třebas násilím. Vědouce, že se v Syrii neudrží, vnikali do Iráku a hledali stoupence mezi měšťany i venkovany, sunnity, šíity i křesťany. Přátelé Francie se k nim přidali a šíité, podněcovaní proti Britům odporem, vypuknuvším

v Persii, byli ochotni domluviti se se sunnity o společném postupu. K dohodě došlo v květnu 1920. Již tehdy bylo patrno, že vzpoura, jaká se chystala v Syrii proti Francouzům, zasáhne i Irák, kde bude namířena proti Angličanům.

MRAKY POLITICKÉ

Sir Arnold Wilson cítil, že se blíží bouře, i konal co mohl, aby ji zažehnal. Nebylo to snadné. Veřejné mínění, jež bylo koncem 1918 pro zachování britské vlády a správy, naléhalo na jaře 1920, aby byla změněna, jenže nikdo nevěděl, jak. Arabové se domáhali arabského státu od severních hranic Mósulska po Perský záliv. Kurdi nechtěli o tomto státu ani slyšet. Byli pro svou samosprávu, správně řečeno pro dotavadní zvůli feudálních náčelníků. Nestoriáni, jichž se nastěhovalo na 40.000 do Iráku, se holedbali, že jim britští zástupci slíbili národní domovinu. Křesťané s Římem sjednocení zůstávali věrni Francii, jež jich po staletí chránila. Židé usilovali o britské státní občanství, poukazujíce na Francii, jež jejich souvěrce v severozápadní Africe postavila na roveň rozeným Francouzům. Jakým způsobem, kterou cestou měl Wilson získati veřejné mínění pro ústavu vhodnou pro Irák pod mandátem? Rokoval s členy iráckého sdružení jakož i se zástupci Basry, Bagdádu a Mósulu a nabádal je, aby mu podali návrh na ústavu pro svůj stát. Na čem se usnesli v Basře, zavrhovali Bagdádští a Mósulští, kde převládali Kurdi a křesťané; chtěli jít vlastní cestou. Bylo patrné, že se pro Irák nehodí žádná demokratická ústava, poněvadž Orient nedospěl svým vývojem tam, kde už byla Evropa.

Po zralé úvaze a poradě se svými pomocníky jakož i se souhlasem sira Percy Coxa, jenž byl vybrán za prvého vysokého komisaře iráckého, vypracoval sir Arnold Wilson návrh ústavy, jejž přečetl 2. června 1920 zástupcům muslimů,

židů i křesťanů, svolaným do Bagdádu. Měla býti zřízena státní rada s arabským presidentem, která by dozírala na správu a provedla svobodné volby do ústavodárného shromáždění, jehož úkolem bude položiti základy nezávislého iráckého státu. Přípravy k volbám měly býti zahájeny ihned. Shromáždění vyslechli, co jim Wilson oznamoval, avšak pro navrhovaný postup se nenadchli. Těžce nesli, že v Iráku zůstanou britští úředníci a vojáci a že budou ubírati chleba domorodcům. Správně usuzovali, že není na světě státu, který by vykonával mandát skutečně zadarmo; že si Velká Britanie zajistí přírodní bohatství a s ním hospodářskou, politickou, ba i vojenskou moc. To bylo v rozporu s hesly o svobodném národním určení, o nezávislosti a o závazném slibu svobodného arabského státu. Zkušenější a proto rozumnější mužové uznávali, že Irák není zralý pro vlastní vládu a správu, avšak mlčeli, aby nebyli od svých mladších, ukvapených krajanů vyhlašováni za zrádce. Chuť ke vzpouře rostla a šířila se z měst na venkov.

BOUŘE SE BLÍŽÍ

Wilson upozornil vojenskou správu na nebezpečí, jaké Iráku hrozí, leč vrchní důstojníci se jeho starostem smáli a nic na obranu pořádku nezařizovali. Věda, že vojenského velitele nepřesvědčí, hledal oporu v náboženské šlechtě. Abdarrahmán, její maršálek v Bagdádu, byl starý, věcmi politickými se nikdy nezabýval a rozbrojů nenáviděl. Zato se k Wilsonovi přimkl sajjed Táleb, nejstarší syn a zástupce Radžaba, maršálka z Basry. Wilson a sir Percy Cox sledovali jeho činnost již dávno před světovou válkou. Uznávali jeho schopnosti, využívali ho, avšak nedůvěřovali mu. Sotva se vojsko britské zmocnilo Basry, dostal Táleb pokyn, aby odcestoval do Indie, odkud mu byla dovolena návštěva

Egypta, aby hájil arabské věci v britském smyslu. Návrat do vlasti mu byl uvolněn na přímluvu Coxovu teprv na jaře 1920. Wilson ho povolal do Bagdádu a svěřil jemu jakož i několika jiným svým stoupencům přípravu voleb. Měli navštěvovati pohlaváry a udržovati nebo získávati jejich dobrou vůli pro britský mandát. Nebylo to snadné a nepodjímali se tohoto úkolu s přesvědčením a láskou.

Na jaře 1920 bylo v Iráku na 60.000 britských a indických vojáků a nejméně 60.000 různých úředníků a zřízenců. Stěhovaly se za nimi jejich rodiny, zařizovaly se jako doma, i bylo patrno, že míní v Iráku trvale zůstati. Na domorodce se Britové dívali jako na barevné a jejich ženy dávaly při každé příležitosti najevo, že jimi opovrhují, ba že se jich štítí. Vláda a správa plýtvala pro cizince penězi, kdežto domácí mnohdy živořili. Bývalí úředníci a zřízenci trpěli bídou, dorůstající mládež neměla budoucnosti.

NÁRODNÍ ODBOJ

Britští úředníci a vojáci, podporovaní nestoriánskými a kurdskými dobrovolníky, zaváděli pořádek a vymáhali daně. Náčelníci i měšťané je odpírali poukazujíce, jak se jimi plýtvá, a veřejně hlásali, že byla turecká správa méně náročná a levnější. V Nedžefu a Kerbele vybízeli šíitští vykladači zákona ke vzpouře proti cizincům, kteří chtějí ujařmiti i Persii. Členové iráckého sdružení čekali na pokyn ze Syrie, kde se král Fejsal s arabskou armádou chystal k odporu proti generálu Gouraudovi.

Nepatrná příčina uspíšila výbuch na jižním Eufratu a koncem června 1920 se ukazovaly plameny vzpoury po celém Iráku. Sajjed Táleb spěchal do Basry; podařilo se jemu a jeho stoupencům zachovati pokoj v tomto městě jakož i v území kmene Muntifek. V Bagdádu a Mósulu se ubránily posádky

anglické s podporou nestoriánských dobrovolníků, avšak všecky britské budovy a dílny vojenské v okolí lehly popelem a jednotlivé posádky se stěží uhájily. Vlády indická a londýnská narychlo posílaly do Iráku nové vojsko. Koncem července ho tam přibylo na 30.000. Přivezlo četná letadla, jež se znamenitě osvědčila v bažinatých krajích, do kterých nebylo možno proniknouti ani po souši ani po vodě. Bombami a kulomety ničili odvážní letci tábor za táborem, osadu za osadou; koncem srpna byl odpor zlomen a následovaly trestné výpravy proti hlavním ohniskům povstání. Zatýkali vůdce, kteří neunikli do ciziny, vymáhali zbraně a ukládali těžké pokuty. Iráčtí poznali, že si nelze s Velkou Britanií zahrávati, že je proto potřebí, aby se podrobili a zajistili si její dobrou vůli.

ZŘÍZEN TRŮN A VYBRÁN KRÁL

Vojenská správa byla zrušena, Irák podřízen ministerstvu kolonií a v říjnu 1920 se ujal vlády i správy sir Percy Cox nikoliv jako generální guvernér, nýbrž jako vysoký komisař.

NÁRODNÍ VLÁDA

Cox oznámil již 17. října, že se přičiní, aby si obyvatelstvo vybudovalo národní vládu. Vybídl sajjeda Abdarrahmána Káderiho Kílániho, velmistra muslimského řádu káderijje a maršálka náboženské šlechty bagdádské, aby sestavil ministerstvo, které by spravovalo jednotlivé odbory, pokud nebude zvoleno ústavodárné shromáždění. Abdarrahmán jmenoval ministry muže, které mu sir Percy Cox navrhl. Mezi nimi byl sajjed Táleb, velmistr řádu rifáijje a maršálek náboženské baserské šlechty, jakož i Sasún efendi Hezekiel, hospodářský vůdce iráckých židů. Vysoký komisař zřídil

11. listopadu z ministrů, jichž bylo osm, a z desíti jiných jmenovaných členů státní radu, která mu měla býti odpovědna za veškeré správní odbory vyjma zahraniční a vojenský a měla vypracovati volební zákon do ústavodárného shromáždění a připraviti ústavu.

IRÁK A SLÍBENÝ STÁT ARABSKÝ

Král Husejn a jeho přátelé obviňovali Velkou Britanii, že schválně neplní závazný slib z 1915 a že si chce přisvojiti Irák, jenž přece měl zůstati částí arabského státu. Tyto žaloby pronášel zejména důrazně Husejnův syn Fejsal, jejž generál Gouraud 25. července 1920 ze Syrie vypudil. Chtějíc Husejna umlčeti a jeho britské přátele uchlácholiti, projevila londýnská vláda souhlas, aby se Fejsal dostal na irácký trůn a jeho bratr Abdalláh se stal knížetem v Zajordání, odštěpeném od Palestiny. Vysoký komisař měl Fejsalovi upravovati cestu, proto vybídl státní radu, aby do Iráku přijala několik set jeho syrských stoupenců a pomocníků a dovolila Iráčanům založiti vlasteneckou politickou stranu. Ze syrských důstojníků byl utvořen v lednu 1921 generální štáb, jenž budoval iráckou armádu a ostatní důstojníci a úředníci byli ustanoveni ve správní službě. V Londýně se nadáli, že ústavodárné shromáždění zvolí Fejsala velkou většinou a vysoký komisař vyhlásil v únoru 1921 volební řád. Věci se zhatily, když se koncem téhož měsíce dostala do veřejnosti zpráva, že Irák nedostane nezávislosti, nýbrž že bude podřízen britskému mandátu.

STANOVY MANDÁTU

Návrh stanov mandátu v Iráku byl předložen radě Společnosti národů 9. prosince 1920. Spojené státy se mu protivily, ve Velké Britanii k němu neměli chuti, proto se o něm

nejednalo a nepsalo, až se dostal 22. února 1921 neopatrností kteréhosi úředníka na veřejnost.

Do tří let po prohlášení stanov mandátu měla býti v souhlase s domorodou vládou vypracována ústava, aby byl postupně vytvořen nezávislý irácký stát. Pokud se to nestane, budiž Irák spravován v souhlasu s mandátem. Mandant má právo míti v Iráku vojsko na ochranu. Po provedení ústavy a zajištění pokoje bude domácí vojsko ochraňovati pořádek i hranice. Povedou je domácí důstojníci, ale v souhlasu s mandantem, jenž vojska nesmí použíti k jiným účelům bez svolení irácké vlády. Irák platí nejen domácí vojsko, nýbrž přispívá i na vojsko mandanta, jemuž přísluší právo používati všech dopravních prostředků.

Mandant je prostředníkem mezi Irákem a jinými velmocemi. Potvrzuje jejich konsuly a ujímá se v cizině iráckých státních občanů. Zachovává celistvost iráckého území; zaručuje spravedlivé rozsudky iráckých soudů, jimž budou všichni cizinci podrobeni, poněvadž jsou v Iráku zrušeny výsady a výhrady, jakož i konsulární soudy a protektorát vyplývající z kapitulací. Mandant zabezpečuje naprostou svobodu svědomí, zvyky a posvátné zákony a úkony náboženské, pokud jimi není rušen pořádek a mravnost. Bude podporovati obecné vyučování v domácím jazyce, chrániti školy a náboženské budovy jednotlivých vyznání. Bude dozírati na činnost misionářů, aby nerušili obecného pořádku. Příslušníkům všech států ze Společnosti národů zabezpečuje mandant stejná práva a stejné povinnosti jako svým.

Irácká vláda má právo uzavírati celní smlouvy se státy, které až do 1914 náležely k Turecku nebo k Arabii. Než bude úplně provedena ústava, dohodne se mandant s iráckou vládou o trvalých úřadech, obecních stavbách, železnicích a jiných dílech, která by se měla státi iráckým majet-

kem. Každého roku bude podávati Společnosti národů zprávu o událostech a zákonech. Mandát může býti pozměněn nebo rozšířen jedině se souhlasem Společnosti národů.

Sotva se zpráva o anglickém mandátu po Iráku roznesla, bouřili se proti němu nejen obyvatelé bagdádští, nýbrž i baserští a mósulští. Výkonný výbor vlastenecké strany žádal telegraficky i písemně radu Společnosti národů, aby o něm nejednala bez souhlasu iráckého obyvatelstva. Přední mudžtahedové, zástupcové obyvatelstva šíitského, vyslali do Ženevy zvláštní poselstvo, aby se domáhalo práva určiti si vládu a zajistiti svobodu. Též Fejsal se ohradil jménem svého otce Husejna proti mandátu tvrdě, že je v rozporu se smlouvou, uzavřenou mezi Anglií a Husejnem, a se sliby, danými za války arabským dobrovolníkům. Jenže odpor Husejnův nebyl upřímný. Jeho syn Fejsal dlel od konce listopadu 1920 v Londýně, kde vyjednával s vládou, jak by splnila sliby, dané jeho otci, a nepoškodila vlastních zájmů.

FEJSAL NA CESTĚ K TRŮNU

Odpor iráckého obyvatelstva proti mandátu v Londýně zarážel, zvláště když se obracel i proti Fejsalovi. Iráčtí vlastenci mu vytýkali, že se s mandátem smířil, aby si zajistil irácký trůn, britskou pomoc a britské peníze. Jeho otce líčili jako zrádce svaté islámské věci a oba nazývali náhončími cizích imperialistů. V čele odpůrců stáli vůdcové šíitů jakož i stoupenci Francie a byli podporováni od muslimů indických, kteří byli tou dobou rozhořčeni, že Velká Britanie nadržuje Řekům, aby zničila poslední oporu islámu, cařihradského chalífu.

Ani členové státní rady nebyli pro Fejsala. Proč volati cizince pochybné minulosti, když byli v Iráku mužové, kteří svým životem podali důkaz, že se hodí na nový trůn?

Abdarrahmána z rodu Kíláni, předsedu státní rady, navrhovali jedni, druzí byli pro velkého náčelníka Chazala z Muhammary, kdežto jiní doporučovali sajjeda Táleba z Basry. Ponenáhlu se veřejné mínění soustředilo na Tálebovi, jenž jako ministr vnitra měl největší možnost zastrašiti stoupence Fejsalovy, přijaté nedávno do iráckých služeb.

V prosinci 1920 se stal státním tajemníkem pro kolonie Winston Churchill. Jeho úkolem bylo upraviti politické věci blízkého Orientu. Odebral se v březnu 1921 do Egypta, kde rokoval s britskými zástupci v Iráku, Palestině, Somálsku a jinde. Uznali, že dospějí k cíli, zařídí-li potřebné věci bez ohledu na veřejné mínění. Irák měl dostati krále bez voleb a bez ústavodárného shromáždění. Státní rada se o tom dověděla a ministr vnitra se ozval v souhlasu s předsedou. Sajjed Táleb pohrozil 14. dubna před vynikajícím britským novinářem novou vzpourou, zabrání-li vysoký komisař státní radě, aby provedla, k čemu byla ustanovena.

Sir Percy Cox chápal důvody Tálebova postupu. Znal ho jako oddaného přítele Anglie, věděl, že by se hodil za iráckého krále, avšak bál se ho. Táleb působil velké potíže svým hospodářským a politickým vlivem jako ministr vnitra; jak by se dal vésti, stav se králem? Toužil po úplné nezávislosti své země. Byl by měl oporu nejen v sunnitech, vedených členy muslimských řádů, nýbrž i v šíitech, kteří chtěli domorodého vládce nepřejíce si, aby Anglie, zesílivší v Iráku, tísnila šíitskou Persii nejen od východu z Indie, nýbrž i od západu z Iráku.

Irák měl míti krále, avšak nikoliv silného, vedoucího, nýbrž vedeného. Za takového se hodil Fejsal. Šíitům byl cizí a sunnité k němu nepřilnuli. Nemoha se opírati ani o jedny, ani o druhé, byl odkázán na anglické vojsko a povinen plniti každé přání vysokého komisaře. Otázav se

v Londýně, dal vysoký komisař 16. dubna Táleba zatknouti a poslati na ostrov Ceylon. Stařičký ministerský předseda Abdarrahmán a ostatní velmožové byli zastrašeni, mnoho jiných bylo uvězněno a cesta Fejsalovi uvolněna.

Se souhlasem Churchillovým dostali 30. května milost bezmála všichni, kdo byli pro vzpouru zavřeni nebo ze země vypuzeni. Jen ti, kdož se dopustili ukrutností na britských důstojnících, zůstali v trestu. Omilostnění měli za povinnost podporovati úředníky, sbírajíce podpisy těch, kdo požadovali, aby se Fejsal dostal na trůn. Bylo jich veliké množství; vždyť dávali náčelníci podpisovati i muže dávno zesnulé. Jen obyvatelé správních krajů kurdských byli buď proti Fejsalovi anebo nedali odpovědi; všichni ostatní si horoucně přáli krále, a to Fejsala, zapomenuvše, že před dvěma lety vyslovili přání úplně opačné. Britští úředníci a důstojníci věděli, koho se ptáti a jak se ptáti.

Fejsal byl začátkem června poslán z Londýna do Basry. Cestou do Port Saidu se setkal na lodi s několika vynikajícími indickými muslimy. Chtěl se s nimi sblížiti, avšak odmítli, poněvadž prý nesmějí míti styků se zrádcem islámu. Vzkázali mu, že indičtí muslimové podniknou vše, aby muslimská obec potrestala jeho otce i jeho bratry za to, že vyhlásili boj chalífovi a tím věc muslimů zradili. Fejsal se vymlouval, že nebojovali proti chalífovi, nýbrž za svobodu arabského lidu, Indové však poukazovali, že na posvátném místě v Omarově mešitě na skále, se které se prorok Muhammad vznesl do nebe, přisahal, že zůstane věren chalífovi, a že přece zrušil tuto přísahu.

FEJSAL KRÁLEM 23. SRPNA 1921

Do Basry přijel Fejsal na britském křižníku 24. června a byl na rozkaz vysokého komisaře slavnostně uvítán. Za

krále měl býti prohlášen 23. srpna v Bagdádě. Vládní budova byla obsazena vojskem, ulice k ní vedoucí uzavřeny a vpuštěni toliko ti, kdož měli stvrzenky od Fejsalových důvěrníků. Před šestou hodinou byla vrata zavřena. Ministerský předseda Abdarrahmán se omluvil. Slavnost začala o šesté hodině ráno, kdy obyvatelstvo bagdádské nejklidněji spí. Vysoký komisař seděl vpravo od Fejsala, vrchní velitel anglického vojska vlevo. Na pokyn Coxův přečetl sekretář státní rady jeho prohlášení, že je emír Fejsal králem Iráku. Národní vlajka irácká byla vyzdvižena, čestná stráž ji pozdravila a 21 ran z děl oznámilo probouzejícímu se obyvatelstvu, že má krále. Celá slavnost netrvala ani půl hodiny.

Fejsal se narodil 1887 v Mekce. Když mu bylo pět let, odjel s otcem Husejnem do Cařihradu, kde zůstal až do konce 1909. Tehdy se vrátil se svým otcem, jenž byl jako stoupenec Mladoturků jmenován velkým šerífem, do Mekky. V letech 1913 a 1914 zastupoval správní kraj Dženddu v turecké sněmovně. Za prvých let světové války byl prostředníkem mezi svým otcem a cařihradským chalífou, jemuž sliboval poslušnost a věrnost. Koncem května 1916 odjel ze Syrie pro dobrovolníky do Hedžázu a stal se nástrojem politiků, snažících se založiti velkou arabskou říši, dopomoci jejímu vládci k hodnosti chalífy a sblížiti jej se zájmy Velké Britanie a muslimskými zájmy Indie. V odměnu byl 10. března 1920 vyhlášen v Damašku králem Syrie. Byv odtud od Francouzů vypuzen, dostal náhradou trůn irácký.

Na rozkaz vysokého komisaře bylo jeho jméno připomínáno každý pátek po modlitbě za sultána a tureckého chalífu. Někteří důstojníci, jeho stoupenci, vybídli v hlavní mešitě bagdádské imáma, aby nazval při modlitbě Husejna chalífou, ale imám nejen neposlechl, nýbrž vyslovil svůj podiv, jak mohou přítomní strpěti, aby byla jednota islámu od při-

vrženců Fejsalových podrývána. Věřící pochopili a vrhli se na důstojníky, jichž uchránilo od smrti jen přikvapivší vojsko.

Iráčtí obyvatelé k Fejsalovi nepřilnuli. Stoupenci Angličanů v něm viděli zbytečného prostředníka mezi sebou a jimi, národovci ho podezřívali ze sobectví, sunnité mu nemohli odpustiti zradu na osmánském chalífovi a všichni si naříkali, že je stojí mnoho peněz. Byloť pro něho určeno v rozpočtu 1923 Rs 9,75,662, kdežto pro zemědělství, jež je základem iráckého státu, jenom Rs 5,41,361.

Mr. Fisher, zástupce Anglie v radě Společnosti národů, oznámil, že obyvatelstvo Iráku toužilo po arabském králi a vláda anglická že byla povinna projeviti souhlas s jednomyslným přáním, aby byl králem Fejsal.

SMLOUVA S KRÁLEM

Vysoký komisař měl plno práce s úpravou vlády a správy. Každé důležitější místo bylo obsazeno dvakrát: domorodcem a britským rádcem. Železnice spravoval vysoký komisař sám, ústředny elektrické a rozličné dílny podléhaly britskému velitelství, tedy trojí správa a trojí odpovědnost. Vysoký komisař, pro něhož bylo vybudováno nádherné sídlo na pravém břehu Tigridu, vykonával vládu i správu. Po Fejsalově dosazení přestal býti podle jména hlavou irácké vlády, avšak jeho povinnost raditi a dozírati zůstala nezměněna. Fejsal ji převzal teprv v říjnu 1922, kdy se smlouvou zaručil, že se dá vésti.

VYSOKÝ KOMISAŘ A BRITŠTÍ ÚŘEDNÍCI

Pokud byl sir Percy Cox odpovědnou hlavou vlády, byli britští úředníci pod jeho rozkazy. Nařízením z 6. července 1921 svěřil část výkonné moci iráckým úředníkům, avšak britští mu zůstali odpovědni. Ponenáhlu bylo patrné, že se

vláda i správa usnadní, budou-li odpovídati vládě irácké a vysokému komisaři podávati jen zprávy. Cox měl vlastní úřednický sbor ustanovený od britského krále. Angličané, přidělení irácké vládě, se stali iráckými úředníky s povinností vyložiti každý čin příslušnému členu sboru vysokého komisaře. Ministerská rada oznamovala svá usnesení králi, aby je předkládal vysokému komisaři, jenž je vracel buď beze změny nebo s opravami, které král jako své rozkazy doručoval ministerské radě.

Britská správa, třebas měla na mysli svůj hospodářský a politický prospěch, přece jen poctivě budovala irácký stát. Neštěpila, nýbrž sjednocovala. Mohla si vzíti přístav Basru s okolím, jak zamýšleli imperialisté s lordem Curzonem v čele. Neučinila to, aby Iráku neoslabila a svého vlivu nepodryla. Upustila od samosprávného Kurdistánu, ač by v něm byla měla zbraň nejen proti Iráku, nýbrž i proti Turecku a Persii. Neoddělila Mósulska, k němuž Kurdistán náležel, vědouc, že by jí vzrostly dopravní a vojenské potíže, když přece zamýšlela těžiti co nejvíce z přírodního bohatství právě této částky Iráku. Nejen nepodporovala přirozenou odstředivost jednotlivých krajů, nýbrž ji hleděla odkliditi stavbou silnic, železnic, letišť, přístavů, budováním škol a zaváděním stejných práv a stejných povinností. Vychovávala domorodé úřednictvo navádějíc je k plnění povinnosti a k vědomí odpovědnosti. Přičiňovala se, aby zájmy příbuzenstev ustoupily obecnému národnímu prospěchu, aby kmenová území splynula se státem, aby Iráčané chápali pojmy: národ a vlast.

IRÁČANÉ NESPOKOJENI

Král se třásl o svůj trůn. Oddaných stoupenců mnoho neměl. Byli to většinou důstojníci a úředníci, vypuzení ze

Syrie. V Iráku nebyli doma a cizinci by byli stěží uchránili krále cizince. Všichni záviseli na dobré vůli Velké Britanie. Jak si ji zajistiti a nezpronevěřiti se touze po samostatnosti a nezávislosti, rozdmychávané ze sousedních zemí? Probouzející se Iráčané chtěli býti pány ve své domovině, vlasti — a ta byla ovládána a spravována od cizinců z Arabie, Syrie a Velké Britanie. Jak si od nich pomoci, když se vzájemně podporují, drží? Rozumnější nabádali k trpělivosti a výcviku, až by byli s to, aby nahradili cizince; vášnivější horovali pro vzdor, vzpouru. Takových bylo mnoho v městech, kdežto mezi venkovany převládala rozvaha. Britská správa se přiklonila k venkovu a držela města na uzdě, avšak nechuť k cizincům nezaplašila.

Členové vlastenecké strany se domnívali, že se Iráku dostane úplné samosprávy, ba nezávislosti, i nechtěli se spokojiti drobty, udílenými od Angličanů, odvolávajících se na mandát. Obecně brojili proti nim. Sloupy odporu byli a jsou domácí úředníci, těžce nesoucí rychlý postup a vliv britských úředníků. K nim se přidávali někteří čelní mužové, žárlící na stoupence Velké Britanie, podporované účinně od jejích lidí.

Odpor rostl, když proskakovala zpráva, že král Fejsal uzavřel s Anglií smlouvu, která sice neužívá slova mandát, ale poskytuje Angličanům moci ne-li větší, tož zajisté stejné s mandátem ve vnitřních a vnějších iráckých věcech. V čelo odpůrců se postavil mudžtahed šejch Mahdi Chálesi, považovaný za viditelného zástupce neviditelného imáma věků. Svolal náčelníky kmenů nejen šíitských, nýbrž i sunnitských k poradě do Kerbely, která se měla konat 13. dubna 1922. Domorodá britská jízda zmařila rokování v Kerbele, ale účastníci se sešli v Hille, kde se rozhodně postavili proti mandátu a smlouvě s Anglií žádajíce, aby Fejsal zradivší

Irák ze země odešel. Vysoký komisař se obával rostoucí nespokojenosti a snažil se, aby byla smlouva podepsána a král zachráněn. Ale Fejsal a jeho vláda se zalekli urputného a důsledného postupu svých odpůrců, oddalovali podpis a dovolili vzrůst politické strany vlastenecké, jakož i strany probuzení, které obě měly za účel pracovati pro nezávislost Iráku bez mandátu a beze smlouvy. Začátkem června uveřejnily všechny arabské listy prohlášení čelných zástupců iráckého lidu, že nikdy nepřijme a neuzná mandátu ani smlouvy, omezující jeho svobodu. Prohlášení bylo zasláno jak radě Společnosti národů, tak sněmovnám Velké Britanie, Ameriky, Francie, Italie a všem vynikajícím evropským listům. Po městech a větších osadách se konaly projevy proti rozličným výrokům W. Churchilla, státního tajemníka pro kolonie, a zřizovaly se výbory, které měly hájiti národní svobody.

ODPOR PROTI SMLOUVĚ S VELKOU BRITANIÍ

V předvečer výročí Fejsalova nastolení se sešli členové obou stran, vlastenecké i probuzení, k společné schůzi, v níž vytýkali králi, že Irák zaprodal a že působí se svými stoupenci nesváry, popouzeje jedny proti druhým. Všude že nadržuje anglickým úředníkům, kteří nedbají prospěchu obyvatelstva a znemožňují politickou činnost. Žádali, aby nebylo dovoleno žádnému Angličanu míchati se do správy Iráku a aby bylo sestaveno ministerstvo z mužů požívajících důvěry obyvatelstva. Smlouva s Velkou Britanií že nesmí býti podepsána, pokud o ní neporokují volení zástupcové národa v ústavodárném shromáždění. Ministerstvo odstoupilo a král sám ohlásil, že těžce onemocněl.

Odpor spojených stran byl uveřejněn v jejich listech 23. srpna. Téhož dne šel sir Percy Cox se svou družinou

blahopřát Fejsalovi. V nádvoří královského domu byl uvítán pokřikem: „Pryč odtud! My nechceme ani protektorátu, ani mandátu!" Vzhledem k tomu žádal 26. srpna, aby byly obě strany rozpuštěny, listy zastaveny a jejich předsedové a vynikající členové uvězněni anebo ze země vyvezeni, mezi nimi též Muhammad Džaafar abu Timn, ministr obchodu. Letadla metala bomby na osady, kde bylo národní hnutí obzvláště silné. Krutými tresty bylo pohroženo všem, kdož dali najevo nějakým způsobem svůj souhlas s uvězněnými nebo vypověděnými. Král Fejsal i vláda byli zastrašeni a 10. října 1922 podepsali sir Percy Cox a stařičký ministerský předseda Abdarrahmán smlouvu Velké Britanie s Irákem, k níž se Fejsal zavázal již za pobytu v Londýně začátkem 1921.

PRVÁ SMLOUVA BRITSKO-IRÁCKÁ

Smlouva má osmnáct článků. Na žádost Jeho Veličenstva krále iráckého poskytuje Jeho britské Veličenstvo státu iráckému rady a pomoci potud, pokud tato smlouva trvá. Proto má v Iráku vysokého komisaře s potřebným sborem (1). Král Iráku po dobu trvání smlouvy neustanoví žádného cizího příslušníka úředníkem bez souhlasu vysokého komisaře. O anglických úřednících bude uzavřena zvláštní dohmluva (2). Irácký král navrhne zákonodárnému shromáždění ústavu, která nebude v ničem odporovati této smlouvě a nebude omezovati zřizování škol rozličných národností s různým jazykem vyučovacím (3). Irácký král bude veden vysokým komisařem ve všech mezinárodních a finančních věcech a bude povinen se říditi jeho radou při úpravě rozpočtu (4). Má právo míti zástupce v Londýně a v městech, s kterými projeví vysoký komisař souhlas. Kde nemá zástupce, chrání anglické úřady iráckých příslušníků. V Iráku

mohou býti zástupcové jiných velmocí, ale toliko se souhlasem britského Veličenstva (5). Ono poskytne dobré služby Iráku, aby byl přijat do Společnosti národů (6). Rovněž poskytne iráckému králi vojenské pomoci, o čemž bude zvláštní úmluva (7). Irácký král se nevzdá ani částečky svého území a může se dohodnouti v menších věcech se svými sousedy (8). Provede v soudnictví opravy, jaké mu navrhne vysoký komisař a zruší veškeré výsady, zvané kapitulacemi (9). Britské Veličenstvo bude oprávněno se starati v mezinárodních smlouvách o Irák a irácký král bude povinen zákonitě provésti všechny závazky (10). Státy, které jsou členy Společnosti národů, budou míti v Iráku rovná hospodářská práva (11). Žádné misionářské společnosti, nerušící zákonů, nebudou působeny potíže (12). Irácký král učiní čeho třeba k potírání sdílných nemocí (13). Do roka ode dne, kdy nabude tato smlouva platnosti, bude v Iráku upraven zákon o starožitnostech (14). Zvláštní úmluva bude uzavřena o finančních stycích anglo-iráckých (15). Irácký král má právo se dohodnouti se sousedy o clech (16). Veškeré neshody mezi Anglií a Irákem budou předloženy mezinárodnímu rozhodčímu soudu zřízenému podle čl. 14 stanov Společnosti národů (17). Tato smlouva nabude platnosti, jakmile bude schválena ústavodárným shromážděním, a potrvá dvacet let, potom může býti buď prodloužena nebo pozměněna nebo zrušena (18).

Smlouva neuspokojila ani Iráčany, toužící po nezávislosti, ani čelné Brity, hrozící se výloh a mezinárodních zápletek a požadující, aby jejich vojsko odešlo. Nemohli se nadchnouti pro mandát pod dozorem Společnosti národů. Když nebylo lze z Iráku utvořiti kolonii nebo nad ním vyhlásiti protektorát, měl býti ponechán sám sobě. Londýnská vláda hleděla nespokojence uchlácholiti dodatkem. Podle protokolu, podepsaného 30. dubna 1923, má anglo-irácká smlouva skon-

čiti, jakmile se Irák stane členem Společnosti národů, a to nikoliv později než čtyři leta po schválení mírové smlouvy s Tureckem. Styky Anglie s Irákem bude potom třeba upraviti novou dohodou.

ÚMLUVY PODRUŽNÉ

V souhlasu s čl. 2 anglo-irácké smlouvy byla 25. března 1924 podepsána úmluva o britských úřednících. Irácká vláda bude britské úředníky ustanovovati se schválením vysokého komisaře na pět, deset nebo patnáct let a zajistí jim určitý plat. Nejmenší ženatý úředník aby dostával aspoň sto liber měsíčně a placenou zdravotní dovolenou na jeden rok, když uzavře smlouvu na pět let, na dvě leta, uvolí-li se sloužiti deset a na tři, zůstane-li ve službách Iráku patnáct let. Mimoto má míti volnou jízdu první třídou z Anglie do Iráku nejen pro sebe, nýbrž i pro svou manželku a rodinu, příplatek na byt, osvobození od cel a zvláštní odměnu, když svou službu dokončí nebo dostane výpověď bez své viny. Ve výboru, jednajícím o disciplinárních věcech britských úředníků, budou zasedati čtyři domorodí a čtyři angličtí úředníci. Každé rozhodnutí musí býti schváleno vysokým komisařem.

Podobná dohoda byla uzavřena i o britských důstojnících, sloužících v irácké armádě tři, pět, sedm anebo deset let.

Podle úmluvy o britské vojenské ochraně zevní i vnitřní bezpečnosti Iráku má anglická vláda míti v Iráku vojenské posádky. Jejich velitel dozírá na národní vojsko, na které se věnuje aspoň čtvrtina ročních hrubých příjmů. Vrchní anglický velitel je za války spolu vrchním velitelem irácké armády. Anglické vojenské úřady mají právo zákroku proti jednotlivcům i stranám, ohrožujícím buď bezpečnost britských vojáků nebo styky Anglie s Irákem. Irácký král je povinen na žádost vysokého komisaře prohlásiti válečné právo, načež

se ujme správy země velitel vojenského letectva. Všechny jeho činy budou uznány zákonitými. Jeho vojsko má právo použíti všech zařízení.

Dohoda o soudnictví stanoví, že se budou britští soudcové zabývati jak civilními tak trestními věcmi cizích státních občanů. Kde je nablízku britský soudce, nesmí bez jeho souhlasu vstoupiti irácká policie do cizincova domu. Kde ho není a bylo by nebezpečí průtahu, je potřebí, aby o každé prohlídce v cizincově domě byla hned podána zpráva nejbližšímu britskému soudci. V civilních věcech může britský soudce pozvati konsula nebo jeho zástupce k přelíčení, aby byla zachována nařízení a zákony příslušného státu. Žádný zákon, zabývající se soudnictvím, nemůže býti prohlášen bez předchozího schválení vysokého komisaře. Všichni britští soudcové a soudní úředníci budou jmenováni v souhlase s vysokým komisařem.

Finanční dohoda ukládá irácké vládě za povinnost zaplatiti za veřejné stavby britské vládě Rs 94,09,540 ve dvaceti ročních umořovacích lhůtách 5%. Přístav Basra bude odevzdán přístavnímu sboru, jenž se zaváže, že bude vládě britské spláceti dluh Rs 72,19,000 a bude spravovati pod jejím dozorem přístav. Všechny pozemky a budovy, kterých britské vojsko používá nebo bude používati, zůstanou v jeho držení, jestliže je odkoupilo, v jeho majetku, pokud se o nich nedohodne s vládou iráckou.

Všechny výdaje, spojené s civilní vládou a správou jakož i služné a výdaje vysokého komisaře a jeho sboru platí úplně vláda irácká, ale vláda Velké Britanie požádá parlament, aby hradil polovici. Vláda irácká je povinna vystavěti vhodné obydlí pro vysokého komisaře a jeho družinu.

ÚSTAVODÁRNÉ SHROMÁŽDĚNÍ SCHVÁLÍ SMLOUVU

Přátelská smlouva anglo-irácká byla podepsána, avšak neustávaly projevy, namířené proti králi a ministerskému předsedovi. Byli označováni veřejně i soukromě za zrádce, že prý za indické rupie prodali svobodu iráckého lidu. Vláda chystala volby doufajíc, že se jí časem podaří největší nespokojence buď získati nebo umlčeti a za členy ústavodárného shromáždění zvoliti muže, se kterými by se dalo jednati.

VOLEBNÍ ZÁKON

Již začátkem května 1922 byl vydán volební zákon, aby občané viděli, že se britská správa upřímně stará, aby dostali odpovědné zastupitelstvo. Ústavodárné shromáždění mělo míti asi sto poslanců. Z nich volí kočovníci dvacet, židé pět a křesťané pět. Volby se provádějí druhotně. U kočovníků jsou to náčelníci, kdož ustanovují kandidáty. Kandidátem nemůže býti ten, kdo nebydlí v svém volebním okrese a není navržen od dvou set prvotních voličů. Každý irácký státní občan mužského pohlaví, dovršivší 21. rok a bydlící aspoň dvanáct měsíců ve volebním okrese, má prvotní volební právo, když se nedopustil žádného skutku proti zákonu, platí daně a neslouží ve vojsku nebo stráži bezpečnosti v hodnosti nižší než důstojník.

Prvotní voliči v počtu od 200 do 300 mají právo určiti jednoho druhotného voliče, za každých dalších 200 voliče nového. Kde je prvotních méně než 200 a více než 100, mají rovněž právo zvoliti jednoho voliče druhotného. Druhotný volič musí míti aspoň 25 let, platiti nějakou daň a býti bezúhonný. Za poslance smí býti zvolen irácký státní občan, který byl dříve již státním občanem osmánským, má třicet

let a umí čísti a psáti. Od poslanců kočovníků se nepožaduje znalost čtení a psaní. Je-li zvolen za poslance skutečný úředník, musí se rozhodnouti buď pro poslanectví nebo pro svůj úřad. Počet poslanců určuje vláda a pozná se, kolik jich na který volební okres připadne, když se počet všech prvotních voličů (mimo kočovníky, křesťany a židy) rozdělí počtem určených poslanců. Poslancem je zvolen, kdo dostane většinu hlasů druhotných voličů.

ODPOR PROTI VOLBÁM

Vysoký komisař si přál, aby měli v ústavodárném shromáždění většinu venkované a kočovníci a aby tak udusili politicky vyspělé občany měst. Král nařídil 21. října volby. Mudžtahedové z Kázimén, Kerbely a Nedžefu vydali 8. listopadu pod předsednictvím šejcha Mahdiho Chálesiho nález, že je z muslimské obce vyobcován a náboženského pohřbu zbaven každý, kdo se účastní voleb. Vyzvali všechny vykladače zákona, aby tento nález vštěpovali věřícímu lidu a nedovolili, aby se muslimská obec dostala do područí cizinců.

Volby se odkládaly a 3. května 1923 oznámila vláda, že anglo-irácká smlouva potrvá jen pokud se Irák nestane členem Společnosti národů, a to nejdéle do čtyř let po schválení mírové smlouvy s Tureckem. Ale vlastenci tomu nevěřili, poukazujíce na podobná prohlášení Egypťanům jakož i na sliby, dané velkému šerífu Husejnovi a věrným indickým poddaným za války. Král Fejsal objížděl zemi snaže se získati náčelníky vesničanů a kočovníků a upozorňuje Araby mósulské na nebezpečí, jaké jim hrozí od Turků, kdyby Angličané své vojsko odvolali. Starost o Mósulsko přiměla mnoho Arabů, že projevili ochotu podporovati krále a jeho vládu aspoň potud, pokud nebudou přesně stanoveny a zabezpečeny severní hranice Iráku.

Začátkem června 1923 opakovali mudžtahedové svůj nález, zesílili hrozby a 23. června vyzval šejch Mahdi Chálesi, uznávaný obecně za hlavu všech mudžtahedů, bagdádské obchodníky, aby zavřeli krámy na důkaz odporu proti volbám a cizincům. Za to byl v noci z 25. na 26. června na popud sira Henry Dobbsa, zástupce a od 15. září téhož roku nástupce Coxova, zatčen spolu se svými syny Hasanem a Alim a vnukem Alim Takim a odvezen do Basry a odtud poslán na lodi do Adenu a do Džeddy. Vysoký komisař se přece jen obával ho uvězniti, proto jej vyzval, aby jel na pouť ke hrobu prorokovu. Hned 27. června ostatní vynikající mudžtahedové konali projevy proti zatčení šejcha Mahdiho napřed v Nedžefu a potom v Kerbele. Vláda strachujíc se nepokojů soustředila v Kerbele vojsko a dala nespokojené mudžtahedy odvézti 3. července na perské hranice. V Persii popouzeli lid proti Angličanům a působili tamní vládě značné potíže, i naléhala na anglického vyslance v Teheránu, aby přiměl vysokého komisaře a vládu iráckou k povolnosti. Anglický vyslanec odletěl koncem července do Bagdádu, kde se snažil vymoci vypuzeným mudžtahedům návrat, poukazuje na neblahé výsledky pobuřování proti Velké Británii a Iráku mezi šíity nejen v Persii, nýbrž i v Indii. Vysoký komisař byl ochoten dovoliti návrat, ale teprve tenkrát, až budou provedeny volby. Obával se uvědomělých mudžtahedů a jejich velkého vlivu na šíity, kteří snadno mohli strhnouti i sunnity k odporu proti volbám. Byly vypsány na 12. července 1923 a důkladně připraveny. Sir Henry Dobbs navštěvoval nebo k sobě zval náčelníky a vybízel je, aby dali zvoliti za poslance povolné muže. Měliť býti poslanci venkovanů a kočovníků oporou britského vlivu a králova trůnu.

VOLBY VYKONÁNY

Vypuzení mudžtahedů splnilo svůj účel; jejich stoupenci byli zastrašeni, prvotné volby do ústavodárného shromáždění byly po nových odkladech vykonány a za druhotné velitele určeni mužové, jakých si vláda přála.

Lid irácký, jak šíité tak sunnité, nejen odpůrci Angličanů, nýbrž i jejich přátelé, těžce nesli odpor, způsobený v Persii mudžtahedy. Přestalyť pouti z Persie do posvátných míst šíitských v Iráku, šíitské koleje v městech iráckých neměly studentů, perští obchodníci rušili objednávky u iráckých dodavatelů, na železnicích nebylo provozu, i nastala hospodářská bída, která nutila vysokého komisaře i vládu k obratu. Vysoký komisař projevil koncem dubna 1924 ochotu dovoliti návrat mudžtahedům vyjma šejcha Mahdiho. Směl se odebrati z Mekky do Buširu a usaditi se v Persii.

ÚSTAVODÁRNÉ SHROMÁŽDĚNÍ

Ústavodárné shromáždění bylo zahájeno 27. března. Z 85 poslanců bylo 40 zástupců venkovanů a kočovníků, neznajících čísti ani psáti. S deseti poslanci židovskými a křesťanskými tvořili spolehlivou většinu. Za předsedu si zvolili Abdalmuhsina z rodu Saadúnova, stoupence Angličanů. Jásín Hášimi, vůdce nově založené strany národní, zůstal v menšině.

Účelem ústavodárného shromáždění bylo schváliti přátelskou a spojeneckou anglo-iráckou smlouvu, ústavu a volební zákon. Iráčtí právníci a vlastenci chtěli vysvětliti poslancům povinnosti, jaké mají k iráckému lidu a státu. Vláda se tomu protivila, poslanci se však 24. dubna přece sešli a vyslechli zastance iráckých práv. Rozešli se v přesvědčení, že Velká Britanie zamýšlí připoutati k sobě Irák navždycky, a proto že nemohou, ba ani nesmějí schváliti smlouvu, kterou s ní uzavřel král Fejsal. Vláda zastavila nezávislé listy a vydala ostré záko-

ny proti všem, kdož by podporovali hnutí, namířené proti ní. Kdo by ohrozil život krále nebo vysokého komisaře, měl býti trestán smrtí. Kdo by se proti nim postavil jiným způsobem, budiž odsouzen k nucené práci na sedm let.

Poslanci, kteří zkoumali anglo-iráckou smlouvu, podali ústavodárnému shromáždění zprávu, v níž žádali, aby byla přesně uznána nezávislost Iráku a zajištěno, že si Irák bude sám chystati rozpočet, říditi pohyby vojska, spravovati zahraniční věci a uzavírati veškeré smlouvy se všemi státy. Ve válce že má býti irácký důstojník vrchním velitelem. Velká Britanie ať se zřekne požadavku £ 600.000 za různé veřejné práce, poněvadž je dala vykonati za války pro svou potřebu. Z peněz vydaných za železnice ať nežádá 5%, nýbrž jenom 3% a vzdá se práva o nich rozhodovati. Irácký dluh Velké Britanii má býti splacen podobným způsobem, jakým jí bude spláceti svůj dluh Francie. Britští soudcové ať zemi opustí, poněvadž jsou pro stát větším nebezpečím než kapitulace. Nebudou-li propuštěni, mají býti jmenováni a sesazováni jako iráčtí soudcové bez ohledu na vysokého komisaře. Kapitulace nemají býti Velkou Britanií zrušeny jednostranně, nýbrž má o nich jednati irácká vláda sama s jednotlivými velmocemi. Irák nepotřebuje několik tisíc, nýbrž nanejvýš 150 bohatě placených úředníků anglických, jejichž úkol by dobře splnili domácí úředníci. Smlouvy s nimi buďtež uzavírány nejvýše na pět let a to jen iráckou vládou bez schválení vysokého komisaře. Důstojníci cvičící irácké vojsko zůstanou v úřadě toliko tři leta a žádný ať nebydlí v ústředních budovách irácké armády. Důstojník irácký a nikoliv vrchní anglický velitel letectva se ujme správy kraje, ve kterém bude prohlášen válečný stav.

Poslanci, studující smlouvu, byli oddáni vládě a když navrhli změny tak podstatné a vysoký komisař se jim protivil,

bylo patrné, že bude zamítnuta. Tu zasáhl ministerský předseda Ramsay MacDonald oznámiv, že nebude-li smlouva schválena do 11. června, předloží věc radě Společnosti národů. To bylo pokynem vysokému komisaři, aby účinně zakročil. Ústavodárné shromáždění nedbajíc výzvy MacDonaldovy se odročilo 10. června, aniž bylo o smlouvě jednalo. Téhož večera dal vysoký komisař obsaditi vojskem sněmovnu a sháněti po soukromých bytech poslance, o kterých se domníval, že se dají získati. Ze známých odpůrců neměl býti ani jediný vpuštěn do zasedací síně. Vstup byl zabráněn 31 poslancům, 54 dovolen. Pro schválení smlouvy pozvedlo ruce 36 poslanců, ale s podmínkou, že bude neplatná, nepodaří-li se Velké Britanii přivtěliti k Iráku celé Mósulsko a jestli ji podle návrhu komise neupraví a lidu iráckému neulehčí.

ÚSTAVA

Schválivši anglo-iráckou smlouvu přijalo ústavodárné shromáždění i návrh ústavy a volebního řádu skoro v témž znění, v jakém mu byly předloženy. Každý irácký občan má stejná práva a stejné povinnosti bez rozdílu národnosti a náboženství. Jeho život a majetek jakož i školy jsou zabezpečeny. Islám je státním náboženstvím, arabština státním jazykem, státní vlajka černá, bílá, zelená se dvěma hvězdami o sedmi paprscích. Ústavním vládcem je Fejsal, syn Husejnův, a jeho zákonití nástupci. Vládce není odpověden. Nařízení, která vydá, musí býti schválena od ministerského předsedy.

Ministerstvo spravuje stát. Král vybírá prvního ministra, jenž mu navrhuje ostatní a utvoří ministerstvo odpovědné sněmovně. Když se sněmovna dvěma třetinami přítomných prohlásí proti ministerstvu, musí odstoupiti.

SNĚMOVNA

Sněmovna se schází každého 1. listopadu na čtyři měsíce, nejdéle pak na šest. Může býti odročena králem, ale toliko třikrát v jednom období. Je-li rozpuštěna, provedou se volby a nová sněmovna se sejde k mimořádnému zasedání nejpozději čtyři měsíce po rozpuštění. Nezasedá-li sněmovna, vydává král nařízení, potřebná k zabezpečení pořádku, a ministerstvo je předkládá později sněmovně ke schválení. Král může v souhlasu s ministerstvem prohlásiti válečný stav i válku a uzavírati smlouvy a mír.

Poslanci se volí na čtyři leta; na 20.000 mužských občanů jeden poslanec. Menšiny mají vlastní zastoupení. Poslanci musí míti přes třicet let a je třeba, aby jich bylo přítomno o jednoho více než polovička, má-li být sněmovna schopna se usnášet. Dostávají cestovné a Rs 4.000 za jedno zasedání, je-li prodlouženo, Rs 1.000 za měsíc.

Senát má míti dvacet členů jmenovaných králem z mužů, kteří svým jednáním získali důvěru lidu. Zůstávají senátory po osm let, ale polovička se jich mění každého čtvrtého roku. Zasedají pravidelně po čtyři měsíce ročně a mají za to mimo cestovné Rs 5.000. Trvá-li zasedání déle, dostanou přídavek Rs 1.250 měsíčně.

Ministři podávají rozpočet a návrhy zákonů zatěžujících zemi peněžně. Neshodnou-li se oba sbory, sejdou se ke společné schůzi a je třeba, aby návrhy poslanecké sněmovny dostaly dvoutřetinovou většinu.

Soudní dvory jsou rozděleny na světské, náboženské a zvláštní. Kde jednají o cizincích nebo obchodních věcech, mají se řídit domácím zákonem. Bez králova schválení nesmí sněmovna poslanců podati návrh, který by odporoval nějaké smlouvě, schválené parlamentem nebo ústavodárným shromážděním. Proto nemůže jednati ani o anglo-

irácké smlouvě. Po prvých pět let se ústava nemá měniti, potom leda dvoutřetinovou většinou v každé sněmovně a nabude platnosti teprv, až by byla zvolena nová sněmovna a přijala návrh na změnu ústavy dvoutřetinovou většinou.

NÁTLAK VOLEBNÍ

Ústavodárné shromáždění se rozešlo 2. srpna 1924 a ihned byly vypsány volby, aby mohla býti prvá sněmovna zahájena 1. listopadu. Prvotní volby byly provedeny brzo. S druhotnými vláda nespěchala, poněvadž chtěla získati druhotné voliče, aby vybrali poslance jí oddané. Podařilo se jí to, poněvadž jí pomáhal volební řád. Irák měl velice málo mužů politicky vyspělých. Byli to většinou odchovanci francouzských a anglických škol, usazení v Basře, Bagdádě nebo Mósulu. Po venkově mezi kočovníky umělo sotva pět mužů ze sta čísti a psáti. Politice nerozuměli, poněvadž se jí nikdy nezabývali a řídili se ochotně pokyny úředníků, zvláště když jim kynul z poslušnosti hmotný prospěch. To bylo známo vysokému komisaři a jeho britským pomocníkům, proto se snažili, aby se zástupcové vzdělaného městského obyvatelstva nedostali k veslu a upravili podle toho volební řád. Venkované a kočovníci dostali více poslanců než měšťané. Náčelníkům kočovníků bylo dáno právo určovati kandidáty a tím dozírati na voliče jak prvotní, tak zvláště druhotné. Starostové jednotlivých venkovských obcí neměli práva jmenovati kandidáty, ale brali si je a nikdo jim nemohl odporovati, poněvadž volební zákon výslovně stanoví, že může za poslance kandidovati toliko muž, bydlící aspoň rok ve svém volebním okrese. Tím byla vzata možnost vzdělaným měšťanům, aby se ucházeli o poslanectví ve volebních venkovských okresech. Volební zákon určuje, že není třeba, aby poslanci kočovníků uměli čísti a psáti, avšak ani u poslanců venko-

vanů se znalost čtení a psaní nepožaduje, poněvadž není nikoho, kdo by proti volbě toho neb onoho poslance takový důvod uváděl, zvláště jde-li s vládou.

ČINNOST ÚŘEDNÍKŮ BRITSKÝCH

Irácká vláda byla politicky bezmocná jako irácký lid. Vykonávala přání vysokého komisaře a jeho pomocníků. Za turecké správy nebylo v Iráku ani 2.000 úředníků. Začátkem 1923 tam bylo jen anglických 17.000. Z nich opustilo iráckou službu s náležitým výslužným na 15.000, přece jich však zůstalo přes 1.700 a byli znamenitě placeni. Rozumnější Britové uznávali, že je jich zbytečně mnoho, že zatěžují irácký rozpočet a že dráždí domorodce neplatíce cel a mýtného a užívajíce pro sebe a pro své manželky státní dopravy.

Horší bylo, že se mnozí i v Iráku vyvyšovali nad domorodce, dávajíce jim najevo, že se s nimi stýkati nechtějí, že jimi opovrhují. Iráčtí vlastenci poukazovali, že jejich krajané nebyli přemoženi, nýbrž že se dali získati sliby a že Angličané mnohé dobré turecké zařízení zrušili aniž zavedli lepší. Trpce nesli, že ustanovovali za úředníky muže neznalé ani arabštiny ani iráckého lidu a nejevící snahy jej pochopiti a s ním cítiti. Zdálo se jim, jako by měli na mysli zájmy velkých anglických podnikatelů a nikoliv prospěch iráckého lidu.

Úkol anglických úředníků byl vymezen koncem února 1923, kdy byly o správním inspektorátu vydány stanovy, o nichž bylo dlouho jednáno mezi králem a vysokým komisařem. Vyšší angličtí úředníci byli přiděleni ministerstvu vnitra jako inspektoři. Jejich povinností bylo dohlížeti na vnitřní a zevní věci. Stýkali se přímo s ministry a byl jim odpovědný každý irácký úředník vyjma správce krajů. Po

jejich návrhu byl správce kraje, mutasarref, povinen zastaviti činnost kteréhokoliv úředníka, zdráhal-li se plniti rozhodnutí ministerstva vnitra. Městské rady jim byly rovněž podřízeny.

Oporou anglického vlivu v Iráku byly letecké sbory v Basře, Hunejdi u Bagdádu a v Mósulu. Letecké přístavy vybudovali v osadách Amára, Kút al-Amára, Hille, Rumádi, Sámarra, Mejdžale, Kerkúku a Sulejmáni. Každé letiště mělo obrněné automobily.

Letadla umožnila Angličanům ovládati kraje, do kterých by se pěchota a jízda nedostaly. Kočovníci sousední arabské pouště se nikdy nenadáli, že budou stíháni daleko od hranic a že jim nebude možno stihatelům vzdorovati. Rovněž obyvatelé bažinatých končin mezi dolním Eufratem a Tigridem poznali, jak je nebezpečno se protiviti rozkazům britských úředníků anebo odpírati daně. Kam Turci nevnikli ani po souši ani po vodě, metali Angličané z letadel bomby, stříleli z kulometů a nutili vzpurné domorodce k poslušnosti.

SMLOUVA ANGLO-IRÁCKÁ A MANDÁT

Anglo-irácká smlouva se nikde ani slovíčkem nezmiňuje o mandátu, třebas obsahuje bezmála totéž, co návrh jeho stanov z 10. prosince 1920. Zajímavé je, že rada Společnosti národů tyto stanovy nikdy veřejně neschválila a Anglii tedy mandát v Iráku neudělila. Tato věc nabyla velkého významu v turecko-britském sporu o mósulské hranice, neboť nebyla-li Anglie pověřena mandátem Společnosti národů v Iráku, neměla práva jednati jménem Iráku. Tu žádal 27. září 1924 britský zástupce radu Společnosti národů, aby uznala anglo-iráckou smlouvu s protokolem a přídavky za právní podklad vztahu Anglie k Iráku. Rada projevila souhlas spolu s přáním, aby jí byla podávána ročně zpráva o způsobu, jakým se přátelská anglo-irácká smlouva pro-

vádí, jakož i opisy všech zákonů a nařízení. Anglické listy se pozastavovaly nad tím, že by byla londýnská vláda povinna podávati radě Společnosti národů výroční zprávu tvrdíce, že Anglie nevykonává mandátu jménem Společnosti národů, která proto nemá práva požadovati zpráv.

Odpor proti mandátu jakkoliv tajenému v Iráku trval. Již v prosinci 1924 si zřídili v Iráku ministerstvo zahraničních věcí proti vůli vysokého komisaře, jenž marně upozorňoval na smlouvu, podle níž správu zahraničních věcí řídí anglická vláda.

Ministerský předseda Baldwin, chtěje odzbrojiti odpůrce „mesopotamského dobrodružství", prohlásil 3. května 1923 v dolní sněmovně, že irácká vláda dosáhla od 10. října 1922, kdy byla podepsána přátelská smlouva, takových úspěchů, že smlouva přestane, jakmile Irák vstoupí do Společnosti národů, nejpozději však čtyři leta po schválení míru s Tureckem. Velké národní shromáždění v Ankaře ratifikovalo mír 13. srpna 1923, měla tedy britská vláda a správa v Iráku přestati 13. srpna 1927. Tato lhůta nemohla býti platná, poněvadž mírová smlouva s Tureckem neurčila severních hranic Iráku.

O SEVERNÍ HRANICE

Velká Britanie hleděla zajistiti severní pomezí Iráku nejen proti Turkům, nýbrž i proti Rusům, proto se snažila, aby bylo k Iráku přivtěleno několik okresů ležících nad severními hranicemi mósulskými, obydlených nestoriány.

KŘESŤANÉ A MUSLIMOVÉ

Angličtí misionáři a konsulové pracovali po leta mezi nestoriánskými křesťany, získali si jejich důvěru a vštípili jim přesvědčení, že Angličané jsou jejich jedinými ochránci.

Leč ochrana a pomoc, jaké Velká Britanie poskytovala křesťanům, budila žárlivost, ba nenávist muslimů, která se ještě stupňovala, když asyrští dobrovolníci jak v Mósulu 5. srpna 1923, tak v Kerkúku 4. května 1924 si chladili žáhu na muslimech. Ale i nestoriáni, kteří zůstali ve svých osadách, podnikali nájezdy do okolních kurdských obcí, spoléhajíce na své zbraně a na anglickou ochranu, čímž ovšem naháněli strachu Kurdům, kteří věděli, že by anglická letadla jejich osady pobořila, kdyby se na svých křesťanských sousedech po starém způsobu mstili. Nechuť mósulských muslimů k iráckému státu rostla.

POTÍŽE S TURECKEM

V mírové smlouvě sèvreské určila Velká Britanie článkem 27, že Irák bude na severu ohraničen pomezím bývalého tureckého správního mósulského kraje, ale tak, že zůstane město Amadia v samosprávném nebo nezávislém Kurdistánu. Když bylo patrné, že je sèvrecká smlouva pochována, zabírala s pomocí svých letadel a nestoriánských dobrovolníků osadu za osadou a dospěla skoro 30 km na sever od Amadie. Byla by nejraději s Irákem spojila horský uzel až po Van a Urmii, aby nestoriánům zabezpečila samosprávnou národní domovinu a sobě vojenské výhody a nerostné poklady. Tomu odporovala vítězná turecká republika a její zástupce Ismet paša požadoval 23. ledna 1923 v Lausanne celé Mósulsko. Udával, že v něm bydlí velkou většinou Turci a Kurdi, toužící po spojení s Tureckem, že tvoří zeměpisně i hospodářsky podstatnou částku Anatolie a že v něm nemá Velká Britanie žádného práva, poněvadž je osadila teprv za příměří, porušivši uzavřené domluvy. Přál si, aby obyvatelstvo Mósulska rozhodlo svobodným hlasováním. Lord Curzon se protivil a mírová smlouva byla

v Lausanne podepsána 24. července 1923 s vyjádřením v odstavci 3, že budou přátelskou domluvou hranice mezi Tureckem a Irákem stanoveny v devíti měsících. Když by se oba státy nedohodly, že bude věc předložena radě Společnosti národů. Pokud nebude o hranicích rozhodnuto, zůstane ve sporném území vše, jak bylo v den, kdy smlouvu podepsaly.

Přátelská domluva byla nesmírně těžká, poněvadž ani jedna ani druhá strana nechtěla povoliti. Jednání v Cařihradě skončilo 5. června 1924 bez výsledku a oba státy se vzájemně obviňovaly, že ruší prvotní stav posunujíce své posádky nebo své stoupence. Velká Britanie pohrozila 9. října 1924 turecké republice válkou, neodvolá-li svých posádek z některých osad. Turecko poslechlo, avšak současně žádalo radu Společnosti národů, zasedající v Bruselu, aby přiměla Velkou Britanii k vyklizení okresů, kterých 24. července 1923 nedržela. Rada vyhověla, stanovila 27. října 1924 prozatímní pomezí bruselské a vyslala do Mósulska tříčlenný výbor, aby tamní věci prozkoumal a podal jí zprávu. Obšírná zpráva ze 16. července 1925 přiznává, že město Mósul, z většiny arabské, tvoří ostrov v jinorodém okolí a že nemá přirozeného spojení s arabským Irákem. Zeměpisně, osvětově a hospodářsky že přísluší k turecké Malé Asii, kam též tíhnou jeho obyvatelé. Čelní mužové že nemají důvěry v irácký stát a že by byli ochotni se k němu připojiti s podmínkou, že jej Velká Britanie ještě aspoň 25 let povede.

RADA SPOLEČNOSTI NÁRODŮ STANOVÍ HRANICE SEVERNÍ

L. S. Amery, zástupce Velké Britanie, prohlásil 3. září 1925 v radě Společnosti národů, že Velká Britanie je ochotna zůstati v Iráku 25 let, bude-li k němu přičleněno celé sporné

území, kdežto Toufík Ruždi zdůraznil turecký nárok na celé Mósulsko, kde docházelo k bojům mezi stoupenci Turků a Angličanů. Arcibiskup z Canterbury si veřejně stěžoval na pronásledování nestoriánských křesťanů. Rada Společnosti národů vypravila do Iráku estonského generála Laidonera, aby žaloby vyšetřil a požádala mezinárodní soudní dvůr v Haagu o radu, jak by měla postupovati v záležitosti iráckých hranic. Soudní dvůr uznal 21. listopadu, že jednomyslný nález rady bez ohledu na hlasy zástupců tureckých a britských určí závazně a s konečnou platností turecko-irácké hranice. Tomuto nálezu odporoval Gilbert Gidel, největší odborník francouzský a Munír bej se ho dovolával, leč rada Společnosti národů se nálezu držela a rozhodla 16. prosince 1925, že pomezí bruselské bude tvořiti hranice mezi Irákem a Tureckem, zaručí-li se Velká Britanie do šesti měsíců, že povede Irák ještě 25 let, leda by byl tento stát přijat do Společnosti národů. Nestane-li se Irák do 25 let členem Společnosti národů, zařídí rada další způsob mandátu.

DRUHÁ SMLOUVA ANGLO-IRÁCKÁ

Britský parlament projevil 21. prosince 1925 souhlas, aby britská správa v Iráku zůstala ještě 25 let. Londýnská vláda upravila 13. ledna 1926 vzájemné styky s Irákem úmluvou, podle níž přátelská smlouva z 10. října 1922 a protokol z 30. dubna 1923 potrvají po 25 let počínaje 16. prosincem 1925, nebude-li před uplynutím těchto 25 let Irák přijat za člena Společnosti národů. Vždy po čtyřech letech bude vláda anglická zkoumati, zda by Irák nemohl býti přijat za člena Společnosti národů nebo zda by se nemohla některá ustanovení přátelské smlouvy a protokolu pozměniti v jeho prospěch. Ve výkladu smlouvy z 13. ledna 1926 poznamenáme-

nává ministerstvo kolonií 28. ledna 1926, že Irák dostane nejpozději 1928 úplnou finanční i vojenskou svobodu, aby si sám zajišťoval vnitřní pořádek a zevní obranu.

Iráčtí obyvatelé byli spokojeni, že dostali Mósulsko, ale nechtěli uznati cizí područí na dalších 25 let. Hotovili se k odporu, jenže vláda na popud vysokého komisaře ostře zakročila. Zastavila noviny, uvěznila čelné vlastence, znemožnila kdejaký projev a jednání v parlamentě prohlásila za tajné. Kdežto v noci z 10. na 11. června 1924 byla smlouva s Anglií schválena v parlamentě, hlídaném vojskem, zatím co vedle parlamentu lid bojoval, ozývaly se střelné rány a tekla krev, prošla nová smlouva 18. ledna 1926 hladce. Dvacet členů strany národní odešlo, zbylí jednomyslně schválili smlouvu.

Spor o Mósulsko pomohl Anglii v Iráku nesmírně. Všichni iráčtí vlastenci, třebas byli zásadními odpůrci Anglie, uznávali, že by bez její vydatné pomoci byli ztratili Mósulsko. Kurdové, popuzeni proticírkevními tureckými zákony a krutým pronásledováním svých tureckých krajanů, bojujících za náboženskou a národní svobodu, viděli v Anglii záštitu před podobným utrpením a nadáli se, že jich uchrání od národních útisků Arabů. Nestoriánští křesťané přilnuli k Anglii úplně a stali se vykonateli její vůle.

SOUHLAS TURECKA

Dosáhnuvši svého cíle v radě Společnosti národů, uchází se Velká Britanie o dobrou vůli v Ankaře. Mustafa Kemál a vláda Velkého národního shromáždění chápali, že proti všemocné Anglii nic nezmohou a že je proto v jejich zájmu, aby co nejdříve zažehnali nebezpečí války na hranicích, osazených podrážděnými a nespokojenými Kurdy. Dlouho vyjednávali, než byla 5. června 1926 v Ankaře po-

depsána smlouva mezi Tureckem, Velkou Britanií a Irákem. Má tři hlavy a přídavek. V 1. hlavě jedná o hranicích, které jsou až na nepatrnou výjimku totožné s tak zvanou bruselskou pohraniční čárou. Zvláštní komise je má vytyčiti podrobně a obě strany je uznají. Obyvatelstvo sporného území má právo požádati do roka za občanství toho neb onoho státu, při čemž je Turecku ponecháno na vůli, zda žádosti vyhoví či ji zamítne. Druhá hlava se zabývá sousedskými styky a stanoví, že se utvoří ze stejného počtu zástupců Turecka a Iráku zvláštní komise, která bude nejméně jednou za půl roku jednati o sporech v pohraničním pásmu. Bude 75 km hluboké a ani jedna ani druhá vláda nedovolí, aby se v něm připravovaly čety ke vpádu za hranice, a nebude vyjednávati s čelnými muži a posílati jim dary; irácká vláda pak se nebude mstíti mužům, kteří zachovali Turecku věrnost. Po dvou letech má každý stát právo vypověděti své závazky, zaznamenané v hlavě druhé. Nestane-li se tak, potrvají deset let, načež budou podle potřeby pozměněny. V třetí hlavě se zajišťuje Turecku 10% čistého výnosu od společnosti The Turkish Petroleum Company, jež dostala 14. března 1925 výsadu na petrolej ve sporném území, jakož i ode všech jiných společností s ní spojených a z oné výsady těžících. Podle doplňku může turecká vláda do roka požádati, aby jí bylo místo 10% dávek vyplaceno zajednou £ 500.000, je však povinna se zavázati, že svého práva na 10% dávku z čistého výnosu nepostoupí nikomu bez souhlasu irácké vlády.

Irácký parlament schválil pohraniční turecko-iráckou smlouvu 14. června 1926, i nastalo čtyřleté období, po kterém podle protokolu z 30. dubna 1923 měla skončiti přátelská a spojenecká smlouva britsko-irácká z 10. října 1922.

III

CESTA K NEZÁVISLOSTI

depešna úmluva mezi Tureckem, Velkou Británií a Irákem. Má tři hlavy a přídavek. V 1. hlavě jedná o hranicích, které jsou až na nepatrnou výjimku nesporné a tak zvanou bruselskou pohraniční čárou. Zvláštní komise je má vytýčiti podrobně a obě strany je uznají. Obyvatelstvo sporného území má právo požádati do roka za obcanství toho nebo onoho státu, při čemž je Turecku ponecháno na vůli, zda řádnou výhovi či ji zamítne. Druhá hlava se zabývá sousedskými styky a stanoví, že se utvoří ze stejného počtu zástupců Turecka a Iráku zvláštní komise, která bude nejméně jednou za půl roku jednati o sporech v pohraničním pásmu. Bude 75 km širokým a ani jedna ani druhá vláda nedovolí, aby se v něm přistavovaly čety ze výpadu za hranice, nebude vyjednávati s čelnými muži a poskytnou jim dary; irácká vláda také se nebude mstíti mužům, kteří zachovali Turecku věrnost. Po dvou letech má každý stát právo vypověděti své závazky, zaznamenané v hlavě druhé. Mezitím se tak, po uvazí deset let, nacež budou podle potřeby pozměněny. V třetí hlavě se zajišťuje Turecku 10% čistého výnosu od společnosti The Turkish Petroleum Company, jež dostala 14. března 1925 výsadu na petroleje ve sporném území, jakož i od všech jiných společností s ní spojených a z oné výsady těžících. Podle doplňku může turecká vláda do roka požádati, aby jí bylo místo 10% dávek vyplaceno zajednou K 500.000, je však povinna se zavázati, že svého práva na 10% dávku z čistého výnosu nepostoupí ani nevyjmu bez souhlasu irácké vlády.

Irácký parlament schválil pohraniční turecko-iráckou úmluvu 14. června 1926, i nastalo čtyřleté období, po kterém podle protokolu z 30. dubna 1923 měla skončiti přátelská a spojenecká úmluva britsko-irácká z 10. října 1922.

Irácký stát se začal 16. července 1925, kdy král zahájil parlament, zvolený ústavně. Vládu i správu řídil nadále vysoký komisař, avšak nikoliv přímo, nýbrž prostřednictvím koruny. Sir Percy Cox, výborný znalec duše Orientu, stavěl vždy a všude do popředí krále Fejsala a jeho domorodé ministry a pomocníky, kdežto sám s britskými odborníky určoval postup, dozíral, opravoval, napomínal a učil irácké státníky odpovědnosti. Bylo štěstím pro Irák i pro Velkou Britanii, že byl prvý vysoký komisař nejen politik, nýbrž i vychovatel a že našel ve Fejsalovi vnímavého a poslušného učedníka.

KRÁL A JEHO POMOCNÍCI

Fejsal prošel trudnou školou života, než dospěl na irácký trůn. V Cařihradě se spolu s otcem kořil sultánovi, kdežto po straně se družil k omladině domáhající se ústavy. Po návratu do Mekky hleděl zachovati dobrou vůli se svými cařihradskými přáteli Mladoturky a současně vyjednával s Velkou Britanií. V Syrii se smlouval s Francií a horlil pro svobodu a nezávislost svého království. Do Iráku přišel po přání Velké Britanie a pod její ochranou, avšak chtěje získati přízeň svých nových poddaných, sliboval, že se vymaní z cizí nadvlády a založí nezávislý stát. Vysoký komisař ho chápal a jeho vlasteneckému nadšení se neprotivil, poněvadž se ho mohl dovolávati v radě Společnosti národů jako důkazu, že se Iráčané mandátu protiví a že je potřebí, aby s nimi Velká Britanie jednala jako s národem svobodným, v brzku nezávislým. Byl přesvědčen, že Fejsal nepodnikne nic, čím by ohrozil

svůj trůn, a že se dá vésti na prospěch svůj i Velké Britanie.

Fejsalovi pomocníci byli z většiny turečtí důstojníci, kteří dleli za vzděláním v Německu nebo aspoň pracovali pod německými vůdci a naučili se kázni i bázni. Za války přešli k Angličanům a od nich k Fejsalovi buď přímo nebo jako zajatci; přilnuli k arabské věci a sloužili jí v Palestině i v Syrii, odkud uprchli před Francií do Iráku. Přední místo zaujímal Džaafar Askari, jemuž se podobali Jásín Hášimi, Nádži Suejdi a Rustem Hajdar. Z Iráčanů se přidal k vojsku britskému hned na začátku války Núri Saíd. Bezmála všichni se účastnili povstání 1920, byli však omilostněni, smířili se s britským postupem a stali se oddanými služebníky trůnu a nového státu. Hledali oporu ve velkých náčelnících a našli ji v Abdalmuhsinu, členu rodu Saadúnova, vládnoucího kmeni Muntifek, nejmocnějšímu ve správním kraji baserském. Velký náčelník Adžami zachoval po celou válku i po ní věrnost Turecku, proto se vystěhoval a na jeho místo se vsunul Abdalmuhsin, jenž však brzo opustil území svého kmene a usadil se v Bagdádě, kde zastával nejvyšší místa v parlamentě a ve vládě. Sir Percy Cox a s ním i král se opíral o Abdarrahmána Kílániho, stařičkého maršálka náboženské šlechty. Pokud ho měli za sebou, byli jisti, že mají mocné spojence ve členech řádu Káderijje, jehož byl velmistrem. Třebas se politikou nikdy nezabýval, přece jen chápal důležitost pokoje a pořádku a zůstal věren vysokému komisaři i králi až do 12. června 1927, kdy zemřel jako šestaosmdesátiletý stařec. Jeho nejstarší syn Mahmúd byl potvrzen za nástupce a irácká vláda měla nadále oporu v jeho přečetných stoupencích. Král, hledě k svému trůnu připoutati rod Kíláni, jmenoval jeho člena Rašída Aliho svým vrchním komořím a nejednou se řídil jeho radou, když vysoký komisař s ní projevil souhlas.

STRANY POLITICKÉ

Irák neměl a dotud nemá politických stran, které by sledovaly určité cíle bez ohledu na osoby. Není divu; vždyť v něm nebylo do konce světové války politického života a od 1921 udávají směr vynikající osobnosti. Strana vlastenecká, jíž stál v čele Muhammad Džaafar abu Timn, velmi utrpěla nezdarem vzpoury 1920 a byla potírána vysokým komisařem i dvorem, poněvadž se domáhala odchodu britského vojska i úřednictva a svobodné volby krále. Strana národní, utvořená 1921, zanikala a Jásín Hášimi ji proměnil v lidovou, hizb aš-šaab, aby v ní měl oporu proti straně pokrokové, již vedli Abdalmuhsin Saadún, Džaafar Askari a Núri Saíd. Řídila volby a tvořila vlády až do listopadu 1929, kdy Abdalmuhsin dobrovolně zahynul. Džaafar Askari dlel tehda jako irácký vyslanec v Londýně, Núri Saíd zajížděl do Ženevy a jinam, strana pokroková zůstala bez silné ruky a její členové se rozcházeli do jiných stran. Zbytek sjednotil Núri Saíd v iráckém sdružení, ahd al-iráki, jež 1930 vzkřísil, aby pokračovalo v díle, započatém před světovou válkou. Nejvyšší komoří Rašíd Kíláni založil po přání svého pána dvorní stranu středu, hizb al-uast. Brzo se spojila s lidovou ve stranu vlasteneckého bratrstva, hizb al-ichái al-uatani, jež sloužila koruně, jsouc vedena od nejvyššího komořího a Rustema Hajdara, králova osobního tajemníka.

Žádná vláda neměla v Iráku dlouhého trvání, avšak měnily se toliko podle jména, poněvadž osoby zůstávaly většinou tytéž. Král stavěl v čelo ze svých pomocníků toho, koho vysoký komisař určil, a propustil ministerského předsedu, jakmile bylo patrné, že neprovede, co mu bylo uloženo. Nebylo to snadné; vždyť se v Iráku křížily různé zájmy, jež se mnohdy nedaly sloučiti.

OPATRNÝ POSTUP BRITSKÝ

Velká Britanie konala, co mohla, aby usnadnila postup vysokého komisaře i krále. Nedbajíc mandátu, jednala s Irákem jako se svobodným státem a již 15. září 1923 ustanovila sira Henryho Dobbsa spolu generálním konsulem a přidělila mu konsula skutečného. Zcela jinak se chovala v Palestině a vláda francouzská neměla nikde v Syrii konsulárního zástupce. Navenek se ukazovala vláda a správa v Iráku jako samostatná, doma byla úplně podřízena britskému dozoru a nesmírně drahá. Každé místo bylo obsazeno dvakrát a britští a indičtí úředníci a zřízenci dostávali plat mnohem vyšší než domorodí. Spravovali zemi zanedbanou, jejíhož přírodního bohatství nebylo využito a jež vyžadovala vlády a správy jednoduché a levné, aspoň pokud v ní cizí podnikatelé nezakotví. Vlastenecká strana naléhala, aby cizinci odešli, a stoupenci pomocníků králových s ní souhlasili těšíce se, že budou míti snadnější postup. Chtěje vyhověti, propouštěl vysoký komisař indické zaměstnance, čímž popouzel Indy, již si stěžovali na nevděk, ukazujíce na to, že to byla Indie, která Irák osvobodila svými syny a svým zlatem.

BRITOVÉ NAPOMÁHAJÍ NÁRODNÍMU SJEDNOCENÍ

Nesmírně prospěla Velká Britanie Iráku, že nezavedla volby podle náboženských obcí a že hleděla překlenouti propast dělící sunnity od šíitů. Nemohla přivoliti, aby se nespokojení šíité řídili příkladem indických muslimů a zařizovali se samosprávně. Zbavivši Irák šíitských vykladačů zákona a zlomivši jejich moc, těšila se, že šíitští laici splynou se sunnitskými, i rušila kdejaké šíitské sdružení, vytvořené na náboženském podkladě. Šíitští občané se seskupili ve

straně probuzení, hizb an-nahda, a dožadovali se poměrného zastoupení ve vládě i úřadech. Poněvadž mají v Iráku většinu, mohli otřást základy státu i trůnu, neboť král měl za své pomocníky z velké většiny sunnity. Někteří britští úředníci šíitům nadržovali domnívajíce se, že snáze přimějí iráckou vládu k ústupkům za jednání o novou přátelskou a spojeneckou smlouvu. Šíité vytýkali své požadavky, trvajíce na tom, aby měli pět členů v ministerstvu. Pořádali projevy a jejich odpor se šířil a prohluboval i z důvodů ryze náboženských. Anís Zakarja, profesor na učitelském ústavě v Bagdádu, vydal stručné dějiny Omajjovců, v nichž dokazoval, že Muáuija, zakladatel tohoto vládnoucího muslimského rodu, měl větší právo na chalifát než Ali, zeť Muhammadův a největší světec šíitský. Toho použili přečetní ctitelé Aliho žádajíce, aby byl Zakarja zbaven místa. Vláda byla ochotna vyhověti, leč studenti zahájili stávku, profesoři, kdož přišli ze Syrie, se k nim přidali, obě strany burcovaly veřejné mínění a již již se zdálo, že bude Irák zachvácen náboženskými půtkami, jaké v posledních letech zeslabují Indii. Tu se vzchopil vysoký komisař a přiměl krále, aby některé tužby šíitů splnil a strohým postupem potlačil jejich rozvratnou činnost.

VOJSKO A STÁTNÍ PŘÍJMY

Rozumnější královi pomocníci uznávali, že je nevyhnutelné, aby měl Irák řádné vojsko, které by udrželo pokoj a pořádek doma a zabezpečilo hranice. Pokud ho nebude, že Velká Britanie svou armádu neodvolá a Iráku nedopřeje nezávislosti. Núri Saíd požadoval povinnou vojenskou službu. Souhlasili s ním měšťané, avšak vzpírali se náčelníci tvrdíce, že jsou beztoho stále ve zbrani a když uhájili svých kmenových území, že zaženou všechny, kdo by ohrožovali

irácký stát. Obávali se převahy měšťanů v nové armádě a ztráty svých dotavadních svobod. Král souhlasil se svými vojenskými druhy; vysoký komisař trval na vážkách a návrh zákona o povinné vojenské službě, třebas byl několikráte parlamentu předložen, nemohl a nemohl býti schválen.

Vedle starostí o armádu měly irácké strany veliké potíže s úpravou daně, zvláště pozemkové. Desátek chtěly nahraditi pozemkovou daní. Měšťané byli ochotni ji přijmouti, avšak venkované, zvláště náčelníci kočovníků, kteří při řekách obdělávali půdu, by se byli neradi zbavili zdroje bezpečných příjmů. Desátek si pronajímali za určitou sumu od vlády a sami vybírali, kolik uznali za dobré. O přebytek se dělili se svými příbuznými. Pozemkovou daň, přesně stanovenou, by každý odváděl úřadu a moc náčelníků by poklesla. A přece potřebovala vláda pevných a značných daní, aby zabezpečila rozpočtovou rovnováhu.

Velká Britanie jí značně ulevovala a 1926 se vzdala sumy £ 677,302, kterou měla dostati za veřejné stavby a zařízení mimo železnice, které převzala od vojenské správy. Touto štědrostí hleděla získati veřejné mínění a královy druhy pro novou úpravu svého postavení.

VELKÁ BRITANIE A NEZÁVISLOST

Mírová smlouva s Tureckem byla schválena v Ankaře 13. srpna 1923, i poukazovali Iráčané, že by měla Velká Britanie v souhlasu s protokolem z 30. dubna 1923 navrhnouti již v srpnu 1927, aby byl Irák přijat za člena Společnosti národů. Vysoký komisař věc odkládal tvrdě, že tehdy nebyly vymezeny severní hranice a že je potřebné, aby byla napřed obnovena spojenecká smlouva. Porady trvaly bez-

mála rok a teprv 14. prosince 1927 podepsal Džaafar Askari v Londýně smlouvu novou, která však přesně nestanovila, kdy Irák dosáhne nezávislosti.

TŘETÍ SMLOUVA ANGLO-IRÁCKÁ

Podle čl. 8 přičiní se Jeho Veličenstvo britský král, aby byl Irák přijat do Společnosti národů 1932, avšak toliko když potrvá dotavadní pokrok a nepřihodí se nic nepříznivého. Tato neurčitá podmínka jakož i britské požadavky vojenského, finančního a úřednického rázu, které měly býti postupně splněny, pobouřily vlasteneckou stranu a její vůdce Muhammad Džaafar abu Timn, jemuž byl mezitím návrat dovolen, vybízel všechny krajany, aby svrhli jho, jaké jim okolí královo ukládá. Šíité se sjednotili se sunnity, Núri Saíd a Jásín Hášimi obviňovali Džaafara Askariho a s ním krále z velké povolnosti, strhli parlament i měšťany a bylo patrno, že se nenajde vláda, která by schválení spojenecké smlouvy ze 14. prosince 1927 vymohla.

Sir Henry Dobbs konal, co mohl, aby rostoucí bouři zastavil. Zakázal přečetné listy, omezil shromažďovací volnost i svobodu slova, naléhal na krále, aby využil veškerého svého vlivu ve prospěch toho, co bylo v Londýně ujednáno, avšak k řádnému výsledku nedospěl. Král ze strachu o trůn souhlasil s vysokým komisařem, leč neměl odvahy, aby se postavil proti veřejnému mínění, jaké se projevovalo dotud nebývalou silou. Byl ochoten rozpustiti sněmovnu až schválí návrh zákona, kterým měla vláda irácká pronajmouti na devadesát let jeho bratru Alimu, vypuzenému z Hedžázu, 13.000 akrů (5.260 ha) úrodných pozemků v Bugejle mezi Bagdádem a Kútem. Vlastenecká strana byla proti návrhu tvrdíc, že král Ali lásku k své arabské vlasti neprojevil nikdy význačným způsobem a že přece nelze za vlastenectví platiti,

zvláště když by měli býti ožebračeni zemědělci, kteří pozemky u Bugejly od nepaměti obdělávali. V parlamentě se odpor účinně neprojevil. Král si zabezpečil většinu, jeho bratr Ali dostal obrovský statek a pozítřku 19. ledna 1928 byl parlament rozpuštěn a vypsány nové volby. Dvůr i residence podporovaly Abdalmuhsina Saadúna, jenž řídil volby, aby zajistil bezpečnou oporu novému ministerstvu, které měl utvořiti. Džaafar Askari odjel do Londýna jako vyslanec a spolu aby pokračoval ve vyjednávání.

Mimo volby měl Abdalmuhsin značné potíže s projevy, jaké se v únoru konaly v Bagdádě a po celém Iráku proti Sionským. Příležitost k nim zavdal sir Alfred Mond, jenž chválil v Palestině sionskou práci a navštívil potom Bagdád. Abdalmuhsin omezil ústavní práva a dal uvězniti a odvézti do vzdálených osad k nucenému pobytu nejen ty, kdož bouřili proti Sionským, nýbrž i ty, kdož potírali vládní stranu pokrokovou. Četné školy byly uzavřeny, čelní členové omladiny potrestáni a jejich vůdce Júsef Zejnal odvezen k samému Perskému zálivu. Vládní strana zvítězila hlavně s pomocí náčelníků, kteří dohlédli, aby druhotní voliči poslali do sněmovny jen muže, které navrhl Abdalmuhsin. Z osmaosmdesáti poslanců bylo sedmdesát členů pokrokové strany, deset odpůrců a osm nezávislých.

IRÁČANÉ ZDŮRAZŇUJÍ POŽADAVKY NÁRODNÍ

Ministerský předseda se ujal úkolu, který byl nad jeho síly. Chtěl zachovati dobrou vůli s Velkou Britanií, uzavříti s ní přátelskou a spojeneckou smlouvu, avšak spolu zajistiti hospodářskou a politickou nezávislost své vlasti — a ta byla slabá a k účinnému odporu neschopná. Protahoval vyjednávání a odsouval rozhodnutí o jednotlivých potížích domnívaje se, že londýnská vláda přece jen někde povolí,

aby si usnadnila práci v nepatrném Iráku a soustředila své síly v Indii a Egyptě. Britští úředníci a důstojníci se domáhali, aby byla jejich práva uznána a služební smlouvy obnoveny. Vysoký komisař měl vymoci, aby Irák hradil zvýšené výlohy vzniklé s udržováním britských posádek. Tyto a podobné požadavky znamenaly nové zatížení iráckého rozpočtu a omezení vládní i správní svobody. Abdalmuhsin se jim vzpíral a král i jeho druhové ho podporovali s poukazem na rostoucí bídu a nespokojenost.

Nebylo nejmenší naděje, že by nový parlament, jenž byl zahájen 2. listopadu 1928, schválil nové požadavky britské ve vojenských a finančních věcech. Po přání londýnské vlády měli veleti jednotlivým součástem tvořící se irácké armády toliko britští důstojníci anebo takoví, jež by schválila Velká Britanie. S tím nemohli souhlasiti ani nejbližší královi přátelé; nechtěli se vydati na milost a nemilost britským dozorcům. Nespokojenost rostla i v pokrokové straně a četní poslanci vytýkali jejímu předsedovi Abdalmuhsinovi přílišnou povolnost. V lednu 1929 rozhodli velkou většinou, aby Abdalmuhsin jako ministerský předseda zajistil úplnou vnitřní i vnější nezávislost Iráku. Veškerá branná moc má býti podřízena vrchnímu velení Iráčana. Na soudnictví má dozírati jen vláda. Vysoký komisař a jeho sbor nemají býti placeni ze státní pokladny. Všechny železnice ať spravuje vláda. Britský dozor finanční a zahraniční ať přestane a Irák si ustanoví své diplomatické zástupce, kde uzná za dobré.

VELKÁ BRITANIE SLEVUJE

Abdalmuhsin požádal 21. ledna 1929 za propuštění, avšak po králově přání vedl vládu, pokud nebyl určen jeho nástupce. Koho měl král vybrati, aby spokojil vysokého komisaře a uklidnil pobouřený parlament? Londýnská vláda

Labour Party pochopila rostoucí potíže a pomohla. Za vysokého komisaře poslala do Bagdádu sira Gilberta F. Claytona, vynikajícího znalce Orientu, a dala mu plnou moc, aby zařídil, co uzná za dobré. Po jeho přání utvořil nové ministerstvo Toufík Suejdi, dotavadní ministr vyučování. Byl to jeden z prvých Iráčanů, kdož studovali v Paříži. Za Fejsalovy správy v Syrii přednášel římské právo na právnické koleji v Damašku a doprovázel iráckého zástupce k vyjednávání o mírovou smlouvu lausanneskou. Určil si za úkol zajistiti rozpočet, zvelebiti orbu, průmysl a obchod a ponechati aspoň na nějakou dobu politické věci přirozenému vývoji. Výlohy na národní vojsko nechtěl zvýšiti, nýbrž snížiti, tvrdě, že by země beztoho neubránilo a že je zbytečné, pokud má Irák oporu ve svém britském spojenci. Sotva nastínil 6. května v parlamentě svůj postup, ozvalo se veřejné mínění proti němu a nejen stoupenci vlastenecké strany, nýbrž i členové pokrokové strany a jiných jakož i někteří královi pomocníci ho odsuzovali jako zpátečníka a nepřítele vlasti.

Chtěje zabrániti hrozícím sporům, oznámil vysoký komisař 15. května v souhlase s vládou Labour Party, že je přesvědčen, že Irák vstoupí do Společnosti národů ještě za jeho úřadování. Bylo patrno, že se vláda londýnská odhodlala k podstatným ústupkům a že bude smlouva ze 14. prosince 1927 zakrátko nahrazena jinou, Iráčanům příznivější. Abdalmuhsin se znova ujal vlády. Sir Gilbert Clayton se poctivě přičiňoval, aby obhájil zájmy své vlasti a přece nepoškodil budoucnosti Iráku. Dokončení svého díla se nedočkal, neboť brzo zemřel a jeho nástupcem se stal v říjnu 1929 sir Francis Humphrys, britský vyslanec v Afgánsku. Nedlouho potom v listopadu skončil samovraždou Abdalmuhsin Saadún. Irák ztratil dva vynikající muže v době, kdy jich nejvíce potřeboval.

Londýnská vláda trvala na postupu, jaký určil Clayton. Ministerským předsedou se stal Nádži Suejdi, jenž zdůraznil irácké požadavky účinněji než jeho předchůdce. Po jeho přání měli býti ze stráže bezpečnosti odklizeni ti britští úředníci a důstojníci, kteří svým chováním podrývali vážnost vlády, a nahrazeni pokud možno iráckými. Vysoký komisař nevyhověl, ministerstvo se poděkovalo; po obecných projevech, namířených proti Velké Britanii, utvořil na britský popud koncem března 1930 Núri Saíd novou vládu a pokračoval v díle, přerušeném smrtí Abdalmuhsinovou. Prvotně nebyl v milosti ani u vysokého komisaře ani u krále; když se však oba přesvědčili, že se mu žádný z dotavadních vůdců nevyrovná, smířili se s ním a svěřili mu po prvé utvořiti vládu a hájiti irácké zájmy.

ČTVRTÁ SMLOUVA UZNÁVÁ NEZÁVISLOST

Nová britsko-irácká smlouva spolu s vyměněnými listy byla podepsána v Bagdádu 30. června 1930 a finanční shoda dovršena 19. srpna téhož roku v Londýně. Jeho Veličenstvo britské a Jeho Veličenstvo král Iráku posvětí své přátelství srdečnou shodou a své dobré styky úzkým spojenectvím. O všech věcech zahraniční politiky, týkajících se společných zájmů, se spolu poradí. Ani jedna ani druhá strana nepodnikne v cizině nic, co by působilo druhé potíže. Vznikne-li spor mezi Irákem a třetím státem a poruší-li přátelské styky, poradí se král s Jeho britským Veličenstvem, aby spor vyřídili pokojně v souhlasu se stanovami Společnosti národů a jinými mezinárodními závazky. Kdyby se to nepodařilo a hrozila válka, druhá strana hned pospíší na pomoc.

Irácký král poskytne králi britskému všeho, čeho bude

UNIVERSITNÍ KNIHOVNA - PRAHA

v Iráku třeba k použití železnic, řek, přístavů, letišť a jiných způsobů dopravy.

Irácký král uznává nutnost, aby byly za všech okolností zachovány a chráněny podstatné spojovací cesty Jeho britského Veličenstva. Z tohoto důvodu jakož i aby usnadnil válečnou pomoc, udělí Jeho britskému Veličenstvu po dobu trvání spojenectví místa, která si vybere za letiště v Basře nebo v okolí a západně od Eufratu. Spolu mu dává plnou moc, aby měl na těchto místech své vojsko, čímž však nebudou ohrožena svrchovaná práva irácká.

Tato přátelská smlouva nahrazuje smlouvu, podepsanou 10. října 1922, jakož i onu z 13. ledna 1926. Je vypracována anglicky a arabsky, anglický text je však směrodatný. Zůstane v platnosti 25 let počínaje dnem, kdy byl Irák přijat za člena Společnosti národů. Po dvaceti letech možno jednati o její změně.

Smlouva má doplněk, podle něhož má britské Veličenstvo právo uchovati své vojsko po pět let v Hunejdi jakož i v Mósulu; potom je může odvézti na letiště. Britské posádky budou i nadále podléhati toliko vládě Jeho britského Veličenstva. Irácký král jim poskytne, čeho potřebují k dopravě a zajistí ochranu letišť.

Britský král je ochoten, bude-li o to požádán, na útraty Iráku poskytnouti iráckým důstojníkům výcviku v námořnictví, vojenství, letectví, jakož i dodávati zbraně, náboje, výzbroj, lodi a letadla a posílati britské námořníky a důstojníky jako rádce v námořních, vojenských a leteckých věcech.

Irácká armáda bude stejně vyzbrojena a rozčleněna jako britská. Nebudou ji cvičiti než britští důstojníci a iráčtí důstojníci se mohou vzdělávati jenom v britských školách. Když by bylo třeba, poskytne irácký král britské armádě volného průchodu a umožní jí dopravu.

Podle vyměněných listů bude míti britský zástupce hod-

nost velvyslance, irácký pak vyslance. Irácká vláda nevezme do svých služeb cizí úředníky, leda když by nebylo podobných odborníků mezi britskými. Britské vojenské poselstvo bude říditi výcvik irácké armády.

Podle listu z 19. srpna 1930 přejdou letiště a kasárny v Hunejdi a Mósulu do majetku irácké vlády za třetinu výrobní ceny. Tento peníz bude vyplacen, jakmile se britské posádky vystěhují.

Rozhodne-li se vláda Spojeného království pro letiště u Habbánje, přispěje irácká vláda k jeho vybudování.

Vlastnické právo na železnice v Iráku přejde s britské vlády na iráckou a budou odevzdány společnosti, o jejíchž stanovách se dohodnou obě vlády. Společnost bude odpovědna za správu a provoz železnic a jen ona bude oprávněna opatřovati si potřebné peníze. Obě vlády dostanou určitý počet podílů. Britské podíly může irácká vláda kdykoliv koupiti. Předsednictvo se skládá z pěti ředitelů: dva ustanoví vláda britská, dva irácká a pátého, předsedu, vyberou obě souhlasně. Irácká vláda prodlouží na tři leta smlouvy britských železničních úředníků.

Majetek, který má vláda Spojeného království v přístavu Basra, dostane přístavní sbor, zajištěný zákonem, schváleným od britské vlády. Tento zákon nebude pozměněn, pokud přístavní sbor nesplatí vše, co je dlužen Velké Britanii. Jakmile bude zákon vydán a přístavní sbor ustaven, přejde majetek přístavu do vlastnictví irácké vlády, avšak užívati a spravovati jej bude přístavní sbor, pokud vláda Spojeného království nedostane, kolik do přístavu vložila.

VÝSADY BRITSKÉ

Nelze popříti, že přátelskou a spojeneckou smlouvou z 30. června 1930 nabyl Irák mnohých práv, jakých se jeho synové před desíti lety ani nenadáli; spolu však se dostal do svaz-

ku britského imperia, z něhož se těžko vyprostí. Vždyť jeho král uznal článkem 5 nutnost zachovati a chrániti podstatné spojovací cesty Jeho britského Veličenstva, čímž vsunul svůj stát na pole, na kterém zápasí o svou nezávislost Egypt. Britští imperialisté tvrdí, že Egyptem procházejí podstatné cesty jejich říše, že je proto povinností Velké Britanie, aby tuto zemi držela. Týž názor je zdůrazněn i v Iráku. Leží-li Irák rovněž na takových spojovacích cestách, neodejdou z něho britské posádky nikdy a na jeho vládu a správu bude dozírati britský velvyslanec s odbornými úředníky a důstojníky.

Velká Britanie má v Iráku vlastní letiště. Při nich slouží 1.250 iráckých vojáků a aspoň 2.000 anglických z leteckých oddílů. Irácká armáda zůstane nadále pod britským velením a může býti kdykoliv přičleněna k anglické. Letecké posádky, podporované obrněnými auty, udrží pokoj a pořádek v zemi, a kdyby bylo třeba, mohou býti zesíleny za den, za dva z Egypta a Kypru a za týden z Indie. Britský vojenský dozor je přátelskou smlouvou trvale zabezpečen.

Jediný irácký námořní přístav v Basře zůstane britským peněžníkům rovněž jako všechny význačnější průmyslové podniky, zvláště naftové a lodní. Ani železnice nedostane irácká vláda tak brzo do své správy.

Za dvanáct let zajistila Velká Britanie v Iráku své hospodářské, politické i vojenské zájmy; mohla se beze všeho vzdáti mandátu, o který se nikdy neucházela a jehož stanovy rada Společnosti národů nikdy neschválila. V přátelské a spojenecké smlouvě z 30. června 1930 se nikde nezmiňuje o souhlasu rady a o své újmě prohlašuje, že všechny závazky Jeho Veličenstva britského krále v Iráku přestanou, jakmile bude přijat do Společnosti národů. Mandát nebyl v Iráku nikdy zaveden, nebylo třeba jej výslovně rušiti.

OBAVY IRÁČANŮ PŘEKONÁNY

Všechny irácké listy se rozepsaly o nové smlouvě a všechny bez rozdílu jí vytýkaly mnoho věcí a z velké většiny ji odsuzovaly. Obviňovaly svou osvoboditelku a učitelku, že nesplnila závazného slibu, daného 1917 v Bagdádě, a že chce trvale v Iráku zůstati, aby pokud možno těžila ze země. Členové vlastenecké strany obecně obviňovali svého vládce, že je britským nástrojem, a vybízeli krajany, aby veřejně projevovali nespokojenost s vládou i smlouvou. Núri Saíd nepovažoval smlouvu za konečnou. Poukazoval na vývoj britských dominií a ubezpečoval sourodáky, že je potřebí, aby se Irák ubíral jejich cestou a po částech vymáhal, čeho nemůže dojíti najednou. Jeho vláda projevy zakazovala, čelné odpůrce stíhala a chystala nové volby. Kdejaký úředník a zřízenec, vojín a člen stráže bezpečnosti dostali rozkaz, aby podporovali uchazeče vládě příznivé. Odpůrcům bylo znemožněno, aby byli vybráni za druhotné voliče, i dostali se do parlamentu bezmála jen mužové vládě přízniví. Vlastenecká strana se k volbám chystala, avšak nezúčastnila se jich, poněvadž byli její vynikající členové pozavíráni a ostatní zastrašeni anebo rozehnáni. Ministerský předseda Núri Saíd obnovil zašlé irácké sdružení, ahd al-iráki, soustředil v něm své stoupence a poslal je k volbám, aby v parlamentě zajistili své vlasti úplnou nezávislost, položili základy národní svobody i hospodářského blahobytu a upravili přátelské styky se sousedními státy. Založil vlastní list „Ozvěnu Sdružení, Sada al-Ahd". V něm, jakož i na schůzích a soukromých poradách připravoval poslance, aby nedbali odpůrců a schválili smlouvu. Učinili to 16. listopadu 1930 velkou většinou, i mohla londýnská vláda doporučiti radě Společnosti národů, aby Irák přijala za člena.

Irácký stát je těžko přístupný. Byl utvořen diplomaty bez ohledu na polohu a potřebu. Britská správa v něm mnoho vykonala, avšak obyvatelstvo, zvláště městské, nezískala. Velká jeho část zůstala nepřátelská králi, vládě a vysokému komisaři. Uvědomělí Iráčané obviňovali a obviňují Velkou Britanii, že oklamala Araby, nespojivši arabské země, oddělené od Turecka, v jednotný stát, jak přece závazně slíbila velkému šerífu Husejnovi. Vytýkali britským rádcům, že jednají po svém, nedbajíce ani vlády ani parlamentu a že schválně zeslabují Irák, jen aby nedosáhl nezávislosti. Král, aby udržel svůj trůn, že mlčí, když vláda podrývá ústavu. Nespokojencům nestačila záruka, že se Irák stane do dvou let členem Společnosti národů. Požadovali, aby zmizela jakákoliv památka po mandátu, jakýkoliv cizí dozor, proto aby odešli cizí úředníci; že berou vyšší plat, vyhrazují si větší práva a nepracují pro zemi, která je odměňuje, nýbrž pro svou vlast.

Vysoký komisař nejednou napomínal britské dozorce, aby se mírnili a navenek nevystupovali, leč nebylo mu možno, aby vymýtil zvyky, jaké si horlivci přinesli z Indie. Hospodářská tíseň doléhala a služné cizích úředníků a zřízenců zatěžovalo rozpočet. Aby mu ulehčila, vzdala se londýnská vláda peněz, které dotud Irák odváděl na vysokého komisaře a jeho sbor, a oznámila, že bude sama platiti velvyslance a jeho družinu. Tato štědrost neukonejšila Iráčany, kteří požadovali, aby britští úředníci a důstojníci měli plat jako domorodci nebo svá místa opustili. Jásín Hášimi se přidal k nespokojencům a v červenci 1931 vypukly obecné stávky po městech i venkově. Vojsko zasáhlo a vyteklo mnoho krve, než se vládě Núriho Saída podařilo obnoviti klid a pořádek, jehož Irák nesmírně potřeboval, poněvadž rada Společnosti národů jednala o jeho přijetí.

Ani členové londýnské vlády nebyli se svým ministerským předsedou zajedno v nazírání na irácké věci. Ramsay MacDonald se odvolával na vysokého komisaře sira Gilberta Claytona, jenž jako jeden z nejlepších znalců Iráku doporučoval cestu, vedoucí do Společnosti národů. Tento postup byl konečně schválen a britský zástupce požádal radu, aby uznala Irák za člena Společnosti. Nebylo to snadné, poněvadž se zástupce Francie protivil a svůj odpor zdůrazňoval pamětními listy, jež dostával z Iráku. Kurdi se domáhali nezávislého nebo aspoň samosprávného Kurdistánu. Nestoriáni či Asyřané požadovali národní domovinu. Mnozí židé a katoličtí i evangeličtí křesťané se obávali o své náboženské výsady a všichni trvali na tom, aby britský dozor v Iráku zůstal ještě aspoň dvacet let v souhlasu s nálezem rady Společnosti národů z 1925. Avšak též Francie měla vlastní obavy; vždyť dobře věděla, že zakrátko nebude moci odepříti Syrii to, čeho Velká Britanie dopřála Iráku, a že s podobnými požadavky přijdou také obyvatelé Túniska nebo snad i Maroka. Poukazovala na britskou nedůslednost, když se má Iráku dostati, oč se marně uchází Egypt a nač není ani pomyšlení v Palestině.

Veškeré námitky se minuly s úspěchem, poněvadž se londýnská vláda vší mocí zasadila, aby byla její žádost splněna. I schválila rada Společnosti národů 4. září 1931 podmínky zrušení mandátu. Mandát pomine ve státě, který má vládu i správu, zabezpečující řádné konání státní služby; je s to, aby zachoval celistvost území, politickou nezávislost, veřejný pokoj, měl peníze pro správu potřebné a zaručil zákonodárstvím a soudnictvím každému občanu spravedlnosti. Mimoto má zajistiti ochranu menšin podle plemene, jazyka a ná-

boženství, výsady cizinců a jejich zájmy v civilním i trestním soudnictví, svobodu svědomí a volnost náboženských obřadů, finanční závazky mandatární vládě, veškerá práva, jichž někdo od ní nabyl, a zachovávati vše, k čemu se uvolila. Britský zástupce, lord Cecil of Chelwood, ubezpečil radu, že Irák má všechny podmínky a že udělí záruky, jakých požaduje, i byl 3. října 1932 uznán za člena. Na papíře dospěl k nezávislosti, ve skutečnosti podléhal i nadále Velké Britanii.

NEZÁVISLÝ STÁT SE ZAŘIZUJE DOMA I ZA HRANICEMI

V Bagdádě vyhlásila vláda slavnostně nezávislost a určila státní znak. Na štítu vycházejí Eufrat a Tigris z dalekých hor a spojují se krátce před vtokem do Perského zálivu. Nepatrná trojnožka na horách připomíná přírodní naftové poklady a čtyři datlové palmy mezi řekami označují domácí ovoce. Na spodní straně je zkřížen meč s kopím. Štít je olemován slovy: „Spravedlnost tvoří základ království, al-adlu asás al-mulk," provedenými kúfickým písmem s letopočtem 1339 (1921, kdy Fejsal nastoupil na trůn) uprostřed spodní strany. Pod štítem je znázorněno sedm pšeničných klasů a větévka bavlníku, obsypaná poupaty a květy. Zprava i zleva drží štít babylonský lev a kůň. Nad nimi vyznačují dvě hvězdy o sedmi paprscích Araby a Kurdy. Za štítem a jeho nosiči splývá závěs, ozdobený iráckou korunou.

Sir Francis Humphrys jako prvý velvyslanec Jeho britského Veličenstva měl plné ruce práce s úpravou věcí nezávislého státu. Džaafar Askari dlel v Londýně jako vyslanec, ministerský předseda Núri Saíd byl skoro stále na cestách do Ženevy a do Londýna, nebylo silného muže a churavějící král nevěděl, kudy kam. Iráčané se domáhali většího vlivu na vládu a správu, vlastenecká strana získávala nové a nové stoupence mezi omladinou a Muhammad Džaafar abu Timm,

její vůdce, ji hleděl vybudovati po způsobu egyptského uafdu. Mnozí stoupenci dvorní strany vlasteneckého bratrstva se k němu přidávali. Jásín Hášimi obviňoval vládu Núriho Saída, že omezuje svobodu slova a přiměl svého druha, nejvyššího komořího Rašída Kílániho, aby upozornil krále na nebezpečí, hrozící trůnu, když by nezískal dobré vůle svých poddaných. Král se zalekl a přinutil 29. října ministerstvo, aby se poděkovalo. Obecně se očekávalo, že bude utvořením nové vlády pověřen Jásín Hášimi a že provede volby. Velvyslanec se obával, že rostoucí vlastenecké nadšení znesnadní uklidnění Kurdů a nestoriánů a zaviní nejednu potíž v době, kdy je třeba pokoje a pořádku, aby se všichni zahraniční odpůrci nezávislosti Iráku přesvědčili, že se Velká Britanie neukvapila, vzdavši se mandátu. Bylo utvořeno dočasné ministerstvo a volby se konaly bez značnějšího nátlaku. Vlastenecké straně nemohly dopomoci k vítězství, poněvadž bylo na vůli cizích dozorců, úředníků a důstojníků, koho vyberou za druhotné voliče. Do nové sněmovny se dostalo 20 členů vlastenecké strany, 8 nezávislých a 60 těch, kdož byli ochotni se říditi pokyny shora.

Již na začátku vybízel Jásín Hášimi vládu, aby zrušila dvojí obsazování jednotlivých míst, jinými slovy, aby vymohla propuštění drahých úředníků a důstojníků britských. Spolu upozorňoval, že není spravedlivé, když Velká Britanie požaduje, aby Irák zaplatil, co vybudovala za války, když se přece zříká peněz, jež jsou jí dlužni její bývalí nepřátelé. Bylo patrné, že se Iráčané chystají, aby postupně vymýtili z přátelské smlouvy to, co zatěžuje jejich hospodářský a politický život. Tyto a podobné požadavky se líbily většině, prozatímní vláda odstoupila a Rašíd Kíláni, nejvyšší komoří, byl 20. března 1933 povolán od krále za předsedu ministerstva. Núri Saíd zůstal ministrem zahraničních věcí, Jásín

Hášimi byl jmenován ministrem financí a Rustem Hajdar ministrem hospodářských věcí. Ostatní byli vybráni z přívrženců národních snah a všichni dostali za úkol, aby vyrovnali protivy mezi korunou a národem. Velvyslanec neodporoval. Chtěl pozorovati vývoj a zasáhnouti, když by toho bylo třeba.

Král se snažil, aby zachoval dobrou vůli s Velkou Britanií a vymohl svému národu aspoň finanční ústupky. Vida, že nepořídí s velvyslancem v Bagdádě, odebral se s ním, jakož i s Núrim Saídem do Londýna. Přijali ho s velkou okázalostí, avšak nejevili ochoty, aby se vzdali toho, co si byli v Iráku vyhradili. Největšími odpůrci jakéhokoliv ústupku byli britští dozorci, úředníci a důstojníci, kteří těžce nesli, že se mají aspoň na venek podříditi cizí vládě. Byli přesvědčeni, že chvála, jakou ji londýnská vláda před radou Společnosti národů zahrnula, nebyla oprávněna a že není a ani v dohledné době nebude s to, aby řádně spravovala Irák. Každé zeslabení britského dozoru a nátlaku že znamená ohrožení toho, co dotud bylo vykonáno, a začátek vnitřního rozvratu. Mnohé události v Iráku dávaly za pravdu těmto obavám.

POTÍŽE S KURDY A NESTORIÁNY

Vláda Kílániho se hleděla vyrovnati s Kurdy a s nestoriány. Kurdi, iráčtí státní občané, se uklidňovali, když dostali záruku, že bude aspoň po nějakou dobu ještě dbáno jejich zvyků a obyčejů a že nebudou vojenským nátlakem donuceni, aby odváděli daně jako jejich arabští sousedé. Hůře bylo s nestoriány. Velkou většinou nechtěli přijmouti irácké státní občanství, opírali se o Angličany, v jejichž posádkách sloužili, opovrhovali domorodými Araby i Kurdy a domáhali se národní domoviny, po jaké toužil jejich patriarcha. Koncem července došlo k přestřelkám mezi nimi a Kurdy

a když napadli irácké řadové vojsko, vrhli se na ně jejich sousedé arabští i kurdští a mstili se za vše, čeho od nich od 1918 zakusili. Trpěli i nevinní a zahynulo na 300 mužů, žen a dětí. Jejich přátelé, odpůrci nezávislého Iráku, se ozvali nejen ve Francii, nýbrž i ve Velké Britanii a výtky nabyly neobvyklého významu, když se roznášely zprávy o nadšení, jaké zachvátilo celý Irák, že byli konečně ztrestáni, kdož podrývali jeho jednotu a že se sám korunní princ Gázi zúčastnil vlasteneckých projevů. Král Fejsal se vrátil letadlem se svou družinou do Bagdádu a vyslal Núriho Saída do Ženevy, aby uklidnil a spolu ujistil radu Společnosti národů, že irácká vláda nahradí způsobené škody a zachová pokoj i pořádek. Král uznal za dobré, aby podporoval svého ministra zahraničních věcí, a současně léčil svou chorobu; proto se vypravil znova do Evropy, kde však v Bernu 8. září 1933 náhle zemřel.

KRÁL FEJSAL ZEMŘEL 8. ZÁŘÍ 1933

Irácký stát utrpěl velkou ztrátu odchodem svého prvého krále. Fejsal se poctivě snažil, aby upevnil svůj trůn a tím zároveň udržel stát, utvořený z cizí milosti. Byl poslušným nástrojem vysokého komisaře, avšak často ho upozorňoval na tužby a potřeby lidu a zabránil nejedné strohosti, takže se vzájemné styky koruny a vysokého komisaře vyvinovaly příznivěji než v Egyptě. Že byl na trůn dosazen a nikoliv zvolen a že se na něm udržoval cizí pomocí, bylo patrné jeho myslícím poddaným a ztěžovalo jeho snahu, aby se s nimi sblížil a získal jejich dobrou vůli. Snad by byl s Rašídem Kílánim a jeho druhy našel cestu k srdci iráckého lidu. Srdeční mrtvice mu vzala tuto možnost a je na jeho synu a nástupci, získá-li úctu a lásku svých poddaných.

GÁZI KRÁLEM

Nový král Gázi se narodil v Mekce 12. března 1912 jako čtvrté dítko a jediný chlapec svého otce. Dostalo se mu dobré výchovy a pobyl nějaký čas v Anglii, aby se řádně připravil na svůj životní úkol. Dal se nadchnouti tužbami omladiny a byl by jistě postup Kílániho vlády schválil a podporoval, nebýti velvyslance. Co mohl strpěti padesátiletému opatrnému a zkušenému otci, nemohl sir Francis dovoliti jeho mladistvému a ukvapenému synu, i čekal na příležitost, aby zakročil a svěřil vládu mužům, kterým důvěřoval. Naskytla se koncem října, kdy ministerský předseda navrhl králi, aby byl rozpuštěn parlament, provedeny nové svobodné volby a jemu dovoleno, aby vymohl a zařídil, čeho Irák ve své hospodářské a politické bídě potřebuje. Král nevyhověl a Kílánimu nezbylo než se poděkovat. Do nového ministerstva nevstoupil ani jediný irácký vlastenec. Bylo obsazeno bývalými tureckými důstojníky a jejich pomocníky, kteří za světové války nebo po ní přešli k Velké Britanii a dostali se s Fejsalem do Iráku. Ministerským předsedou se stal 9. listopadu Džamíl Midfai, dělostřelecký důstojník, jenž byl po nějaký čas politickým správcem a za vlády Núriho Saída předsedou sněmovny poslanců. Núri Saíd zůstal ministrem zahraničních věcí a jeho druh Rustem Hajdar převzal správu hospodářských věcí. Vnitřní i vnější irácká politika se dostala tam, kde byla před desíti lety. Nejen členové vlastenecké strany, nýbrž i stoupenci dvorní strany vlasteneckého bratrstva byli pronásledováni, zbavováni vlivu a nahrazováni bezbarvými a vládě oddanými muži.

Četní poslanci se protivili tomuto postupu a veřejné mínění je podporovalo, ukazujíc na rostoucí britský vliv hospodářský i politický. V červenci došlo k rozmíškám ve vládě a Núri Saíd a Rustem Hajdar vystoupili. Koncem srpna

utvořil nejvyšší komoří Ali Džoudet Ajjúbi, bývalý turecký důstojník, vládu z povolných mužů a dostal rozkaz, aby chystal nové volby do sněmovny, jež byla 5. září rozpuštěna. Volilo se 6. prosince 1934 za úplného klidu. Nejvíce hlasů dostala strana vlastenecká.

V Londýně litovali, že vláda Labour Party dopomohla Iráku do Společnosti národů tvrdíce, že zprávy o jeho pokroku byly přehnané. Požadovali, aby velvyslanec a britští úředníci uchránili nezkušeného krále od osidel národní a náboženské nesnášelivosti a zabezpečili výnosnost britských podniků v zemi dobyté britskými zbraněmi a scelené britským rozmyslem.

DOSLOV

Nedá se upříti, že Angličané za desítileté správy, ba vlády, mnoho vykonali, ale je rovněž pravda, že jejich činnost nebyla zázračná. Zaseli seménko, ze kterého roste irácký národ a učí se chápati pojem vlasti. Dotud není ani jednoho ani druhého, poněvadž národní výchova je teprv v plénkách. Není učitelů, úředníků, důstojníků. Schází vědomí povinnosti k státu, ukázněnosti, odpovědnosti. Bez poručníků, vychovatelů se Irák neobejde, třebas byl nezávislý a členem Společnosti národů. Poručníky a vychovateli zůstanou Angličané. Jejich jsou veškeré velké hospodářské podniky, oni ovládají peněžnictví, dozírají na vládu i správu. Britský velvyslanec povede a své pokyny a rady zdůrazní, když se ukáže potřeba, nejen tlakem hospodářským, nýbrž i vojenským. Britská válečná letadla ovládají Irák.

IV

MENŠINY, SOUSEDÉ, VĚCI HOSPODÁŘSKÉ A OSVĚTOVÉ

Irácký stát je semitský a muslimský. Přivtělením kurdských horalů dostal silnou menšinu arijského původu, avšak muslimského náboženství. Nestoriáni, jimž v něm poskytla Velká Britanie útulku, utvořili křesťanskou menšinu semitskou, která neměla chuti splynouti s ostatním obyvatelstvem.

KURDI

Mósulsko, nejbohatší irácký kraj, je z pěti osmin obydleno Kurdy, z jedné osminy křesťany nebo jazídy. S Kurdy měli britští imperialisté velké záměry. Jsou Arijci, tedy z indoevropské rodiny, z níž jsme i my, příbuzní Peršanů a podle mnohých potomci Médů, známých z klasických dějin. Bydlí v pohoří Tauru od levého břehu Eufratu až po Hamadán v Persii a je jich přes tři miliony. Dobrá polovička náleží do Turecka, něco do Syrie, přes 700.000 do Persie a 500.000 do Iráku. Měli utvořiti vlastní stát Kurdistán pod ochranou, ba správou britskou. Základy chtěli jejich angličtí přátelé položiti v Mósulsku, i dostal sir Arnold Wilson rozkaz, aby se všemi úředníky, civilními i vojenskými, pobízel Kurdy k vybudování vlastního státu a účinně je podporoval. Byla to práce Sisyfova; vždyť Kurdi neměli vlastní osvěty ba ani spisovného jazyka, neznali leda příslušnost kmenovou a vzpírali se každé vládě.

MARNÉ POKUSY ZŘÍDITI KURDSKÝ STÁT

Střediskem iráckých Kurdů je město Sulejmánijje neboli kurdsky Sulejmáni. Tam měl největší moc rod Barzindži, jehož předek Kaka Ahmed, člen náboženského řádu nakš-

bandijje, je tam pochován a uctíván jako světec. Velká Britanie hleděla již před světovou válkou získati šejcha Mahmúda, hlavu rodu Barzindži. Jemu se vzdala turecká posádka po uzavření příměří 1918 a Wilson ho jmenoval správcem kraje Sulejmáni a nabádal náčelníky jižního Kurdistánu, aby utvořili federativní stát. Šejch Mahmúd byl rád, že se stal guvernérem, neboť se domníval, že je to první krok k samostatnosti, ba nezávislosti. Měl vlastní vlajku, poštovní známky a ustanovoval správce jednotlivých soudních okresů. Wilson k němu poslal v březnu 1919 britské úředníky a důstojníky s rozkazem, aby dozírali na správu i na činy jednotlivých náčelníků. To se nelíbilo ani Mahmúdovi ani náčelníkům. Zajali důstojníky již po dvou měsících, bylo však proti nim vypraveno britské vojsko, zesílené nestoriánskými či asyrskými dobrovolníky. Kurdi se holedbali, že se ve svých horských osadách a skrýších ubrání, avšak Britové použili zbraně Kurdům dotud neznámé, letadel, z nichž vrhali bomby a stříleli z kulometů na odbojné osady. Mahmúd sám chtěl hájiti Sulejmáni, letadla však zastrašila obyvatele, kteří ho 18. června 1919 vydali Angličanům. V Bagdádu jej odsoudili pro vzpouru na smrt, leč změnili tento trest v desítiletý žalář, jenž byl 1921 nahrazen vyhnanstvím v Indii.

Položiti základy samosprávného Kurdistánu bylo trvalým úkolem Wilsonovým. Co se mu nepodařilo se šejchem Mahmúdem, opakoval se sajjedem Tahou, náčelníkem kmene Šamsdinan. Byl spřízněn a spřátelen s Ismaílem či Sumejkem, Simkem, náčelníkem kmene Šekkak, jenž zabil 25. února 1918 nestoriánského patriarchu Benjamina Mar Šimúna. Wilson oba ubezpečil, že nebudou trestáni za křivdy dotud na křesťanech páchané, poskytl jim zbraní a jmenoval Tahu guvernérem v Ráuanduz. Kurdové nechtěli poslouchati ani

Tahy, ani Ismaíla. Za důvod udávali, že nemohou porušiti věrnosti, povinné šejchu Mahmúdovi. Vzbouřili se a přinutili britské vojsko, že 1920 ustoupilo až za Kifri, Kerkúk, Irbil. Letadla sice pobořila mnoho vesnic, leč Kurdi podnikali výpady a nájezdy do okolí a druhý pokus o samosprávný Kurdistán se ztroskotal.

Článek 62—64 mírové smlouvy sèvreské z 10. srpna 1920 stanoví, že se mósulští Kurdi mohou přidružiti k nezávislému Kurdistánu, pakli se pro něj do roka rozhodnou kurdští obyvatelé turečtí. Vítězné vojsko Mustafy Kemála uhájilo celistvosti turecké republiky a lausanneská mírová smlouva se o Kurdech nezmiňuje. Samosprávný Kurdistán zanikl a mósulští Kurdi zůstali v Iráku.

IRÁCKÝ KURDISTÁN

Po vítězství Mustafy Kemála nad Řeky bylo patrné, že dojde k jednání o mír a při tom že bude třeba stanoviti severní hranice Iráku. Britská vláda si přála, aby dříve, než bude mírová smlouva podepsána, její vojsko obsadilo kurdské kraje, ze kterých odešly 1920 její posádky. To jí mohl usnadniti šejch Mahmúd. Proto ho dala v září 1922 dovézti z Indie a dosadila ho znova do Sulejmáni jako guvernéra se zárukou, že se mu dostane potřebné pomoci. Kmenové se k němu přidali, v listopadu se prohlásil králem a zřídil si vlastní vládu, při čemž pronásledoval náčelníky, kteří podporovali sajjeda Tahu. Vysoký komisař povolal do Bagdádu odpůrce Mahmúdovy a oznámil jim 22. prosince 1922, že vlády britská a irácká uznávají právo kurdských obyvatelů Mósulska zříditi si kurdskou vládu v hranicích, jaké si sami vymezí, a že jsou ochotny jednati s jejich zástupci o budoucích politických a hospodářských stycích. Mahmúd, spoléhaje na Turky, nedbal dobré vůle britské a šířil svou správu

a moc. Nastaly občanské boje, které trvaly až do jara 1923 a umožnily anglický postup.

Britské vojsko bylo zesíleno a dobře vyzbrojeno, sajjed Taha se svými stoupenci zásoben potravinami a penězi a šejch Mahmúd 24. února 1923 vyzván, aby se dostavil do Bagdádu. Neuposlechl a vyjednával s Turky o pomoc, jenže bylo již pozdě. Angličtí vojáci a asyrští dobrovolníci vtrhli pod ochranou letadel 22. dubna 1923 do Ráuanduzu a tísnili odtud šejcha Mahmúda a Kurdy s ním spojené od jihu a od západu. Sulejmáni opanovali 15. května, ale dlouho tam nezůstali. Nebylo jasné, zda bude kraj sulejmánský nadále spravován pod dozorem vysokého komisaře nebo dostane samosprávu v rámci iráckého státu, či bude vrácen Turecku, jak si tehdy přála většina obyvatelstva. Anglické vojsko opustilo Sulejmáni a již 11. července se směl Mahmúd ujmouti správy svého rodného města a kraje se souhlasem vysokého komisaře. Avšak vysoký komisař odloučil od Sulejmáni četné okresy, které přidělil jiným správním krajům, aby zeslabil vliv šejcha Mahmúda, jemuž hrozil válečným zákrokem, kdyby chtěl rozšířiti svou pravomoc na odloučené okresy. Mahmúd se o to pokusil tvrdě, že si nikdy nedá vzíti, co je po jeho právu, i byl 25. května 1924 anglickým vojskem a letadly napaden a 15. července ze Sulejmáni vypuzen. Četné osady a některé částky města Sulejmáni byly pobořeny. Obyvatelstvo bylo rádo, že se s Angličany vrátí pokoj a pořádek a že se bude moci věnovati své práci. Mahmúd ustoupil s četou svých věrných do hor k perskému pomezí, kde se k němu přidal též Ismaíl Simko, jenž naprosto nechtěl býti podroben cizincům. Drobná válka v sulejmánském kraji a na sever odtud trvala do polovice června 1927, kdy se vysokému komisaři podařilo získati Mahmúda. Uvolil se, že bude se svou rodinou bydliti ve Valadžim

v Persii, pokud se irácká vláda nepřesvědčí o jeho věrnosti. Do vnitřních iráckých věcí že se nebude míchati a do Iráku že nevkročí bez souhlasu vlády. Projevil ochotu podrobiti se nálezu iráckých soudců, poslati svého syna Baha Aliho na studie do Bagdádu se zárukou, že toto město neopustí. Irácká vláda slíbila, že vrátí jemu a jeho příbuzenstvu veškeren zabraný majetek, usnadní jeho správu a dovolí Mahmúdovým stoupencům návrat domů. Kdyby Mahmúd závazky neplnil, že zakročí, jak uzná za dobré.

SAMOSPRÁVA KURDSKÁ OMEZENA

Článek 17 irácké ústavy dává Kurdům právo užívati svého jazyka ve styku s úřady, jejichž povinností je dbáti zvyků a obyčejů. Sulejmánské nářečí bylo zavedeno do obecných škol, ale v měšťanských se vyučuje arabštině, jež je vyučovacím jazykem na středních a odborných školách. Vysoký komisař svědomitě dohlížel, aby Kurdi dostali dobré učitele a úředníky, dal pro ně tisknouti noviny a křísil lásku k vlasti — zaséval seménko budoucího Kurdistánu. Viděl v Kurdech přirozené stoupence Velké Britanie. Zůstaloť jich v arabském Iráku půl milionu. Bydlí pospolu a nenávidí Arabů. Se státem je nepoutá ani národnost ani víra ani oddanost ke králi. Pro Fejsala nehlasovali nebo se vyslovili proti němu. Bojí se iráckých úředníků, kteří by je rádi poarabštili, a nenávidí nestoriánských dobrovolníků, jimž do nedávna poroučeli. Opírali se o vysokého komisaře a britské důstojníky a dávali londýnské vládě výmluvu, proč nemůže odvolati svých lidí z Iráku.

Odchodem šejcha Mahmúda do Persie nenastal klid. V sousední turecké republice se roznítila náboženská válka. Kurdští představení různých řádů přiměli své soukmenovce, aby se jí účastnili. Bylo třeba silného vojenského náporu, aby

se neprohloubila a neohrozila základy republiky. Zdatným tureckým velitelům, podporovaným zradou, se podařilo zajmouti kurdské vůdce šejcha Saída a Abdalkádera. Oba byli s četnými soudruhy popraveni a jejich příbuzní se v červnu 1925 dožadovali útočiště u svých pokrevenců v Mósulsku. Vysoký komisař rád dovolil, aby se nastěhovali se svými stoupenci do Iráku; vždyť pomáhali zdůrazňovati britské požadavky o úpravě severních hranic. Mustafa Kemál a jeho vláda pochopili, o hranicích se domluvili a Iráku přibylo nebezpečných, poněvadž nespokojených obyvatelů. Přidali se jednak k Ahmedu, nespolehlivému náčelníku z Barzánu, jednak k Ismaílu Simkovi, jenž byl ze své turecké domoviny rovněž vypuzen. V říjnu 1926 se uchýlil do Iráku a usadil se v kraji Ráuanduz, odkud podnikal nájezdy do Persie i do Turecka společně s Ahmedem z Barzánu. Vysoký komisař uznal, že nezavládne při hranicích severovýchodních pokoj, nedomluví-li se irácká vláda s tureckou a perskou a nebudou-li společně a účinně postupovati. Přátelská smlouva sousedská byla uzavřena a pohraniční perské vojsko, podporované iráckým, zahubilo v druhé polovici července 1930 Ismaíla Simka s celou družinou.

Začátkem léta 1930 se roznesla zpráva, že byla nebo brzo bude uzavřena přátelská a spojenecká smlouva mezi Velkou Britanií a Irákem, jenž zanedlouho vstoupí do Společnosti národů. Všichni, kdož měli zájem nebo kdo by byli rádi lovili v kalných vodách, podněcovali irácké nespokojence k odporu; vždyť dotud nebyl zřízen samosprávný Kurdistán, nebyly splněny požadavky šejcha Mahmúda a jeho druhů. Kurdům hrozila ztráta zděděných svobod, výsad a měli se trvale dostati pod vládu krále, jenž spolu se svým otcem zradil svatou věc islámu a povstal proti chalífovi jako spojenec nevěřících. Proti vůli Kurdů byl dosazen na trůn a držel se

na něm cizí pomocí. Letadla a ozbrojené čety těchto cizinců, podporovaných nestoriánskými dobrovolníky, pobořily nejednu kurdskou osadu a zničily mnoho životů a majetku. Proč měl býti Kurdistán navždy připoután k Iráku, když přece byla jeho obyvatelům mírovou smlouvou sèvreskou zajištěna samospráva, ba nezávislost? Je pravda, tato smlouva nebyla nikdy schválena, avšak to se nestalo vinou Kurdů. Britští zástupcové v Iráku je krátce po světové válce často a často ubezpečovali, že se budou spravovati sami a že se nedostanou do arabského područí. V radě Společnosti národů se jich ujímali a vybízeli Velkou Britanii, aby zajistila Kurdům samosprávu a zařídila jim vlastní vládu.

V čelo nespokojených se znova postavil šejch Mahmúd. Koncem září 1930 opustil své perské sídlo a doprovázen členy řádu nakšbandijje, jehož byl představeným, pronikl pohraničními perskými strážemi do okolí Sulejmáni, kde zahájil drobnou válku s řadovým vojskem. Tři kurdští důstojníci k němu zběhli a stali se členy jeho vlády, jež žádala, aby irácká vláda odvolala své vojsko a úředníky z celého Kurdistánu a vybudovala zvláštní vládu a správu pod britským mandátem. Vzbouřenci dobývali jednotlivých pohraničních srubů, hubili irácké posádky a šířili se do krajů Kerkúk a Irbil. Hrozilo obecné povstání, proto zasáhlo nejen irácké, nýbrž i britské vojsko a bylo podporováno z letadel bombami a kulomety. Stěží by se mu bylo podařilo vzpouru zdolati bez perské pomoci. Sotva roztál sníh, postupovaly perské vojenské oddíly k hranicím, rušily spojení povstalců a blížily se k vesnici Piran, již šejch Mahmúd zvolil za svůj ústřední tábor. Chtěly jej napadnouti současně s iráckými 14. května 1931. Šejch Mahmúd poznal, že se neubrání, i rozhodl se, že se opět vzdá vysokému komisaři. Vypravil zvláštního posla k nejbližšímu britskému důstoj-

níku a domluvil se s ním 14. května, že přijme podmínky irácké vlády. Cestou do Sulejmáni jakož i v tomto městě dávalo obyvatelstvo najevo, jak si ho váží a jak s ním cítí. V letadle byl dopraven do baserského kraje a vykázána mu k nucenému pobytu osada Samáua. Ze zdravých hor se dostal na zamořené bažinaté pobřeží Eufratu.

Věci kurdské se ujal Ahmed z Barzánu, avšak bez úspěchu. Rada Společnosti národů měla býti přesvědčena, že irácká vláda je s to, aby zabezpečila pokoj i pořádek, proto se vypravily začátkem prosince 1931 k Barzánu silné vojenské čety, které jednaly v souhlase s pohraničními tureckými posádkami. Ahmed a jeho druhové nebyli s to, aby odolali útoku od jihu i od severu. Ustupovali k hranicím, jsouce stále ohrožováni z letadel. Vidouce nezbytí, přešli 22. června 1932 hranice a byli obklopeni tureckým vojskem, jež je po přání šejcha Ahmeda vydalo iráckému vládnímu vojsku. Poslední vůdce vzpoury byl pokořen a ostatní nespokojenci zastrašeni letadly, jež rozsévala zhoubu po skalních hnízdech a roklích, které Kurdové až dotud považovali za bezpečné opory své zvůle. Vláda stavěla a staví cesty i silnice, buduje sruby a opevněné kasárny a chystá přístavy pro své vlastní válečné letouny. Konec kurdské zvůle se blíží.

Vláda ubezpečila, že kurdština zůstane v obecných školách i v místních úřadech a že zřídí u ministerstva vnitra překladatelský odbor, jenž by upravil veškerá správní nařízení. Kurdský inspektor že bude dozírati na kurdské školy v krajích Irbil, Kerkúk a Sulejmáni a zvláštní vysoký kurdský úředník že bude přičleněn k ministerstvu vnitra, aby řídil národní věci. Tento slib se stal zákonem koncem 1930.

Samosprávný Kurdistán nebyl již možný. Velká Britanie nechtěla ohroziti jednotu státu, který s velkými potížemi vybudovala, udělením samosprávy nespolehlivým mósulským

horalům. Věděla, že by popudila turecké i perské sousedy, kdyby nadržovala příslušníkům plemene, které chtěli v turecké republice poturečtiti a v perské říši poperštiti. V létě 1930 se vysoký komisař ostře postavil proti všem, kdož domáhajíce se samosprávy se odvolávají na souhlas britské vlády. Prohlásil snahy autonomní za umělý separatismus a ubezpečil čelné kurdské muže, že se vláda Jeho britského Veličenstva postaví proti němu. Každý Kurd že se má snažiti, aby se stal řádným občanem jednotného iráckého státu.

V obecných a měšťanských školách se kurdské děti učí arabštině, jež je na středních a odborných školách jediným vyučovacím jazykem. Znalost arabštiny má otevříti Kurdům okna do světa a dveře k nejvyšším úřadům. Arab, znající kurdsky, může býti ustanoven ve správních krajích, kde tvoří Kurdi většinu, a Kurd, ovládající arabštinu, má možnost se ucházeti o službu kdekoliv. Irácká ústava z 1924 zaručuje článkem 17 nezbytná národní práva, avšak nikde se ani slovíčkem nezmiňuje o Kurdistánu, odděleném od ostatního Iráku.

NESTORIÁNI NEBO ASYŘANÉ

Britská správa zřídila pro nestoriánské přistěhovalce velký tábor v Baakúbě, severovýchodně od Bagdádu, a hledala pro ně nová sídliště při severním pomezí mósulského kraje. Petros a po jeho návrhu i četní malekové se dožadovali zvláštního území, ze kterého by utvořili samosprávný státeček pod britskou ochranou. Zamlouval se jim horský kout mezi Mósulem, Vanem, Urmií a perskými hranicemi. Britští odborníci ukazovali na to, že tam bydlí též kurdští kmenové, avšak mnozí jejich náčelníci jevili dobrou vůli k nestoriánům, jiní byli ochotni se vystěhovati do Turecka nebo do Persie, i vyslovila londýnská vláda souhlas a Petros se chystal, že obsadí celý kout.

NESTORIÁNI NEZNAJÍ KÁZNĚ

V Baakúbě působili nestoriáni Angličanům nesmírné potíže. Zvykli si zadarmo dobře jísti, píti a odívati se, zamilovali si zahálku a dožadovali se mzdy za každinké hnutí, i když je konali pro sebe. Aby je vychovávala, vybrala z nich britská správa několik tisíc, zajistila jim vysoké služné a důstojníci je cvičili ve vojáky. Ve vojenské službě se osvědčili a za krutého povstání, které vypuklo v Iráku začátkem léta 1920, účinně pomáhali Angličanům obnoviti pokoj a pořádek. Za boje neznali mírnosti a nejednou se dopustili ukrutností proti muslimským Arabům a Kurdům, čímž popuzovali jejich nenávist a touhu po pomstě.

Petros chtěl býti vrchním velitelem všech nestoriánských dobrovolníků a když mu Angličané nemohli vyhověti, pobuřoval proti nim, i měl býti již v létě 1919 z Iráku vypověděn. Britská správa to neučinila, aby se nezbavila jediného muže, jenž tehdy náročné a neukázněné nestoriánské maleky přece jen poněkud ovládal. Rod, ze kterého vybírali patriarchu, byl bez moci a patriarcha Pólos trpěl plicní chorobou, jíž 10. května 1920 podlehl v jakobitském klášteře Mar Mattaj u Mósulu.

Z patriarchova příbuzenstva byla nejsilnější rabbanta Surma, svobodná jeho sestra. Uměla anglicky, řídila vnitřní církevní správu a odebrala se v polovici 1919 do Londýna, aby získala přátele svému lidu. Petrovi se vyhýbala, avšak vzrůstu jeho moci, podporovaného zbraněmi, zlatem a sliby, zadržeti nemohla, zvláště když sama usilovala o totéž: o samosprávný stát, chráněný Velkou Britanií. Po jejím názoru v něm měl vládnouti patriarcha, kdežto Petros jej chystal pro sebe. Britské úřady se přikláněly k silnějšímu.

Tábor v Baakúbě se ponenáhlu stěhoval do Mindanu, severovýchodně od Mósulu. Tam měl hlavní slovo Petros,

kdežto rodina patriarchova zůstala s nepatrným zbytkem svých stoupenců, kočovných horalů ze kmenů Tajjári a Tchuma, v Baakúbě a chystala se k volbě nové církevní hlavy. Vybrala Išaja, dvanáctiletého synka Davida, bratra obou posledních patriarchů, a dala ho vysvětiti pod jménem Mar Šimún XXI. Petros a všichni jeho rozumnější krajané volbu neschvalovali vytýkajíce, že nestoriánská obec potřebuje muže.

Britská správa irácká se domnívala, že si hodně ulehčí, zbaví-li se nespokojených nestoriánů; proto je vyzvala, aby se chystali domů. Jejich odchod byl zadržen vzpourou Arabů a teprv, když byla potlačena, vypravil se Petros 27. října 1920 po vůli vysokého komisaře sira Percyho Coxa s třemi britskými důstojníky a 5.000 bojovníky, aby obsadil vyhlédnuté území a čekal v něm na své krajany. Neukáznění nestoriáni se vrhli na Kurdy, britské stoupence a tedy své přátele, vraždili, pálili a loupili, kde se dalo, a spěchali s kořistí, jak kdo mohl, zpět do Mindanu. Britské správě nezbylo, než usazovati nestoriány v severní polovině mósulského kraje. Petros se tomu protivil, dovolávaje se slibu, za války daného, že bude pro jeho souvěrce zřízen stát nebo aspoň národní domovina, popuzoval a naváděl své krajany, aby neposlouchali britských úřadů a sami si spravovali své věci. Vysoký komisař ho 1921 ze země vypověděl, ale símě, které zasil, zůstalo a bujelo i v patriarchově příbuzenstvu, jež se usadilo severně od Mósulu v domě, vybudovaném v Bibajdi arcibiskupem z Canterbury.

Nestoriáni, perští státní občané, jichž prchlo do Iráku na 10.000, se s britskou pomocí ponenáhlu vraceli do svých sídlišť v okolí Urmie či, jak se nyní říká, Rezajje, nebo se uchýlili do Hamadánu a Tavrízu.

Po odchodu patriarchovy rodiny z Baakúby byl tento tábor zrušen a příslušníci kmenů Tajjári a Tchuma se usadili dočasně v okolí Bibajdi, kde čekali, až jim bude umožněn návrat do hor. Tábor v Mindanu zmizel rovněž 1921, poněvadž se jeho obyvatelé rozešli po okolních vesničkách.

Velká Britanie se houževnatě domáhala, aby byl k Iráku připojen horský kout až po Van a Urmii, kde prvotně sídlili nestoriánští horalé. Turecko se tomu protivilo a rada Společnosti národů, opírajíc se o zprávu výboru, který vyslala do severního Iráku, nalezla 16. prosince 1925, aby severní dvě třetiny požadovaného koutu zůstaly Turecku. Turecká republika nepřijala v ankarské smlouvě z 5. června 1926 žádných závazků k nestoriánům, vypudila všechny, kdož se potají nastěhovali do jejího území, odepřela jim milost za zradu, jaké se za světové války dopustili na svém státě, a hrozila vojskem, kdyby se opovážili proniknouti do svých dávných sídel. V zájmu dobrého sousedství se dožadovala od irácké vlády, aby nepokojné a nespolehlivé nestoriány neusazovala při samých hranicích.

Ostrým vystoupením ankarské vlády byla poslední naděje na svéprávný stát nebo na národní domovinu nestoriánskou zničena a utečenci se smiřovali se skutečností. Velká většina poslechla rady rozvážného maleka Chošaby a projevila ochotu, že se usadí na pozemcích, jichž poskytne vláda; patriarchova menšina tomu odpírala. Skládala se hlavně z Tajjárů a Tchumů, kočovných horalů, již viděli v patriarchovi svého vrchního náčelníka a nemínili se vzdáti svých svěřených svobod. Vedl je bojovný Jáko.

Patriarcha dlel v Anglii na studiích a jeho teta Surma konala v Americe přednášky i sbírky a hledala přátele věci asyrského národa, jehož počet odhadovala na 100.000, když při

tom neměla ani 5.000 stoupenců. Všichni ostatní se usadili mezi Kurdy, o nichž výzkumný výbor rady Společnosti národů ve své zprávě uznal, že se chovají k nestoriánům přátelsky.

Nestoriáni patriarchovy skupiny docházeli k neodůvodněnému přesvědčení, že se jim Velká Britanie postará o území, ze kterého vypudí Araby i Kurdy a bude je podporovati jako dotud. S iráckou vládou jednati nechtěli, uznávajíce toliko vysokého komisaře, britské úředníky a důstojníky. Domorodci, muslimy i křesťany, opovrhovali a týrali je, kde se jen naskytla příležitost. Obzvláště vzpurně, ba vyzývavě si počínali nestoriánští vojáci, sloužící pod britským vedením. V Mósulu napadli 5. srpna 1923 pokojné domorodce a mnoho jich povraždili a oloupili. Dvě čety pobíhaly 4. května 1924 Kerkúkem a střílely na obyvatele, muže i ženy, kde se jen ukázali. Nemohli přivyknouti kázni a považovali se za pány.

Irácká vláda činila pro nestoriánské utečence, co mohla. Patriarchu uznala za církevní hlavu, rozhodčího a soudce v osobních, školských a dobročinných věcech a platila mu Rs 300 měsíčně. Jeho souvěrcům dávala státní půdu, pomáhala při nájmu, osvobodila je již 1920 ode všech daní a poplatků a držela nad nimi ochrannou ruku, jen aby nepopudila vysokého komisaře. Koncem 1929 byli všichni usazeni, až na 350 rodin kmenů Tajjári a Tchuma, kteří se s patriarchou stále domáhali území, ve kterém by měli úplnou samosprávu.

SKUPINA PATRIARCHOVA NEUZNÁVÁ STÁTU

Začátkem 1930 se proslýchalo, že se Velká Britanie vzdá mandátu a dopomůže Iráku do Společnosti národů. Tomu se vzpírala patriarchova skupina vědouc, že by bylo veta po

výjimečném postavení, jaké dotud měla. Irácká vláda hleděla pod nátlakem veřejného mínění zavésti rovnoprávnost a uložila i nestoriánům daně a poplatky, jaké odváděli jejich sousedé. Nový důvod k nespokojenosti a k stížnostem.

Patriarchovi se dostalo pomocníka v důstojníku Anthonym Hormuzdu Rassamovi, jenž spoléhaje na britskou ochranu napadal nejen iráckou vládu, nýbrž i obyvatelstvo a žádal veřejné světové mínění, aby neuznalo Irák za člena Společnosti národů, pokud slavnému asyrskému národu nevykáže samosprávného území. Že se takovým způsobem věci nestoriánské nesloužilo, je na bíledni.

Mezi sjednocenými Syřany či Chaldejci měli nestoriánští nespokojenci jen nepatrný ohlas. Je pravda, že misionáři nebyli rádi státnímu dozoru na školy, který byl 1930 vyhlášen, ale záhy poznali, že je nezbytný ve státě s ústavou obdobnou evropským; proto se s ním brzy smířili. Ministr vnitra, Muzáhim Amín Pačáči, velebil 10. května 1931 veřejně babylonského patriarchu Chaldeů Msgra Josefa Emanuela II. Tomáše, poněvadž vždy a všude podporoval vládu usilující o pokoj, pořádek a hospodářský rozkvět irácké vlasti a nikdy se nedal použíti za nástroj cizích náhončí.

Apoštolský delegát, arcibiskup Drapier, podal o postupu vlády podrobnou zprávu sv. Otci a děkoval 4. srpna 1931 jménem sv. Otce, kardinála Sincéra a svým ministru vnitra za péči, jakou vláda věnuje křesťanům, kteří, obzvláště katolíci, chtějí a budou vynikati věrností mezi státními občany a přičiní se o dobro iráckého státu, jenž jim zaručuje náboženský život. Spolu zdůraznil, že svatá Stolice přísně pokárá každého, kdo by jednal jinak. Sjednocení, třebaže téže národnosti a téhož jazyka jako odštěpení, jsou a budou v novém Iráku spokojeni, poněvadž se nedomáhají ani samosprávy ani státu ve státě jako patriarcha Išaj Mar Šimún XXI. a jeho družina.

Patriarcha svolal své čelné stoupence do Sir Amadie, kde koncem května 1932 podepsali národní úmluvu: Asyřané buďtež uznáni za národ usazený v Iráku, nikoliv za národní nebo náboženskou obec. Buďtež jim vrácena dřívější sídliště; když by to nebylo možno, budiž jim vykázána v Iráku krajina, v níž by si vybudovali národní domovinu. Světská i náboženská pravomoc patriarchy Mar Šimúna ať je mezinárodně zaručena.

Měli vyhlédnutu krajinu v severním Iráku, ale svářili se o její vymezení. Irácká vláda nemohla a ani nechtěla vyhověti požadavkům, zvláště když se jim protivila většina s Chošabou v čele. Jáko, velitel patriarchovy družiny, zakročil. Sloužil po několik let jako důstojník v dobrovolnických britských praporech, kde si získal četné přátele nejen mezi asyrskými vojáky, nýbrž i mezi anglickými důstojníky. Vybídl své krajany, aby podali žádost za propuštění. Z Londýna přišel rozkaz, aby byly asyrské prapory rozpuštěny a nahrazeny řadovým iráckým vojskem. Nestoriáni se opřeli se zbraní v ruce a upokojili se teprv, když byli obklíčeni britským vojskem, narychlo dovezeným z Egypta, a když jim bylo slíbeno, že o jejich požadavcích rozhodne rada Společnosti národů za patriarchovy přítomnosti. Rada se věcí nestoriánů zabývala 5. a 15. prosince 1932: nalezla, že nemůže vyhověti jejich žádosti za samosprávné území a po návrhu našeho ministra Dr. Beneše doporučila jak irácké vládě tak patriarchovi, aby se přátelsky dohodli. Kdyby se někteří Asyrové v Iráku nemohli nebo nechtěli usaditi, aby jim irácká vláda usnadnila vystěhovati se jinam. Britský odborník s poradním sborem měl určiti vhodná sídliště. Předsedou poradního sboru jmenovala vláda Chošabu. Patriarcha ho odmítl jako svého zavilého nepřítele a vyzval své věrné, aby se neusazo-

vali. Chošabovi stoupenci byli usazeni všichni — počítalo se jich na 20.000—, kdežto kočovní horalé Tajjárové a Tchumové o sídliště nedbali. Pevných ani doma neměli, sloužili jako dobrovolníci a kdož nebyli v britských službách, spoléhali na svého velkého náčelníka patriarchu, že se jim postará o živobytí. Poslali britskému odborníku majoru Thompsonovi jedinou žádost za usazení.

V posledních dnech května 1933 pozvala irácká vláda patriarchu a maleky Tajjárů a Tchumů do Bagdádu. Předložila jim nález rady Společnosti národů a projevila dobrou vůli k přátelské dohodě. Patriarcha a jeho druhové odmítli nález a obnovili svůj požadavek územní samosprávy, národní domoviny. Na výtku, že sjednocení či Chadejci již jsou spokojeni v iráckém státě, odpověděli, že se občany tohoto státu nestali a nestanou a raději se vystěhují. Vláda je ponechala v Bagdádě, aby vyjednávala s jejich soukmenovci. Přišla pozdě, neboť Jáko objížděl s ozbrojenou družinou nestoriánské osady, rušil činnost úřadů a znepokojoval spokojené krajany i Kurdy. Chystali se k obraně a hrozila občanská válka.

Vládě se podařilo přiměti zástupce obou stran k poradě v Dohuku. Zasedali každí zvlášť. V polovici července se čtyři zástupci patriarchovy strany uvolili, že půjdou do Bagdádu a přimějí ho, aby podepsal vyjádření, požadované ministrem vnitra, a spolupracoval s majorem Thompsonem. Dva z nich, a sice Jáko a Lóko, malek Tchumů, však nejeli do Bagdádu, nýbrž do Syrie. Svým souvěrcům vzkázali, že Francouzi jsou ochotni jim dáti v Syrii pozemky a osvoboditi je od daní, zatím co irácká vláda prý je chce zbaviti zbraní. Mužové Tajjárů a Tchumů se k nim přidali a 21. července překročilo 800 bojovníků syrské hranice, aniž je byly stráže zpozorovaly. Sotva se francouzská správa Syrie dově-

děla o pokusu, zesílila posádky, její vojsko obklopilo nestoriány a požadovalo od nich zbraně, jak bylo jeho povinností podle syrsko-irácké úmluvy z 3. listopadu 1932. Asyrové, než by se byli vzdali zbraní, raději se vrátili k ženám a dětem, jež čekaly se stády v Iráku, ale blízko hranic. Došlo k urputným a krutým bojům mezi nestoriány, iráckým vojskem a řadovými kurdskými a arabskými dobrovolníky. Tlumená zášť a touha po pomstě propukla a tak trpěli vinní i nevinní. Mnoho nestoriánských a kurdských osad bylo vypleněno a spáleno, na tři sta nestoriánů pobito. Bída dolehla nejen na rozvášněné patriarchovy stoupence, nýbrž i na pokojné jeho souvěrce, kdož se již před lety usadili a uznali irácký stát. Nové nářky, nové stížnosti.

KAM S NIMI?

Vládě byly občanské boje severně od Mósulu velice nemilé. Irák byl teprve nedávno uznán za nezávislý, král Fejsal churavěl, Francie a Italie neschvalovaly, že se Velká Britanie vzdala mandátu, a veřejné mínění, popuzované patriarchou, usuzovalo, že muslimský stát nemůže býti spravedlivým ke křesťanské menšině. Aby si ulevila, vyzvala vláda 18. srpna 1933 patriarchu, aby jako cizinec, působící potíže, opustil Irák. Sedl v Hunejdi, britském táboru bagdádském, do letounu a byl odvezen na ostrov Kypr, kam měl býti dopraven i hlouček jeho věrných. Francouzská správa je v Syrii nechtěla. Rada Společnosti národů svěřila usazení nestoriánů či Asyrů zvláštnímu výboru. Jeho předseda oznámil 17. listopadu 1933, že zástupce Nansenova úřadu pro utečence zaznamená, kdož se chtějí vystěhovati, a usnadní jim odchod s pomocí irácké vlády. Hledali sídliště v Brasilii a na podzim 1934 londýnská vláda navrhla, aby se usadili v Britské Guianě. Nebude to snadné, poněvadž Chošaba oznámil jmé-

nem většiny, že nepůjdou, kam se odebéře patriarcha. Francouzská správa Syrie vykázala asi 500 nestoriánských rodin pozemky na Chábúru, kam se na podzim 1934 vystěhovaly.

Vnitřní rozkol a rozličná sídliště urychlí rozvrat syrské národní církve Orientu. Někteří se sjednotí s Římem, jiní se přidají k anglikánské církvi nebo k evangelickým obcím a patriarchův hlouček se stěží udrží.

EBEN SAÚD

Jako na severu s Turky, měla vláda britská velké potíže na jihu s pánem Nedždu. Abdalazíz eben Saúd nenáviděl velkých šerífů z Mekky a díval se na šerífa a později krále Husejna a jeho syny jako na zavilé odpůrce své a svého příbuzenstva, i zarazil se nemálo, když Velká Britanie nasadila Abdalláha, syna Husejnova, do Zajordání a projevila vůli dopomoci Fejsalovi na irácký trůn. Stahovala kolem jeho zemí řetěz šerífů, kteří čekali na příležitost, aby se na něho vrhli a vypudili jej z Nedždu.

UZNÁ IRÁCKÉ HRANICE

Začátkem 1921 se Abdalazíz eben Saúd pokusil zameziti Fejsalovi přístup do Iráku. Pomáhal mu při tom jeho dávný přítel sajjed Táleb, ministr vnitra. Když ho dala anglická vláda odvézti na ostrov Ceylon, poznal Abdalazíz, že musí svůj odpor zmírniti; proto se jal vyjednávati s vysokým komisařem a W. Churchillem, státním tajemníkem pro kolonie. Zajistili mu roční dar £ 60.000 a uznali ho za sultána Nedždu s podmínkou, že nebude podporovati Fejsalovy odpůrce a že podepíše smlouvu s Irákem, v níž uzná navržené hranice a zaručí, že ani on sám ani jeho kmenové jich nebudou rušiti. Smlouva byla vypracována 5. května 1922 v zámku

Fejlijje u Muhammary, ale Abdalazíz ji podepsal teprve 2. prosince 1922 v přístavu Akejr, kde rokoval s vysokým komisařem sirem Percy Coxem. Hranice byly stanoveny, leč pokoj mezi Irákem a Nedždem nenastal, poněvadž kmenové, nespokojení s Eben Saúdem, hledali útočiště v Iráku, odkud podnikali proti němu nájezdy, kdežto irácké čeledi, sužované výběrčími daní, prchaly do Nedždu a přepadaly karavany iráckých obchodníků.

Anglická vláda se namáhala, aby přiměla Eben Saúda ke shodě nejen s Irákem, nýbrž i se Zajordáním a Hedžázem. Eben Saúd dlouho otálel, poněvadž jak v Hedžázu tak v Zajordání a v Iráku vládli členové téže rodiny, tvořící řetěz, jímž ho tísnili od severozápadu, severu a severovýchodu a podporovali jeho odpůrce v Arabii. Když však londýnská vláda na svém přání trvala, uvolil se Eben Saúd, že pošle své zástupce do Kuejtu, aby tam jednali se zástupci Iráku, Zajordání a Hedžázu pod předsednictvím zástupce Anglie. Hedžázský král Husejn svých zástupců neposlal, čímž dal Eben Saúdovi záminku k novým výmluvám. Vyjednávání bylo zahájeno 17. prosince 1923. Bylo několikráte přerušeno a 12. dubna 1924 skončeno bez jakéhokoliv výsledku.

Touže dobou, 14. března, podnikli Eben Saúdovi poddaní, sdružení v bojovném bratrstvu Echuánů, vedeném Eben Dauíšem, odvetný nájezd proti iráckým kmenům a vrátili se s bohatou kořistí. Zanedlouho se chystali k novému nájezdu, ale kmenové, proti kterým byl namířen, se o něm dověděli, připravili se a s pomocí anglických letadel odrazili Echuány.

Větší ochotu k trvalé dohodě s Irákem projevil Eben Saúd, když se mu podařilo nejen krále Husejna, nýbrž i jeho syna Aliho vypuditi z Hedžázu a Hedžáz spojiti s Nedždem. Nutně potřeboval britské dobré vůle a čilých obchodních

styků s Egyptem, proto podepsal 1. listopadu 1925 ve svém táboře Bahra v Hedžázu sousedskou úmluvu s Irákem. Podle ní nedovolí ani jeden ani druhý stát, aby pohraniční kmenové podnikali vzájemné nájezdy (čl. 1). Ustanoví zvláštní úřad, jenž by občas rozhodoval o škodách, vzniklých podobnými nájezdy. Obě vlády v něm budou zastoupeny stejným počtem a předsedati bude osoba, o které se dohodnou. Nálezy úřadu budou konečné a příslušná vláda je povinna potrestati vinníky a dáti náhradu (čl. 2). Kmenové smějí překročiti hranice toliko se svolením své vlády, vyjma případ, kde jde o pastvu. Té nemůže zapověděti ani ten ani onen stát (čl. 3—4). Státy nebudou také jednati s náčelníky kmenů, podřízených státu druhému a nebudou jim posílati darů.

Tato úmluva nezabezpečila pokoje při hranicích. Členové náboženské družiny Echuánů, o něž se Eben Saúd opíral, hleděli šířiti svou nauku mezi iráckými kmeny a jejich vůdce Fejsal eben Dauíš je nezdržoval.

SMÍŘÍ SE S FEJSALEM

Eben Saúd nepřál iráckému králi; vždyť u něho hledali oporu a pomoc všichni, kdož byli z Nedždu nebo Hedžázu vypuzeni a jevili se nebezpečnou zbraní, které mohla Velká Britanie kdykoliv použíti. Eben Saúd zachovával mír, avšak mlčky přihlížel, když Echuáni podnikali nájezdy. Na britské výtky odpovídal, že irácká vláda ruší platné úmluvy, budujíc při hranicích pevné sruby a usazujíc v nich silné stráže. Bylo to pravda, jenže tyto sruby byly až sto kilometrů od hranic, leč Eben Saúd trval na svém a Echuáni plenili a bořili. Iráčtí kmenové se bránili, britští letci jim pomáhali a od léta 1927 trvala mezi Irákem a Nedždem drobná válka. Na jaře 1928 se odebral vysoký komisař sir Gilbert Clayton do

Dženddy, aby přiměl Eben Saúda k povolnosti a k přátelské úpravě pohraničních věcí. Vrátil se bez úspěchu, poněvadž Echuáni se svým vůdcem byli silnější než král.

Eben Saúd pochopil, že se octl v nebezpečné soutěsce. Na jedné straně Velká Britanie, na druhé Echuáni, o něž se opíral a kteří vybudovali jeho říši. Velké Britanii čeliti nemohl; věděl, že není přemožitelná, proto sbíral stoupence a chystal zbraně k rozhodnému boji s těmi, kdo ho učinili tím, čím byl. Zajistiv si britskou pomoc, dal se do něho 1929 a již začátkem ledna 1930 se octl jako vítěz na samých severovýchodních hranicích iráckých.

Vysoký komisař požadoval za poskytnutou pomoc, aby se Eben Saúd smířil s iráckým králem a potvrdil svou dobrou vůli přátelskou schůzkou. K tomu se nemohl odhodlati potomek rodu, jenž měl v předcích iráckého krále největší odpůrce. Jednání o schůzku se protahovalo. Když se již zdálo, že ztroskotá, použil vysoký komisař sir Francis Humphrys nového důvodu. Fejsal eben Dauíš a jeho čelní stoupenci hledali a našli útočiště u britských pohraničních úřadů. Mohli býti propuštěni, zbraněmi a penězi zásobeni a vítězství Eben Saúdovo zmařeno. Aby se od tohoto nového nebezpečí uchránil, projevil ochotu ke schůzce, avšak s podmínkou, že mu budou napřed vydáni všichni, o které požádá. Stalo se to koncem ledna a král Abdalazíz pozdravil 22. února 1930 krále Fejsala na britské válečné lodi v Perském zálivu. O sporných pohraničních věcech se vyjednávalo v Mekce a 8. dubna 1931 tam byla podepsána nová přátelská úmluva o dobrém sousedství s dodatkem o rozhodčím soudu, když by se obě strany nemohly dorozuměti. Zaručily se, že si budou vzájemně podávati zprávy o všem, co se proti nim chystá. Že smí toliko nejvyšší správní úředník kočovníků jedné strany jednati s druhou. Že se každého půl roku bude scházeti pohraniční

výbor dvou zástupců z každé strany, aby projednal stížnosti, a že budou i nadále náboženské nadace v Iráku spravovány ve prospěch posvátných měst.

PERSIE, SPOJENÉ STÁTY A FRANCIE

S Persií nemohl Irák po dlouhou dobu dospěti k sousedské dobré vůli. Po názoru britských imperialistů je Persie důležitým pohraničím indické říše. Po staletí o ni zápasila londýnská vláda s petrohradskou. Rozdělily se o ni 1907, vymezivše si oblasti vzájemného vlivu. Toto omezení se anglickým imperialistům nelíbilo, i byla na konci světové války na jejich popud bezmála celá obsazena. Z hospodářských a politických důvodů byly posádky ponenáhlu odvolávány, avšak perský šáh byl 1919 donucen, aby podepsal smlouvu s Velkou Britanií, jíž se jeho říše octla pod britskou ochranou. Rostoucí národní vědomí přimělo perskou omladinu k odporu. Smlouva byla zamítnuta a vládnoucí rod kádžárský 1925 sesazen a vypuzen.

Velká Britanie se hněvala a nejevila chuti, aby se s novou Persií domluvila. Svou nevůli dávala najevo též v Iráku, zbavivši perské státní občany kapitulačních výsad. Ukazovala na to, že nový perský stát kapitulace zrušil, že proto nemůže požadovati od irácké vlády to, čeho odpírá Iráčanům. Proti Iráku popuzovali též šíitští vykladači zákona, mudžtahedové, kdož byli vypuzeni pro politické rejdy. Rostoucí potíže nutily oba státy k ústupkům. Vždyť jim bylo na škodu, kuli-li odpůrci jedné vlády nekalé počiny proti druhé. Na hranicích nemohl býti zaveden a upevněn pokoj a pořádek, leda součinností obou. Hledaly most, na kterém by se sešly a ten jim vybudovala rada Společnosti národů, projevivši na jaře 1929 souhlas, aby bylo znova upraveno soudnictví ci-

zinců v Iráku. Ještě dříve než se to stalo, uznala Persie 25. dubna 1929 irácký stát a hned otevřela hranice přátelským stykům obou vládců a jejich poddaných.

Podle soudní dohody z 30. června 1930 ponechá Irák ve svých službách potřebné britské soudce, kteří budou vykonávati právo podle iráckých zákonů a rozhodovati pře cizinců. Každý konsul smí v úředních hodinách volně navštíviti svého státního příslušníka ve vězení. Každý cizí občan má právo žádat, aby byla obžaloba přeložena do jeho jazyka. Stráž bezpečnosti nesmí vstoupiti do cizincova domu bez podepsaného soudcova rozkazu, leda pronásleduje-li vinníka při činu zastiženého.

Přátelské styky se rozvinovaly pomalounku. Irácký král navštívil 1932 Teherán, avšak šáh neopětoval návštěvy. Jeho vláda si stěžovala, že Irák poskytuje útulku neposlušným pohraničním čeledím a že nezamezuje podloudného obchodu se zbraněmi. Nové potíže vznikly úpravou bezpečnosti na Šatt al-Arab, jak se říká spojenému dolnímu toku Eufratu a Tigridu. Iráčané si přisvojovali celé řečiště, kdežto Peršané tvrdili, že je levá polovice jejich. Irácká vláda ukazovala na protokol ze 4. listopadu 1913, podle něhož hranice nevedou středem řeky, nýbrž sledují levý břeh a upírala Persii právo na plavbu do perského přístavu Muhammary. Persie neuznávala protokolu z 1913 tvrdíc, že vlády ruská a anglická jej vynutily a že nebyl nikdy ratifikován. Koncem 1934 obě vlády požádaly Společnost národů, aby rozhodla.

Spojené státy severoamerické hleděly zajistiti své státní občany v Iráku. Dosáhly toho úmluvou z 9. ledna 1930 s Velkou Britanií a Irákem. Jejich občané mají táž práva jako příslušníci států, které jsou členy Společnosti národů. Mohou míti své náboženské, dobročinné a školní ústavy a používati angličtiny jako vyučovacího jazyka.

Francie si zachovala mezi křesťany, s římskou Stolicí sjednocenými, část významu, jaký měla před světovou válkou. Turecká vláda ji uznávala za oprávněnou ochránkyni sjednocených křesťanů. Svobodný irácký stát každou cizí ochranu svých státních občanů zamítl, avšak projevil souhlas s ujednáním francouzské vlády se svatou Stolicí ze 4. prosince 1926. Podle něho smějí býti liturgické pocty prokazovány zástupcům Francie v zemích, ve kterých byly zrušeny kapitulace, tedy též v Iráku, pokud se tomu nebude protiviti místní vláda anebo Francie nezruší svého zastoupení u sv. Stolice.

CIZÍ PODNIKY

Krátce před světovou válkou slíbila turecká vláda Turkish Petroleum Company, že s ní bude vyjednávati o těžbě petroleje v Bagdádsku a Mósulsku. K jednání nedošlo a přece vláda britská zaručila 24. dubna 1920 v San Remo Francii 25% petroleje z Mósulska. Tomu se opřely Spojené státy severoamerické, avšak londýnská vláda je 19. srpna 1920 ujistila, že zabezpečí všechno irácké přírodní bohatství domorodému lidu a arabskému státu a že si nevyhradí žádných výsad. Spojené státy uznaly 20. listopadu 1920 toto ujištění, ale s výhradou, že žádná soukromá společnost, těžící v Iráku petrolej, nebude trvale pod britským dozorem.

TĚŽBA PETROLEJE

The Turkish Petroleum Company má čtyři skupiny: The Anglo-Persian Oil Company; The Royal Dutch Shell; sedm čelných amerických společností; francouzské společnosti. Předsedou smí býti jen anglický státní občan. Po dlouhém vyjednávání a silném nátlaku vysokého komisaře podepsala irácká vláda 14. března 1925 s Turkish Petroleum

Company úmluvu, kterou jí dala právo těžiti petrolej v celém Mósulsku a některých bagdádských krajích po 75 let. Své práce zahájila v dubnu 1927 a po nabytých zkušenostech se snažila, aby svou úmluvu nově upravila. Stalo se to 24. března 1931. Irak Petroleum Company, jak se jí říká od 1929, má výhradní právo na všechen petrolej v Bagdádsku a Mósulsku, východně od Tigridu. Irácké vládě bude ročně odvádět £ 400.000; z toho polovičku jako zálohu na roční dávku a polovinu jako nájemné. Ročně budou platiti 4 s z tuny, nejméně z 2,000.000 tun po 20 let po otevření potrubí. Sníží ceny petroleje v Iráku aspoň o £ 120.000 ročně a nahradí daně a všechny ostatní poplatky pevnou sumou z každého milionu tun. Je povinna do konce 1935 vystavěti potrubí k Středozemnímu moři, jímž by odteklo aspoň 3,000.000 tun ročně; z toho polovička do Hajfy a druhá syrským územím do Tripoli.

Britská správa námořního loďstva se postavila proti syrskému potrubí požadujíc, aby všechen petrolej ústil do Hajfy. Teprve po dlouhém vyjednávání svolila vláda Labour Party k větvi tripolské. Potrubí vychází z Kerkúku a dělí se u osady Hadíta na Eufratu ve dvě větve: severní rovnou do Palmyry a odtud na Forklos a Homs do Tripoli; jižní podél Haubaru a Ratby ke stanici Mafrak na Poutnické železnici, překlene Jordán 6 km jižně od mostu Madžáme a končí severně od Hajfy. Podél potrubí jsou na 80 km od sebe vybudovány sruby pro 250 mužů, kteří by vykonávali potřebné práce a stráže. Koncem 1933 bylo potrubí hotovo. V srpnu 1934 přitekl petrolej do Tripoli, v říjnu do Hajfy.

Anglo-Persian Oil Company má rovněž majetek v Iráku a to v krajích, které byly při úpravě persko-tureckých hranic přiřčeny 1913 Turecku a zůstaly Iráku. S iráckou vládou uzavřela 30. srpna 1925 úmluvu, již doplnila 24. května

příštího roku a zajistila si za určité dávky právo na petrolej ve středu východního pomezí.

British Oil Development Company je nová společnost, v níž mají Britové 51%, Francouzi 12%, Němci 12%, Italové pak 25% podílů. Je a zůstane britskou a bude míti předsedou britského státního občana. Zástupce Iráku má místo ve výboru. Dostala 21. dubna 1932 na 75 let výsadu na petrolej západně od Tigridu. Od ledna 1933 odvádí irácké vládě £ 100.000, kterýžto peníz se zvýší ročně o čtvrtinu, aby Irák dostával od 1937 £ 200.000; ročně bude dodávati na pobřeží Středozemního moře nejméně 1,000.000 tun buď potrubím nebo jiným způsobem. Pokud možno budou u ní pracovati Iráčané. Všichni cizí zaměstnanci zůstanou podřízeni iráckým zákonům.

ZAVODŇOVÁNÍ A ODVODŇOVÁNÍ

Zavodňovací odborník sir William Willcocks radil již 1908 turecké vládě, aby vybudovala přehradu v Hindijji a rozsáhlou nádržku v Habbánja. Hindická přehrada byla vystavěna a po světové válce náležitě rozšířena a upravena; důležitější zavodňovací kanály byly vyčištěny a mnohé bažiny, zvláště v okolí Kerbely, odvodněny.

O nádržku habbánjskou se ucházel syrský podnikatel Nadžíb Asfar, jenž dostal spolu s britskou společností The Norton-Griffith & Co., Ltd., začátkem července 1924 výsadu na zavodňování, odvodňování a pěstování bavlny. Aspoň jeden z větších podniků měli provésti do sedmi let. Bylo určeno, že po 60 letech se stane irácká vláda majitelkou všeho, co bude společnosti. Nedokončili nic a proto se vláda rozhodla, že sama zřídí nádržku v Habbánja a vyzvala v listopadu 1932 velké podnikatele, aby se ucházeli o práci, rozpočtenou na £ 1,250.000. Od osady Rumádi bude Eufrat

spojen kanálem s nižším jezerem Habbánja. Za obyčejného jarního stoupání je naplní, za povodně se přebytečná voda vlije do prostranných bažin jižně od jezera. Kanál, ústící pod osadou Fallúdže, svede za pozdního léta vodu z jezera do Eufratu. Takovým způsobem budou úrodné pozemky středního Iráku uchráněny před jarními zátopami a zemědělcům bude zajištěna voda na podzim, kdy jí obyčejně bývá nedostatek.

Jiný podobný podnik se provádí na dolním Tigridu u osady Kút. Zadržena přehradou dostane se voda do starého vyschlého řečiště Garráf, jakož i do jiných kanálů, z nichž by zavlažovala okolní pozemky. Toto dílo, rozpočtené rovněž na £1,250.000, bylo zadáno koncem 1934 britskému podnikateli.

VĚCI PENĚŽNÍ

Nejen hospodářské, nýbrž i peněžní věci jsou úplně v britských rukou. Pětičlenný sbor, zasedající v Londýně, dozírá po zákonu z 1930 na iráckou měnu. Dva jeho členy jmenují Eastern Bank, Imperial Bank of Persia a Ottoman Bank, dva irácká vláda a jednoho buď finanční výbor Společnosti národů nebo guvernér Bank of England. Jeho dozor přestane, jakmile si Irák zřídí národní banku. Peněžní jednotku tvoří zlatý dínár o tisíci fílech. Ze stříbra se razí peníze po 50 a 20 fílech. Jiné mají 10, 4, 2 a 1 fíl. Bankovky se vydávají na čtvrt, půl a jeden dínár, jakož i na 5, 10 a 100 dínárů. V listopadu 1931 bylo stanoveno, že irácká měna nebude spočívati na zlatě, nýbrž na libře sterlingu. Tím byla trvale spiata s měnou britského imperia.

DOPRAVA

V Bagdádě si Velká Britanie buduje ohnisko podstatných cest svého imperia. V dubnu 1933 tam bylo na pravém břehu Tigridu otevřeno letiště, jakých je málo na světě. Ústí do

něho vzdušné dráhy z Egypta, Palestiny, Syrie a má pravidelné spojení s Persií, Indií a Batavií, hlavním městem nizozemských držav v jihovýchodní Asii. Má tudy rovněž procházeti poštovní spojení Australie s Anglií. Za pobytu krále Fejsala v Londýně v červenci téhož roku si vláda britská vyhradila dozor na tento důležitý letecký přístav jakož i na budovy, dílny a zařízení s ním spojené. Britští odborníci mají letadlům, letcům i pocestným opatřiti, čeho by potřebovali.

Železnice a námořní přístav v Basře zůstanou Angličanům, neboť kdo ví, kdy irácká vláda splatí londýnské více než £ 2,000.000 za železnice a skoro £ 500.000 za přístav. Král Fejsal a Núri Saíd hleděli vymoci slevu, leč veškeré jejich požadavky byly koncem července 1933 v Lodýně zamítnuty.

Námořní přístav je zřízen 5 km severně od Basry při osadě Maakíl, kde je hluboká voda. Prvotně do něho mohly plouti jen lodi s malým ponorem. Anglo-Persian Oil Company si stěžovala, že nemůže nakládati, kolik by bylo třeba, i dohodla se 1923 s iráckou vládou a poskytla jí půjčky, aby za ni dala vykopat nové řečiště, 28 stop (8·533 m) hluboké a 300 stop (91·438 m) široké. Do práce se dali v prosinci 1924 a po čtyřech letech se ukázalo, že nutno je prohloubiti na 30 stop (9·143 m). Bylo dokončeno 1930 a od té doby může každý obyčejný mořský parník vplouti až do Maakílu.

Spojení Bagdádu se Středozemním mořem se stále zdokonaluje. Automobilové silnice ze Syrie a Palestiny se stýkají na stanici Ratba a přecházejí Eufrat u Fallúdže po ocelovém mostě 180 stop (54·862 m) dlouhém, jenž spočívá na pěti pilířích. Byl vybudován 1928 za £ 66.000 britskými podnikateli. Cesta pouští je od září 1932 zkrácena na několik málo hodin, neboť bylo zavedeno pravidelné spojení letadlem dvakrát týdně z Palestiny do Bagdádu.

V červenci 1930 za Fejsalova pobytu v Londýně bylo zá-

sadně rozhodnuto, že Velká Britanie zaručí stavbu železnice z Hajfy do Bagdádu, avšak s podmínkou, že irácká vláda upustí od svého požadavku, aby britské letecké posádky odešly z Iráku. Telefonní linka, vedená podél potrubí, spojuje Irák se Zajordáním a Palestinou.

Do Mósulu dotud nedospěla žádná železnice, avšak automobilové silnice vedou do tohoto města ze všech stran. Od února 1930 se vypravují dvakrát týdně pocestní z Bagdádu do Evropy. Do Kerkúku jedou po železnici, odtud po železničních autech do Mósulu a dále do Nisíbín, kde vsednou do lůžkových vozů taurského rychlíku, jenž je doveze do Cařihradu. Z Bagdádu do Paříže lze tímto způsobem doraziti za osm dní. Mohou se připojiti i pocestní z Persie, neboť automobilová silnice z Tavrízu na Ráuanduz do Bagdádu byla dobudována britskými odborníky koncem 1932. Tigris byl v Mósulu překlenut trvalým mostem v červnu 1934.

VĚCI VOJENSKÉ

Britští důstojníci tvořili iráckou armádu od 1920. Čítá 10.000 mužů a má býti zvýšena v nejbližší době na 15.000. Skládá se z pěchoty, dělostřelectva, jízdy a letectva. Tvoří tři skupiny: severní, s hlavním sídlem v Mósulu, východní se střediskem v Sulejmáni a jižní v Bagdádu. Vojenská služba byla dobrovolná, od 9. ledna 1934 je povinná. Kdo bude ve stáří od 19 do 21 roků odveden, zůstane dvě léta v činné službě a po osm let v záloze. Vykoupí se, kdo zaplatí £ 30.

Na vojenské koleji, otevřené 1924, se vyučuje po tři léta po anglickém způsobu. Dvouletý výcvik na štábní škole byl zahájen 1928. Na další vzdělání odcházejí důstojníci do Velké Britanie. Tam se vycvičili též mužové, kteří se vrátili 1928 na pěti letounech Gipsy Moths do vlasti.

Na pustinné pohraniční pásmo západně od Eufratu dozírá vojsko na patnácti obrněných automobilech se dvěma zařízeními pro jiskrovou telegrafii. Ve srubech je usazeno 90 mužů a mimo to 90 jezdců na velbloudech dbá, aby byl zachováván pokoj.

Stráž bezpečnosti je vzorná. Koncem 1930 měla 3.762 jezdců a 3.924 pěších, mimo důstojníky a železniční stráž. Vojáci se osvědčili na arabském pomezí i v Kurdistánu. Toliko v bojích s nestoriány v letě 1933 jim mnozí vytýkali ukrutnost.

SPRÁVNÍ ROZDĚLENÍ

Velká většina iráckého obyvatelstva kočuje, když ne stále, tož aspoň za deštivého období. Nejen vesničané, ale i měšťané chovají velká stáda koz a ovcí a prodlévají u nich rádi pod stany. Teprve, když dozrává obilí na polích a ovoce v zahradách, vracejí se do svých pevných chat a domů a stávají se na čas usedlíky. Tato těkavost znesnadňuje správu a pořádek, poněvadž obyvatelé přecházejí z jednoho správního kraje do druhého, mění svá bydliště a odpírají různé dávky.

Irák je rozdělen na čtrnáct správních krajů, či, jak se říká, liv. Každá liva se štěpí na soudní okresy, kazy, které se skládají z obcí či náhijí. V čele livy stojí guvernér, mutasarref, jmenovaný králem po návrhu ministerské rady. Kazu spravuje kájmakám, náhiji mudír, které oba jmenuje ministerský předseda na návrh ministerstva vnitra.

Od podzimku 1921 má každá liva a kaza správní radu, podporující mutasarrefa nebo kájmakáma. Členy správní rady jsou přednostové odborů, čtyři volení zástupci městských rad nebo čelných obyvatelů venkova a dva zástupci nábo-

ženských menšin. Města dostala po zákoně z 1931 městské rady. Jejich členové jsou voleni poplatníky na čtyři leta, ale tak, že polovička odstupuje po dvou letech. Starostu vybírá ze zvolených členů mutasarref. Bagdádského starostu jmenuje ministr vnitra. Městské rady připravují rozpočet, dbají o zdravotnictví, mosty, cesty, osvětlení, noční stráže, sirotky, chudobné, vodu, o večerní školu pro nevzdělané a o hasičství. Mutasarref dozírá na jejich hospodářství. Obchodní komory jsou v Basře, Bagdádu a Mósulu.

SOUDNICTVÍ

Ve všech význačnějších osadách jsou zřízeny smírčí soudy jakož i civilní soudy prvé instance, které mají buď jen jednoho nebo tři soudce. Z jejich rozsudku se možno odvolati ke kasačnímu soudnímu dvoru v Bagdádě. Náboženské věci jakož i věci osobní vyznavačů jednotlivých náboženství přísluší náboženským soudním dvorům, které jsou podřízeny dohlédacímu soudnímu dvoru v Bagdádě. Jednotlivými soudci pro muslimy jsou buď šíité nebo sunnité, kdežto dohlédací soudní dvůr v Bagdádě se štěpí na odbor šíitský a sunnitský. Náboženské muslimské soudní dvory spravují též náboženské nadace. Náboženské soudní dvory muslimské, křesťanské a židovské se starají jen o osobní věci iráckých státních občanů svého vyznání, kdežto o osobních věcech cizích státních příslušníků rozhodují civilní soudy.

ŠKOLSTVÍ

Školství se v Iráku teprve zařizuje. V srpnu 1922 položil král Fejsal základní kámen k universitě Ál al-bejt. Měla to býti největší budova v zemi s bohosloveckou, učitelskou,

právnickou, lékařskou, inženýrskou a filosoficko-přírodovědeckou fakultou. Ministerstvo náboženských nadací platilo na stavbu fakulty bohoslovecké a ústřední síně. Tento dílec byl dokončen a 15. března 1924 otevřen. Kdy budou stavěny ostatní dílce, je velmi nejisté, poněvadž není peněz; bohoslovecká fakulta byla proto zavřena.

Ve školním roce 1932 bylo v Iráku 312 chlapeckých a 55 dívčích státních obecných škol. Do chlapeckých chodilo 39.546, do dívčích 10.400 dětí. Vyučování na obecných školách trvá čtyři leta, na občanských dvě. Do střední školy se přijímají žáci, kteří skončili s dobrým prospěchem po čtyrech letech obecnou školu. Studia na střední škole trvají pět let, rovná se tedy irácká střední škola sotva naší nižší, neboť žák nebo žákyně ji mohou dokončiti ve čtrnáctém roce věku.

Po anglickém názoru (*Report on the Administration of Iraq 1923—1924*, str. 206) mělo býti vyšší vzdělání v Iráku co možná omezeno. Je to zásada, prováděná dnes ve všech koloniích, a jejím důvodem je strach z národních a politických požadavků vzdělaných domorodců. Do 1925 měl Irák střední školy v Bagdádě, Basře, Mósulu a Kerkúku, ale měly zůstati jenom dvě: v Bagdádě a Mósulu a do nich měli býti přijímáni jen synové spolehlivých rodičů. Tomu se vzpírala vlastenecká strana a vláda ponenáhlu zřídila 14 středních škol s 1.388 žáky. O vyšší vzdělání postaráno není. Zámožné rodiny, ba i vláda posílají synky do Velké Britanie, Syrie, Egypta, Turecka, Ameriky.

Do místností bohoslovecké fakulty byla přestěhována inženýrská a právnická škola. Ani jedna ani druhá se nevyrovná naší úplné střední škole.

Výzkumný zemědělský ústav s vyšší zemědělskou školou vybudovali v Rastamijji, deset mil od Bagdádu, avšak zemědělskou školu brzo zavřeli; nebylo peněz. Velikou pozor-

nost věnuje anglická správa průmyslovým školám v Bagdádě a Mósulu. Vstupují do nich ti, kdož vychodili měšťanku, a učí se čtyři leta. Jsou z nich vojenští úředníci a berou je do svých služeb petrolejové společnosti.

Učitelský ústav byl upraven a otevřen v září 1924. Přijato do něho 240 žáků. Vyučuje se ve dvou skupinách. V prvé, v níž je učební osnova rozvržena na tři leta, se připravují učitelé pro školy obecné, spojené s občanskými. Z druhé skupiny, v níž se vyučuje jenom dvě leta, vycházejí učitelé obecné školy. Pro učitele na středních školách byl zřízen zvláštní ústav.

Rozvážní iráčtí vlastenci, pozorujíce nechuť úřadů k národnímu školství, založili již 1922 vzdělávací společnost, maahad al-ilmi, jež má za účel zakládati knihovny, učiti odrostlé čísti a psáti a probouzeti chuť ke vzdělání. Její činnost budila podezření a třebas byla hodně zdržována, rozšířila se po celém státě, v němž má mnoho odboček a proniká i mezi kočovníky. V jejích školách se vyučuje večer.

Ministerstvo náboženských nadací vydržuje nižší střední školy v Bagdádě, Mósulu, Kerkúku, Basře a Sámařře.

Školy, řízené misionáři nebo cizími společnostmi, jsou povinny zachovávati irácké školní zákony; neposkytují vzdělání vyššího, než jaké si odnáší žák z naší nižší střední školy. Ze soukromých škol vynikají školy amerických presbyteriánů v Basře a Mósulu, kolej Davida Sasúna, podporovaná od Alliance Israélite Universelle, v Bagdádě, protestantská škola v Bagdádě a katolické školy: dominikánská v Mósulu a karmelitské v Bagdádě a Basře. Šíité mají koleje v Nedžefu, Kerbele a Bagdádě.

Ministerstvo školství podporuje soukromé školy, zvláště náboženské, třebas žáci středních škol mají příležitost, aby se učili nauce své víry. V Mósulsku bylo 1931 vládních škol

křesťanských 27 a jedna židovská. Chaldeové, Syřané a jakobité sami žádali vládu, aby se ujala jejich školství. Na učitelských ústavech není rozdílu mezi muslimy a křesťany nebo židy.

Turecky se vyučovalo 1931 ve 13 turkmenských školách v okolí Kerkúku, kdežto kurdské nářečí sulejmánské bylo vyučovacím jazykem na 39 chlapeckých a dvou dívčích školách. Jazídové měli rovněž dvě kurdské školy.

Na podnět amerických přátel vyzval v červenci 1931 ministr vyučování profesora Paul Monroea, ředitele International Institute of Teachers College při kolumbijské universitě v New Yorku, aby prozkoumal národní výchovu iráckou a podal opravné návrhy. Monroe vyhověl, avšak Iráčané vytýkali jeho návrhům, že nedbají ani přirozených podmínek ani duševního vývoje a že zaměňují Orient s americkým Okcidentem. Irák prý nemůže a nesmí přervati pásky s osvětou sousedních států a z Okcidentu že má bráti jenom to, čím by zachoval a zdokonalil svou národní význačnost.

POUŽIL JSEM SPISŮ:

Britská vláda:

Admiralty and War Office. L. D. 1117. *Notes on Climate and Other Subjects in Eastern Mediterranean and Adjacent Countries, prepared on behalf of the∞*, Londýn 1922.

Colonial Office. *Report by His Majesty's Government to the Council of the League of Nations on the Administration of Iraq* for the period

October, 1920 — March, 1922, Londýn (1923);				
April, 1922 — March, 1923, Colonial No.	4,	Londýn	1924;	
April, 1923 — December, 1924	,,	,, 13	,,	1925;
for the year 1925	,,	,, 21	,,	1926;
,, ,, ,, 1926	,,	,, 29	,,	1927;
,, ,, ,, 1927	,,	,, 35	,,	1928;
,, ,, ,, 1928	,,	,, 44	,,	1929;
,, ,, ,, 1929	,,	,, 55	,,	1930;
,, ,, ,, 1930	,,	,, 62	,,	1931;
,, ,, ,, 1931	,,	,, 74	,,	1932.

Colonial Office. *Special Report by His Majesty's Government in the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the Council of the League of Nations on the Progress of Iraq during the Period 1920—1931*, Colonial No. 58, Londýn 1931.

Foreign Office. *Armenia and Kurdistan. Mesopotamia. Persian Gulf. Handbooks prepared under the Direction of the Historical Section of the∞*, No. 62, 63, 76, Londýn 1920.

Parliamentary Papers:

Review of the Civil Administration of Mesopotamia. Cmd. 1061, Londýn 1920.

Franco-British Convention of December 23rd 1920 on Certain Points connected with the Mandates for Syria and the Lebanon, Palestine and Mesopotamia. Cmd. 1195, Londýn 1921.

Correspondence between His Majesty's Government and the United States Ambassador respecting Economic Rights in Mandated Territories. Cmd. 1226, Londýn 1921.

Final Drafts of the Mandates for Mesopotamia and Palestine for the Approval of the Council of the League of Nations. Cmd. 1500, Londýn 1921.

'Iraq. Treaty with King Feisal. Cmd. 1757, Londýn 1922.

Protocol of the 30th of April, 1923, and the Agreements subsidiary to the Treaty with King Feisal, Signed 10th of October, 1922. Cmd. 2120, Londýn 1924.

'Iraq. Method of Employment of the Air Arm in 'Iraq. Cmd. 2217, Londýn 1924.

Miscellaneous No. 2 (1924). League of Nations. Thirtieth Session of the Council. Report by Lord Parmoor. Cmd. 2287, Londýn 1924.

'Iraq. Papers relating to the Application to 'Iraq of the Principle of Article 22 of the Covenant of the League of Nations. Cmd. 2317, Londýn 1925.

Miscellaneous No. 2 (1925). League of Nations. Thirtyfirst Session of the Council. Report by the British Delegate. Cmd. 2333, Londýn 1925.

Treaty Series No. 17 (1925). Treaty of Alliance between Great Britain and Irak. Signed at Bagdad, October 10, 1922; and Protocol to Treaty of Alliance between Great Britain and Irak of October 10, 1922; together with Agreements subsidiary to the Treaty of Alliance between Great Britain and Irak of October 10, 1922, Signed at Bagdad, December 19, 1924. Cmd. 2370, Londýn 1925.

'Iraq. Report of the Mission Appointed on March 3, 1925 to inquire into the Financial Position and Prospects of the Government of Iraq. Cmd. 2438, Londýn 1925.

Miscellaneous No. 15 (1925). League of Nations. Report to the Council of the League of Nations by General F. Laidoner on the Situation in the Locality of the Provisional Line of the Frontier between Turkey and Irak fixed at Brussels on October 29, 1924. Cmd. 2257, Londýn 1925.

Miscellaneous No. 17 (1925). League of Nations. Decision relating to the Turco-Irak Frontier. Adopted by the Council of the League of Nations, Geneva, December 16, 1925. Cmd. 2562, Londýn 1925.

Miscellaneous No. 18 (1925). League of Nations. Turco-Irak Frontier. Memorandum on the Enquiry conducted by MM. Ortega-Munez, Markus and Charrère into the Deportation of Christians in the Neighbourhood of the Brussels Line, Mosul, November 23, 1925. Cmd. 2563, Londýn 1925.

Miscellaneous No. 20 (1925). League of Nations. Report by M. Unden on the Question of the Turco-Irak Frontier, Geneva, December 16, 1925. [In Continuation of „Misc. No. 17 (1925)," Cmd. 2562]. Cmd. 2565, Londýn 1925.

Arabia. Agreements with the Sultan of Nejd regarding Certain Questions relating to the Nejd—Trans-Jordan and Nejd—Iraq Frontiers. Cmd. 2566, Londýn 1925.

'Iraq. Treaty with King Feisal Signed at Baghdad, 13th January, 1926, with Explanatory Note. Cmd. 2587, Londýn 1926.

Miscellaneous No. 3 (1926). League of Nations. Letter from H. M.'s Government to the Secretary General of the League of Nations regarding the Determination of the Turco-Irak Frontier and the Application to Irak of the Provisions of Article 22 of the Covenant of the League. Cmd. 2624, Londýn 1926.

Treaty Series No. 10 (1926). Treaty between the United Kingdom and Irak regarding the duration of the Treaty between the United Kingdom and Irak of October 10, 1922. Cmd. 2662, Londýn 1926.

'Iraq. Treaty between the United Kingdom and 'Iraq. Signed at London, December 14, 1927. Cmd. 2998, Londýn 1927.

Policy in 'Iraq. Memorandum by the Secretary of the State for the Colonies. Cmd. 3440, Londýn 1929.

United States No. 1 (1930). Convention between His Majesty and His Majesty the King of 'Iraq and the President of the United States of America regarding the Rights of the United States and of Its Nationals in 'Iraq. London, January 9, 1930. Cmd. 3503, Londýn 1930.

Treaty of Alliance between the United Kingdom and 'Iraq, Signed at Baghdad, 30th June, 1930. Together with Notes Exchanged. Cmd. 3627, Londýn 1930.

Treaty Series No. 15 (1931). Treaty of Alliance between the United Kingdom and 'Iraq. Baghdad, 30th June, 1930. Cmd. 3797, Londýn 1931.

Treaty Series No. 19 (1931). Convention between His Majesty and His Majesty the King of 'Iraq and the President of the United States of America regarding the Rights of the United States and of Its Nationals in 'Iraq. Cmd. 3833, Londýn 1931.

Treaty Series No. 33 (1931). Judicial Agreement between His Majesty, in respect of the United Kingdom, and the King of 'Iraq, Baghdad, 4th March, 1931. Cmd. 3933, Londýn 1931.

Egyptská vláda:

Ministry of Public Works. Buckley, A. B. *Mesopotamia as a Country of Future Development,* Káhira 1919.

Indická vláda:

Administration Report on the Persian Gulf Political Residency and Muscat Political Agency (Selections from the Records of the Government of India, Foreign Department), Calcutta 1874 etc.

The 'Iraq Occupied Territories Code 1915, Bombay 1915.

Irácká vláda:

Dowson, Ernest. *An Inquiry into Land Tenure and Related Questions. Proposals for the Initiation of Reform,* Bagdád 1931.

Monroe, Paul. *Report of the Educational Enquiry Commission. Survey Directed and Report Edited by∞*, Bagdád, 1932.

Společnost národů:

Société des Nations. *Question de la Frontière entre la Turquie et l'Irak. Report présenté au Conseil par la Commission constituée en vertu de la résolution du 30 septembre 1924.* C. 400. M. 147, Lausanne 1925.

Société des Nations. *Question de la Frontière entre la Turquie et l'Irak* v *Journal Officiel* (Société des Nations), r. 6, Ženeva 1925, str. 1307—1337, 1377—1386; 1404n.

Société des Nations. *Frontière entre la Turquie et l'Irak. Traité entre la Grande-Bretagne et l'Irak, signé à Bagdad le 13 janvier 1926.* C. 141. 1926. VII. 2, Ženeva 1926.

League of Nations. *Constitution of Iraq (Organic Law).* Official No. 49. 1929. VI. C. P. M. 834. (Series of League of Nations Publications, VI. A. Mandates 1929. VI. A. 1), Ženeva, 1929.

League of Nations. Mandates. *Report of the Commission entrusted by the Council with the Study of the Frontier between Syria and Iraq.* Official No. 578. M. 285. 1932. VI. A. 1, Ženeva, červenec 1932.

Turecká republika:

La Question de Mossoul à la 35me Session du Conseil de la Société des Nations (Genève), Lausanne 1925.

La Question de Mossoul de la Signature du Traité d'Armistice de Moudros 30 Octobre 1918 au 1 Mars 1925, Cařihrad 1915.

Ambrosino, Gasp.: *Irak, Gran-Brettagna e Societa delle Nazioni*, Palermo 1932.

Balfour, J. M.: *Recent Happenings in Persia*, Londýn 1922.

Coke, Richard: *The Heart of the Middle East*, Londýn 1925.

Erskine, S.: *King Feisal of Irac*, Londýn 1933.

Frank, Rudolf: *Scheich Adí, der grosse Heilige der Jezídís*, Kirchhain N.-L. 1911.

Ghilan: *Les Kurds et l'Invasion ottomane* v *Revue du Monde Musulman* sv. 5, str. 1—22., Paříž

Gidel, Gilbert: *Consultation sur l'Article 3, Paragraphe 2, du Traité de Lausanne*, Paříž 1925.

Hadid, Ajjan al -: *Le Développement de l'Education nationale en Iraq.* Zvl. o. z *Revue des Etudes Islamiques* 1932, Paříž.

Hooper, C. A.: *L' Iraq et la Société des Nations. Application à l'Iraq des Dispositions de l'Article 22 du Pacte de la Société des Nations*, Paříž 1928.

Huart, Clément: *Histoire de Bagdad dans les Temps modernes*, Paříž 1901.

Longrigg, Stephen Hemsley: *Four Centuries of Modern Iraq*, Oxford 1925.

Luke, Harry Charles: *Mosul and Its Minorities*, Londýn 1925.

Lyell, Thomas: *The Ins and Outs of Mesopotamia*, Londýn 1923.

Massignon, L.: *Annuaire du Monde Musulman*, 3. vyd. (1929), Paříž 1930.

Moberly, F. J.: *(History of the Great War based on Official Documents.) The Campaign in Mesopotamia 1914—1918*, 4 sv., Londýn 1923—27.

Mott, John R.: *The Moslem World of To-Day, edited, with a Foreword and Closing Chapter, by∞*, Londýn 1925.

Muir, William: *The Caliphate. Its Rise, Decline, and Fall*, 3. vyd., Londýn 1898.

Musil, Alois:

The Middle Euphrates, New York 1927.

V biblickém ráji. Z mých cest při středním Eufratu a Tigridu, Praha 1930.

Věci irácké v *Zahraniční politice* r. 7, Praha 1928, s. 721—731, 818—828.

Neynaber, Adolf: *Die Wehrbauten des Irak (Wissenschaftliche Beiträge*, vyd. C. Curlitt, sv. 7), Berlín 1920.

Nolde, Baron E.: *L'Irak. Origines historiques et situation internationale*, Paříž 1933.

Sachau, Eduard: *Die Chronik von Arbela. Ein Beitrag zur Kenntnis des ältesten Christentums im Orient.* (Z *Abhandlungen der Königl. Preussischen Akademie der Wissenschaften*, r. 1915. *Phil-hist. Klasse* č. 6), Berlin 1915.

Saíd, Amín: *At-taurat al-arabijjet al-kubra*, sv. 2, Káhira b. d.

Sacra Congregazione Orientale: *Statistica con cenni Storici della gerarchia e dei fedeli di rito orientale*, Řím 1932.

Vadala, R.: *Le Golfe Persique*, Paříž 1920.

Wigram, W. A.:

Our Smallest Ally, Londýn 1922.

The Nestorians and Their Neighbours, Londýn 1929.

Wigram, W. A. and Edgar T. A. Wigram: *The Cradle of Mankind*, Londýn 1922.

Wilson, Arnold T.:

Loyalties Mesopotamia 1914—1917. A Personal and Historical Record, 2. vyd., Oxford 1931.

Mesopotamia 1917—1920. A Clash of Loyalties. A Personal and Historical Record, Londýn 1931.

Mesopotamia. The Parting of the Ways v *The Asiatic Review* r. 18, Londýn 1922, str. 535 nn.

The Persian Gulf. An Historical Sketch from the Earliest Times to the Beginning of the Twentieth Century, Oxford 1928.

Denní listy:

Al-Ahrám, Káhira.
L'Akcham, Cařihrad.
Alef Ba, Damašek.
The Egyptian Gazette, Káhira a Alexandrie.
Journal des Débats, Paříž.
Journal d'Orient, Cařihrad.
Le Milliett, Cařihrad.
Al-Mukattam, Káhira.
Al-Muktabas, Damašek.
Súrijat al-džedída, Damašek.
At-Takaddum, Haleb.
Le Temps, Paříž.
The Times, Londýn.
The Westminster Gazette, Londýn.

KNIHY ALOISE MUSILA:

Kusejr Amra und andere Schlösser östlich von Moab. Topographischer Reisebericht, Vídeň 1902.

Sieben samaritanische Inschriften aus Damaskus, Vídeň 1904.

Karte von Arabia Petraea nach eigenen Aufnahmen. Měřítko 1 : 300.000. Tři listy po 65 : 50 cm, Vídeň 1907.

Umgebungskarte von Wadi Musa (Petra). Měřítko 1 : 20.000. Jeden list 36 : 27 cm, Vídeň 1907.

Arabia Petraea. I. *Moab*, XXIII a 443 str., Vídeň 1907.

II. *Edom*, 1. díl., XII a 343 str., Vídeň 1907; — 2. díl, X a 300 str., Vídeň 1908.

III. *Ethnologischer Reisebericht*, XVI a 550 str., Vídeň 1908.

Kusejr Amra. I. *Text*, VIII a 238 str.; II. *41 farbige Tafeln von A. L. Mielich*, Vídeň 1907.

Nord-Arabien. Vorbericht über die Forschungsreise 1908/09, Vídeň 1909.

Im nördlichen Hegaz. Vorbericht über die Forschungsreise 1910, Vídeň 1911.

In Nordostarabien und Südmesopotamien. Vorbericht über die Forschungsreise 1912, Vídeň 1913.

Zur Zeitgeschichte von Arabien, III a 102 str., Vídeň 1918.

Map of the Northern Hegaz. Měřítko 1 : 500.000. Jeden list 87 : 94 cm, New York 1926.

Map of Northern Arabia. Měřítko 1 : 1,000.000. Čtyři listy po 52 : 49 cm, New York 1927.

Map of Southern Mesopotamia. Měřítko 1 : 1,000.000. Jeden list 52 : 40 cm, New York 1927.

The Northern Hegaz, XII a 374 str., New York 1926.

Arabia Deserta, XVII a 631 str., New York 1927.

The Middle Euphrates, XV a 426 str., New York 1927.

Palmyrena, XIV a 367 str., New York 1928.

Northern Negd, XIII a 368 str., New York 1928.

The Manners and Customs of the Rwala Bedouins, XVI a 712 str., New York 1928.

In the Arabian Desert, xiv a 339 str., London 1931.

Poušť a oasa. Nová Arabie, 256 str., Praha 1934.

Lev ze kmene Judova. Nová Habeš, 123 str., Praha 1934.

Od stvoření do potopy, 176 str., Praha 1905.

Po stopách událostí Starého Zákona. Věcné poznámky k učebnici dějin Starého Zákona, 41 str., 2. vyd., Olomouc 1907.

Pod ochranou Núriho. Z mých cest Pustou Arabií, 371 str., Praha 1929.

V posvátném Hedžázu, 304 str., Praha 1929.

V zemi královny Zenobie, 350 str., Praha 1930.

V biblickém ráji. Z mých cest při středním Eufratu a Tigridu, 349 str., Praha 1930.

Mezi Šammary. Z výzkumné cesty Šťastnou Arabií, 397 str., Praha 1931.

Za Mrtvým mořem, 435 str., Praha 1931.

V roklích edomských, 420 str., Praha 1932.

Tajemná Amra, 408 str., Praha 1932.

Po prvé v poušti, 194 str., Praha 1932.

V neznámé zemi, 220 str., Praha 1932.

Mstitel, 200 str., Praha 1933.

Syn pouště, 202 str., Praha 1933.

V zakletém zámku, 188 str., Praha 1934.

Vlastní cestou, 236 str., Praha 1934.

UNIVERSITNÍ KNIHOVNA · PRAHA

ALOIS MUSIL

Lev ze kmene Judova

NOVÁ HABEŠ

V severní Africe bylo několik domorodých států křesťanských. Všechny zanikly v záplavě pohanské a muslimské mimo Habeš. Za svou záchranu děkuje odvaze a vytrvalosti svých občanů a své poloze. Její poloha je nesmírně významná; vždyť kdo ji drží, může ovládnouti dvě nejdůležitější cesty světové: průplavem Suezským do Indie a podél Nilu celou Afrikou. Jaký div, že po horské pevnosti habešské zatoužila Velká Britanie a že se podobná touha ozvala též u Francie a Italie. Císařství habešské, třebas bylo členem Společnosti národů, hájí svou nezávislost a svrchovanost, hledá pomoc ve Spojených státech i v Japonsku, i zasahuje do velké politiky světové. Dějiny jeho národního probuzení a politického vývoje, obzvláště ve století 19. a 20., zaujmou každého českého čtenáře, neboť mu připomenou nejeden obraz domácí. Tvoření představ mu usnadní Musil, jenž mistrně líčí přírodu, obyvatele, snahy po sjednocení a úporný zápas politický až do dneška.

Brož. 20 Kč, váz. 35 Kč.

U knihkupců.

MELANTRICH

Vědecký soubor Aloise Musila

DNEŠNÍ ORIENT

Národní probuzení a politický vývoj jednotlivých států

DOSUD VYŠLO:

1. Poušť a oasa. Nová Arabie.
(Brož. 50 Kč, váz. 65 Kč.)

2. Lev ze kmene Judova. Nová Habeš.
(Brož. 20 Kč, váz. Kč 35.)

3. Mezi Eufratem a Tigridem. Nový Irák.
(Brož. 30 Kč, váz. 45 Kč.)

CHYSTÁ SE:

4. Pod Himálajemi. Nová Indie.

5. Dar Nilu. Nový Egypt.

6. Země Černých. Nový Súdán.

7. Od Libanonu k Tigridu. Nová Syrie.

8. Od Tigridu k Pamiru. Nová Persie, nové Afgánsko.

9. Most do Asie. Nové Turecko.

10. Země Zaslíbená. Nová Palestina.

11. Africká Francie. Nové Alžírsko, Túnisko, Maroko.

12. Italie v Africe. Nová Eritrea, Benadira Libye.

NOVÝ
IRÁK
MĚŘÍTKO
0 20 40 60 80 100 120 140 160
km
TURECKO
SYRIE
PERSIE
SIRÁK
NEDŽD
Van
Van
Salmas
Urmia
Tavríz
Dijárbekr
Kodšánes
Urmia
Nisíbin
Bibajdi
Amadia
Dohuk
Šejch Adí
Baadri
Alkoš
Barzán
Ráuanduz
Belích
Chábúr
Sindžár
MÓSUL
Ninive
Velký Záb
Irbíl
Rakka
Kajjára
Kalat Šerkát
Kerkúk
Sulejmáni
Tartár
Bajdži
Tigris
Hamadán
Kífri
Eufrat
Tekrít
Chánekín
Sámarra
Karagan
Hadíta
Baakúba
Hít
čára původ. množí
Rumádí
Ambár
Mukajjer
Kázimín
BAGDÁD
Fallúdže
Hunejdí
Habbánja
Seleukie
Ktesifon
Ratba
Zajordání
Hindijje
Maháuil
Babylon
Kerbela
Hille
Bugejla
Kút al-Amára
Čifil
Kúfa
Díuánijje
Nedžef
Amára
Chúzistán
Samáua
Náserijje
Súk aš-Šujúch
Arabistán
Muhammara
BASRA
Kuejt
Kuejt
Perský záliv